

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖНАРОДНИЙ ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ АКАДЕМІКА СТЕПАНА ДЕМ'ЯНЧУКА»
УНІВЕРСИТЕТ БАТ-СПА (ВЕЛИКОБРИТАНІЯ)
ВЕЛИКОПОЛЬСЬКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА АКАДЕМІЯ (ПОЛЬЩА)
УНІВЕРСИТЕТУ ПРИКЛАДНИХ НАУК ІМЕНІ ЯНОША КОДОЛАНІ
(УГОРЩИНА)
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ»

*Матеріали
II Міжнародної науково-практичної конференції
(Рівне, 23 червня 2023 року)*

Рівне – 2023

Актуальні проблеми та перспективи розвитку регіонів: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (Рівне, 23 червня 2023 року) / МЕГУ ім. акад. С. Дем'янчука. Рівне: РВЦ МЕГУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2023. 136 с.

Збірник містить матеріали учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку регіонів». У збірнику розкрито економіко-географічні проблеми регіонів різного рівня та визначено перспективи їх розвитку. Названо проблеми фінансово-банківського забезпечення розвитку регіонів, економіки, організації та управління підприємствами і регіонами, управління науковими й навчальними закладами. Висвітлено геоекологічні й конструктивно-географічні проблеми та питання раціонального природокористування на регіональному рівні, проблеми суспільно-географічних вивчень та перспективи розвитку регіональної економіки, розглянуто туризм як чинник розвитку регіону.

Для наукових працівників, фахівців науково-дослідних і проєктних організацій, вчителів, здобувачів вищої освіти, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств та організацій, які досліджують проблеми та перспективи економіко-географічних систем на регіональному рівні.

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, галузевої термінології та інших відомостей.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ФІНАНСОВО-БАНКІВСЬКЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

<i>Горбатюк Ю. М.</i> Світовий досвід забезпечення розвитку трудо-депресивних промислових регіонах.....	6
<i>Ліщук Н. В.</i> Екологічний податок, як ефективний інструмент екологічного регулювання.....	9
<i>Козак С. В.</i> Система соціального захисту населення в країнах ЄС та аналіз базових функцій цієї системи.....	12
<i>Пальчевський І. І., Гребень Е. І.</i> Страховий ринок України в умовах війни.....	15
<i>Зотіна А. В., Яковчук А.М.</i> Концептуальний підхід щодо оцінки та нейтралізації фінансових ризиків комерційних банків.....	17
<i>Смолярчук Ю. В., Ліщук Н.В.</i> Визначення стратегічних альтернатив зростання прибутковості банку.....	20
<i>Ляхович О. О.</i> Комплексний підхід до оцінки фінансово-економічної безпеки регіонів України.....	23
<i>Гриник І.С.</i> Перспективні напрями фінансового стимулювання сталого розвитку північно-західного регіону України в умовах війни.....	26

СЕКЦІЯ 2. ЕКОНОМІКА, ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ І РЕГІОНАМИ

<i>Артюшок В. С., Москвич В. В.</i> Використання сучасних інструментів бізнес-планування в управлінні малими підприємствами.....	28
<i>Артюшок К. А.</i> Еколого-економічні потреби як прояв виробничих відносин.....	32
<i>Коробович Л. П.</i> Розвиток сучасних освітніх систем, регіональний аспект.....	35
<i>Кравченко А. А.</i> Специфічні особливості застосування систем ревеню-менеджменту готельними закладами Харківського регіону в умовах воєнного стану.....	38
<i>Матрунчик Д. М.</i> Регіональний вимір інноваційної трансформації поствоєнної економіки регіонів України: іноземний досвід.....	40
<i>Трофімчук М. О., Трофімчук О. Р.</i> Оцінка макроекономічних процесів в Україні в умовах війни.....	43
<i>Юр'єв Я. О.</i> Ревеню-менеджмент як основа успішного розвитку індустрії туризму Харківського регіону.....	46
<i>Юр'єв Я. О.</i> Особливості організації готельного бізнесу Харківського регіону на умовах франчайзингу.....	48
<i>Скаковська С. С.</i> Чинники впливу світових фінансових криз на міжнародний бізнес.....	50

Онофрійчук О.П. контурно-шлюзовий підхід до оцінювання ефективності економіко-цифрових моделей управління у проєктах біосферосумісного будівництва.....	53
Гончаров Ю. В., Пелех А. О. Економіка України в післявоєнний час.....	56
Шубалий О.М. Детермінанти розвитку польсько-українського прикордоння в умовах війни.....	60

СЕКЦІЯ 3. ІННОВАЦІЙНІ ТА ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ МАРКЕТИНГУ

Ткачук М. П., Далуєк Н. Я. Інтеграція маркетингу в управління комерційною діяльністю сучасного підприємства".....	62
Глушкова Т. С. Застосування інноваційних технологій у туристичному бізнесі.....	66

СЕКЦІЯ 4. ГЕОЕКОЛОГІЧНІ ТА КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФІЧНІ ПРОБЛЕМИ І РАЦІОНАЛЬНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Зубкович І.В., Мартинюк В.О. Ландшафтне картографування озер Турійсько-Рожищенського фізико-географічного району для потреб рекреаційної паспортизації.....	68
--	----

СЕКЦІЯ 5. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Пугач С.О. Географічні дослідження соціальних мереж та їх властивостей.....	72
Яроменко О.В., Білич А.І. Суспільно-географічний аналіз поштового зв'язку в Україні.....	75
Яроменко О.В., Шкіринець В.М., Свирид В.В. Теоретико-методологічні засади вивчення соціальної інфраструктури.....	78

СЕКЦІЯ 6. ТУРИЗМ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Гарнага О.М., Сутулець В.В. Потенціал розвитку рекреаційних зон в рівненській області.....	82
Калько А.Д., Шкіринець В.М. Проблеми та перспективи розвитку сільського та зеленого туризму в Україні.....	85
Ковальчук Ю.О. Проект інноваційного туру військової тематики по Закарпаттю.....	88
Конарівська О.Б., Онищук С.М. Characteristics of losses in tourism infrastructure due to the consequences of war in Ukraine.....	90
Коротун С.І., Буренко С.Ю. Natural reserve fund structure of Demtydivsky district, Rivne region.....	94
Кравченко А.А. Регіональний аспект розвитку сфери санаторно-курортних послуг в Україні.....	96

<i>Мірошнікова К.О. Розвиток космічного туризму у Харкові.....</i>	98
<i>Петрова Л.М. Обґрунтування інноваційного турпродукту у сегменті містичного туризму в Україні.....</i>	102
<i>Погоріла Л.В. Інноваційні кіно-тури в Європу з України (на прикладі медіа-франшизи «MCU»).....</i>	104
<i>Яковчук О.В. Стратегічний SWOT-аналіз туристичної індустрії Харківського регіону.....</i>	108

СЕКЦІЯ 7. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ ТА ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ

<i>Алексюк К.Ю., Романів А.С. Використання додатків Google на уроках географії як засобу підвищення ефективності навчання.....</i>	112
<i>Барчук М.П., Яроменко О.В. Організація дослідницької діяльності учнів при вивченні географії.....</i>	115
<i>Марчук О.О., Дащук Л.С. Етапи залучення майбутніх вчителів географії до науково-дослідної роботи в ЗВО.....</i>	118
<i>Петрик К.А. Використання технологій дистанційного навчання на уроках географії.....</i>	121
<i>Романів А.С., Чуманевич Я.С. Використання STEM–технологій на уроках географії.....</i>	124
<i>Чекан М.А., Яроменко О.В. Застосування інформаційних технологій на уроках географії в умовах дистанційного навчання.....</i>	129
<i>Яроменко О.В., Баланович Т.Б. Застосування кейс-технологій у процесі навчання географії.....</i>	133

СЕКЦІЯ 1. ФІНАНСОВО-БАНКІВСЬКЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Горбатюк Ю. М.,
аспірант кафедри економіки та фінансів
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука»,
вчитель математики Рівненський ліцей №12
Рівненської міської ради,
м. Рівне, Україна

СВІТОВИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТРУДО- ДЕПРЕСИВНИХ ПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНАХ

Проблема фінансового забезпечення розвитку депресивних територій є складною і багатогранною. Вона пов'язана, з одного боку, із значними диспропорціями у територіальній структурі національної економіки, що призвели до неефективного використання переваг територіального поділу праці, науково-технічного та фінансового потенціалу, а з другого – із відсутністю ефективної та збалансованої регіональної політики, зокрема, вагової її складової – фінансової політики.

На сучасному етапі економічних перетворень відсутні ефективні механізми розв'язання проблем подолання депресивності територій. Зусилля вітчизняних вчених і практиків зосереджені на розробці та реалізації заходів державного стимулювання їх розвитку, пошуку коштів для фінансування депресивних регіонів, опрацюванні національних і регіональних програм подолання депресивності територій [1, 2, 3]. Це зумовлює необхідність глибокого вивчення особливостей фінансового забезпечення розвитку цього типу територіальних утворень для вдосконалення механізмів управління ними, які за темпами реформування відстають від процесів економічних трансформацій в умовах ринкових відносин [4, 5, 6].

О. Ватченко визначає три рівні депресивних регіонів. Найвищим рівнем територіальних утворень, на якому визначається депресивність в Україні, є регіон (рівень 1). Наступним рівнем територіальних утворень, на якому визначається депресивність, є місто обласного значення (рівень 2). Найнижчим рівнем територіальних утворень, на якому визначається депресивність, є промисловий (рівень 3А) та сільський райони (рівень 3Б) [15].

Цікавими з цього приводу є роботи Д. Дукова, який пропонує вважати депресивними регіони, у яких валовий регіональний продукт на одну особу є нижчим 65 % від його середнього рівня по країні [18].

Враховуючи це та з урахуванням європейського досвіду, можна запропонувати таку градацію депресивності регіонів України:

1) група – розвинені регіони, у яких валовий регіональний продукт на душу населення перевищує 90 % від середнього рівня по країні;

2) група – опорні регіони із валовий регіональний продукт на душу населення від 65 % до 90 % від середнього рівня по країні;

3) група – депресивні, менш розвинені регіони із валовий регіональний продукт на душу населення нижче 65 % від середнього рівня по країні. Зауважимо, що для об'єктивності даних, значення валовий регіональний продукт потрібно брати як середнє за останні п'ять років.

Цікаві міркування стосовно депресивних територій викладені в роботі Є. Матвіїшина. На думку автора, відстала або депресивна територія (місто, район тощо) може бути розташована у відносно благополучному регіоні. Тому для державної підтримки депресивних територій важливо здійснювати облік саме таких територій, а не оперувати показниками, що стосуються регіонів загалом [19]. З огляду на це, необхідно розглянути ідентифікацію депресивних територій на рівні окремих міст та районів.

У законодавстві України встановлено, що для визнання міста обласного значення депресивним, необхідно, щоб одночасно дотримувалися такі вимоги: 1) рівень зареєстрованого (довготривалого) безробіття становив більше ніж 125 % від середнього в регіоні; 2) рівень середньомісячної заробітної плати становив менше ніж 75 % від середнього рівня у регіоні.

У Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» встановлено низку показників, за якими можна ідентифікувати райони як депресивні. Для деталізації цих показників розроблено Постанову Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу соціально-економічних показників розвитку регіонів, районів та міст обласного значення для визнання територій депресивними» [22, 23].

Ці показники підлягають цілком обґрунтованій критиці з боку науковців. Так, як зауважує О. Ватченко, у більшості областей розрахунок показників частки зайнятих у промисловості та сільському господарстві не здійснюється. Відсутність необхідної статистичної інформації призводить до неможливості розмежування районів на промислові та сільські, яка необхідна для подальшого визначення депресивних територій [24].

Загалом ми погоджуємося із науковцями, щодо зменшення кількості показників для визначення депресивних територій. Вважаємо, що для виявлення депресивних районів, потрібно використовувати такі показники: 1) обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на душу населення; 2) обсяг капітальних інвестицій у розрахунку на душу населення.

У випадку, якщо обидва показники протягом останніх 5 років одночасно є меншими за 25 % від середніх значень по регіону, то

необхідно впроваджувати спеціальний режим інвестиційної діяльності на території цього району.

Підсумовуючи результати дослідження, можна зробити такі висновки:

1. У вітчизняній науковій літературі не вироблено однозначного трактування категорії «депресивний регіон». На нашу думку, найбільш вдалим є трактування депресивного регіону як території, на якій через певні причини перестають діяти стимули саморозвитку, і тому немає підстав розраховувати на самостійний вихід із кризової ситуації.

2. Також існують різні підходи щодо класифікації депресивних регіонів. Науковці розмежовують депресивні, відсталі та кризові регіони. Виокремлюють також старопромислові, аграрно-промислові та добувні. Заходи державної підтримки депресивних регіонів повинні залежати від типу регіону.

3. У науковій літературі виокремлено такі види державної підтримки депресивних територій: 1) нормативно-законодавча підтримка; 2) цільова фінансова допомога; 3) фінансово-кредитна підтримка; 4) інноваційна та організаційна допомога; 5) структурна підтримка; 6) науково-методична підтримка; 7) митна допомога

4. Запропоновано розширити заходи державної підтримки розвитку депресивних територій в Україні шляхом стимулювання приватного інвестування та створення сприятливих умов для підприємництва на цих територіях. Рівень податкових пільг інвесторам повинен залежати від рівня соціально-економічного розвитку регіону. З цією метою запропоновано виокремити три групи регіонів: 1) розвинені регіони, у яких валовий регіональний продукт на душу населення перевищує 90 % від середнього рівня по країні; 2) опорні регіони із валовий регіональний продукт на душу населення від 65 % до 90 % від середнього рівня по країні; 3) депресивні регіони із валовий регіональний продукт на душу населення, меншим 65 % від середнього рівня по країні.

5. Для ідентифікації депресивних районів запропоновано використання таких показників: 1) обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на душу населення; 2) обсяг капітальних інвестицій у розрахунку на душу населення. У випадку, якщо обидва показники протягом 5 років одночасно є меншими за 25% від середніх значень у регіоні, то необхідно впроваджувати спеціальний режим інвестиційної діяльності на території цього району.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Федорчак О. В. Державне управління інвестиційною діяльністю на регіональному рівні в Україні: проблеми та напрями вдосконалення // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. ХарПІДУ НАДУ. № 2 (52). 2017. С. 103-112.

Ліщук Н. В.,
к.держ.упр., доцент,
завідувач кафедри економіки та фінансів
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна

ЕКОЛОГІЧНИЙ ПОДАТОК, ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЕКОЛОГІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Негативний вплив людини на довкілля є глобальною проблемою ХХІ ст., чинником погіршення кліматичних умов та загрозою для існування цивілізації. Питання зміни клімату стало актуальним ще в кінці ХХ століття, коли людство помітило, що прискорилося підвищення рівня моря, збільшилася частота і тривалість посух у тропічних і субтропічних регіонах, зросла кількість ураганів, сильних опадів, повеней тощо. Катастрофічні екологічні наслідки вимагають перегляду пріоритетів та націлення громадянського суспільства на забезпечення взаємодії довкілля, соціуму й економіки. Усвідомлення суспільством того факту, що активна економічна діяльність зумовлює навантаження на природне середовище, стало поштовхом до наукових пошуків найбільш ефективних методів та інструментів зменшення даного негативного впливу.

Пильна увага світової спільноти до незадовільного стану навколишнього середовища та екологічних проблем зумовила необхідність визначення економічних механізмів та інструментів формування екологічної політики, адже збереження довкілля є важливим елементом економічної стабільності держави. Відповідно до укладених міжнародних екологічних угод, Україна стала учасником групи країн, що активно розвивають «зелену» економіку, яка дає можливість забезпечити оптимальний рівень добробуту для усіх індивідів з урахуванням екологічних обмежень.

Реалізація Україною заходів на шляху до «зеленої» економіки та фінансів передбачає докорінну перебудову усіх складових фінансової системи, задля її спроможності забезпечити максимальну мобілізацію необхідних обсягів фінансових ресурсів.

Категорія «зелені фінанси» вперше була застосована Річардом Сандором у 1992 році, однак й донині не існує єдиного визначення даного поняття. Науковці по різному трактують «зелені» фінанси:

- як кошти, що спрямовуються на досягнення економічного росту за одночасного скорочення викидів забруднюючих речовин і парникових газів, мінімізації відходів і підвищення ефективності використання природних ресурсів [1];

- як фінансові продукти і послуги, які можуть бути використані для сприяння екологічно відповідальним інвестиціям і стимулювання низьковуглецевих технологій, проектів, галузей і підприємств [2];

- як політичні та інституційні механізми для залучення приватних капіталовкладень в «зелені» галузі промисловості, включаючи кредитування, фонди прямих інвестицій, облігації, акції та страхування [3];

- як форми інвестицій або кредитування, які враховують вплив на навколишнє середовище і підвищують екологічну стійкість економіки [4, с.12].

На нашу думку, найбільш вдалим є визначення терміну «зелені фінанси», сформульоване М.Карліним, який трактує його як фінансові відносини, суб'єкти та фінансові заходи, що забезпечують умови сталого розвитку і виступають важливим елементом фінансово-економічного регулювання природокористування на всіх рівнях [5, с.151]. Отож, дефініція «зелені фінанси» охоплює широкий діапазон фінансових відносин, інструментів та засобів, призначених для екологічно орієнтованих технологій, проектів, видів діяльності чи підприємств різних форм власності.

Екологічне оподаткування – це сукупність платежів (податків і зборів), що стягуються з юридичних та фізичних осіб, які спрямовані на стимулювання раціонального природокористування шляхом стягнення певної суми коштів пропорційно негативному впливу на довкілля.

В Україні основним елементом системи екологічного оподаткування є екологічний податок, тобто загальнодержавний обов'язковий платіж. Економічна сутність екологічного податку проявляється у таких його функціях:

1) регулююча (природоохоронна) – основна функція цього податку, що полягає у державному стимулюванні обсягів викидів та відходів на сприятливо низькому рівні;

2) фіскальна – забезпечення доходів державного бюджету, є другорядною функцією, оскільки питома вага у структурі надходжень від цього податку є незначною.

Дослідження ефективності екологічного податку в Україні передбачає аналіз ефективності виконання його функцій, а саме:

- дослідження динаміки обсягів викидів (аналіз регулюючої функції);
- дослідження обсягів доходів державного бюджету України (аналіз фіскальної функції).

Основними шляхами вдосконалення поточної системи екологічного оподаткування в Україні є:

- впровадження прогресивної шкали оподаткування екологічним податком (за більших обсягів викидів та відходів ставки податку мають

збільшуватись); сьогодні диференціація ставок екологічного податку обмежується лише класами забруднюючих речовин;

- надання податкових пільг суб'єктам господарювання, які використовують ресурсозберігаючі технології;

- впровадження податку на продукцію, що містить екологічно шкідливі речовини (цей податок існує в більшості європейських країн);

- введення збору на захист довкілля для суб'єктів господарювання, які є платниками екологічного податку; при цьому платежі від цього збору мають надходити до спеціального фонду державного бюджету України з цільовим спрямуванням на природоохоронні заходи.

Екологічні податки в сучасному світі стають важливим економічним інструментом екологічного регулювання, який розвинуті країни використовують для заохочення населення, підприємств та організацій до скорочення утворюваних ними обсягів забруднення, раціонального використання природних ресурсів та акумуляції коштів у вигляді податкових надходжень на фінансування програм з поліпшення стану довкілля.

У розвинених країнах світу існують три групи екологічних податків і зборів, а саме фіскальні, компенсаційні та стимулюючі. Характерною особливістю систем екологічного оподаткування країн ЄС, на відміну від України, є наявність податку на продукцію, що містить екологічно шкідливі речовини. Основними напрямками реформування наявної системи екологічного оподаткування в Україні, крім впровадження цього податку, є зміна порядку стягнення екологічного податку (за прогресивною шкалою та надання податкових пільг), введення збору на захист навколишнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Official site of UNEP, [Online], available at: http://www.oecd-ilibrary.org/environment/green-financeandinvestment_24090344.

2. Green Finance for Developing Countries. Needs, Concerns and Innovations // United Nations Environment Programme. 2016.

3. Finance Incentives in China, PWC, [Online], available at: http://www.pwchk.com/home/eng/green_finance.

4. Hudjakova, L. S. (2017), "International cooperation in the development of "green" finance", Den'gi i kredit, vol. 7, pp. 10–18.

5. Karlin, M. (2018), "Problems and prospects of using "green" finances by territorial communities: world experience and Ukraine", Ekonomichnyi chasopys Shkhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky, vol. 1 (13), pp.148-156.

Козак С. В.,
к.е.н., доцент кафедри економіки та фінансів
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В КРАЇНАХ ЄС ТА АНАЛІЗ БАЗОВИХ ФУНКЦІЙ ЦІЄЇ СИСТЕМИ

Найпоширенішою точкою зору є те, що термін "логістика" походить від грецького слова "logisticos" - мистецтво обчислювати і міркувати, за іншими версіями - від французького "loger" - постачати, чи від древньогрецького "laubja" – склад, зберігання, Візантійський імператор Леон VI (825–912 роки н.е.) вважав, що зав* данням логістики є сплачувати платню армії, поста* чати зброю і військове спорядження, своєчасно і достатньою мірою піклуватися про її потреби й відповідно готувати кожен акт військового походу, тобто підраховувати простір і час, робити правильний аналіз місцевості з точки зору пересування армії, а також визначити сили опору супротивника і згідно з цими функціями управляти й керувати, тобто розпоряджатись рухом і розподілом власних збройних сил [1, с. 7].

Аналіз літературних джерел показує, що немає єдиного уніфікованого визначення поняття логістики, яке б отримало всезагальне визначення. Тому наведемо найбільш поширені її визначення, запропоновані вченими і практиками Америки, Франції, Німеччини, Росії, України.

Незважаючи на те, що логістика це доволі молода наука, вона має величезні перспективи розвитку та використання в практичній діяльності підприємств.

Черкесов А.Г. зазначає, що логістика є новим напрямком, який швидко здобуває популярність у діловому середовищі [2, с. 6] Це пояснюється встановленням ринкових відносин у нашій країні, переходом від концепції ринку продавця до ринку покупця, який змушує виробничі торгові системи гнучко реагувати на швидкозмінні потреби споживачів.

Аналіз зарубіжної і вітчизняної літератури дозволив виділити деякі загальні аспекти сучасного розуміння логістики. Так, під логістикою розуміється:

- новий напрям в організації руху вантажів;
- теорія планування різних потоків у людино машинних системах;
- сукупність різних видів діяльності з метою одержання необхідної кількості вантажів у потрібному місці і в потрібний час з мінімальними витратами;
- форма управління фізичним розподілом продукту;

- інтеграція транспортного і виробничого процесів;
- процес планування витрат по переміщенню і збереженню вантажів від виробництва до споживання;
- ефективний рух готової продукції від місця виробництва до місця споживання;
- новий науковий напрямок, пов'язаний з розробкою ефективних методів управління матеріальними та інформаційними потоками;
- наука про раціональну організацію виробництва і розподілу.

Різноманітність трактування поняття логістики не змінює об'єкта дослідження, яким виступають матеріальні і супутні їм інформаційні потоки, та при цьому дозволяє виділити дві основні точки зору на логістику:

- як на напрям господарської діяльності, який полягає в управлінні матеріальними потоками в сферах виробництва і послуг;
- як на науку визначення потреб, а також придбання, розподілу і змін у робочому стані протягом життєвого циклу всього того, що забезпечує ці потреби.

Отже, з проведеного аналізу можна зробити висновок, що логістика – це інтегрована система планування, контролю, управління та регулювання потоками ресурсів на підприємствах як єдиним цілим, яка допомагає заощаджувати гроші, час, обладнання, площі, продукцію та ін. Логістика дозволяє контролювати всі процеси, де можна здійснити економію, а саме: постачання, продаж, транспортування, упаковка, закупівлі, зв'язок з митницею і державними органами.

Аналіз еволюції розвитку логістики дозволив виділити низку етапів і стадій. Під етапами розвитку логістики розуміється рівень теоретичних розробок і принципова реалізація їх на практиці в процесі вдосконалення ринкових відносин і впливу науково-технічного прогресу.

Стадії розвитку логістики розрізняються за рівнем готовності виробничих суб'єктів використовувати в практиці свого функціонування філософію логістичного управління. Експертні дослідження, проведені на початку 90-х років XX століття в країнах Західної Європи, показали, що досягнення у галузі логістики не є рівнозначними.

Так обстеження 500 компаній, а саме: 26% – компанії ФРН, 20% – Голландії, 17 % – Великобританії, 16% – Франції, 11% – Бельгії та 10 % – Іспанії, які представляють 30 різних галузей економіки, дозволили виділити чотири основні стадії в розвитку логістики [2; 6]:

- 1 стадія (57 % фірм) – нерегулярність організації, зобов'язування логістики, централізація транспортування матеріальних ресурсів;
- 2 стадія (20 % фірм) – централізоване обслуговування споживачів і обробка заказів. Тиждневе планування логістики;

– 3 стадія (18 % фірм) – прогнозування збуту, реалізація комплексу маркетингових заходів. Планування логістики – місячний період, використання макрологістики;

– 4 стадія (5 % фірм) – впровадження інтегрованих маркетингових і логістичних систем, які охоплюють весь процес виробництва. Довготермінове логістичне планування – 1 рік.

Сутність даного правила полягає в тому, що споживач повинен отримати необхідні по якості і кількості товари, у потрібний час, у потрібному місці, від надійного постачальника з належним рівнем обслуговування (як до здійснення продажу продукції, так і після) і при заданому рівні загальних витрат. Отже, успіх у "зверненні" потенційних клієнтів фактично залежить від оперативності виконання вимог замовника. Недотримання хоча б однієї з наведених умов може призвести до втрати клієнтів і, відповідно, певної частки ринку.

Крім зниження операційних, у тому числі логістичних витрат, одним з основних напрямів стратегії підприємства стає концентрація на пріоритетних видах бізнесу і операціях. Це сприяє раціональному розподілу ресурсів підприємства на ті види бізнесу, які є конкурентоспроможними і в яких у фірми є певні переваги (технологія, ноу-хау, спеціальне обладнання, підготовлені кадри). Такий підхід у західній практиці називається визначенням "ключової компетенції" (core competence).

Аналізуючи сучасні тенденції розвитку світової економіки, можна зробити висновок, що велика частина товаровиробників і посередників Західної Європи в найближчому майбутньому буде знаходитися в третій і четвертій стадіях розвитку логістичних систем. Країни перехідних економік, зокрема, Україна знаходяться на другому етапі розвитку логістики, а деякі підприємства – на другій і третій стадії.

Для того, щоб правильно та ефективно побудувати логістичний ланцюг, необхідно представити її функціонування як кібернетичну систему, яку характеризують певні елементи, особливості та властивості. Існує досить велика широка класифікація логістики, що відображає рівень ієрархії управління і її функціональну спрямованість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бутов А. Формування ефективної системи управління логістикою на підприємствах // Галицький економічний вісник. 2012. № 3 (36). С. 161–166
2. Кальченко А. Проблеми логістичного ринку послуг / А. Кальченко // Маркетинг в Україні. 2009. – №1. С. 59–63.
3. Кальченко А.Г. Логістика: підручник / А.Г.Кальченко. – К.: КНЕУ, 2004. – 284 с.

Пальчевський І. І.,
директор Рівненської філії ПрАТ «УСК»
Княжа Вієнна Іншуаренс Груп
Гребень Е. І.,
здобувач освіти першого (бакалаврського) рівня
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна

СТРАХОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сучасний світ в міру розвитку інноваційних технологій перебуває в стані швидкої трансформації, яка породжує різного роду виклики та загрози. Стан захищеності суспільства безпосередньо впливає на рівень економічного розвитку, тому питанням безпеки функціонування суб'єктів господарювання відводиться велика увага.

Дослідження функціонування страхового ринку країни обумовлено його роллю в забезпеченні стабільного функціонування суб'єктів господарювання через надання страхового захисту. Значну роль відіграє страхування й в процесі захисту майнових та особистих інтересів громадян країни.

На сьогодні Україна зазнає вагомий негативний вплив в соціальній та економічній сферах через збройну агресію російської федерації. Й через між-народні канали взаємодії кризові тенденції поширюється також на інші країни. Страховий ринок, який має забезпечувати надійне соціально-економічне середовище країни, зіштовхнувся з новими проблемами та іншими масштабами ризиків. На відміну від інших сфер фінансової діяльності, сутність страхування розкривається через управління та прийняття ризиків. Тому кожна кризова ситуація породжує як проблеми так і напрями розвитку страхового ринку.

Страховий ринок виступає «гарантом» фінансової безпеки, сприяє уникненню ризикових подій, та ефективному реагуванню на їх наслідки, дозволяючи суб'єктам господарювання безперебійно працювати не зазнаючи великих фінансових потрясінь. За визначенням Рудої О., страховий ринок є системою «стійких економічних відносин між покупцями, посередниками і продавцями, а також страховиками і регуляторними органами, пов'язаних із формуванням попиту, пропозиції та ціни на прямий страховий захист і перестрахування, які виникають у страхових, перестраховувальних і супутніх послугах у певній країні, групі країн чи міжнародному масштабі, що піддається регулюванню» [1].

Розвиток країни проходить не лише через піднесення, але й кризові явища, які негативно впливають на будь-який сегмент економіки,

страховий ринок не є виключенням. Оговтавшись від COVID-19, що було оголошено Всесвітньою організацією охорони здоров'я пандемією, стра-ховий ринок України зіткнувся з новим випробу-ванням.

24 лютого 2022 р. із вторгнення рф на територію України розпочалася повномасштабна війна та одразу Указом Президента в країні було введено воєнний стан [2], який триває вже понад 14 місяців. Діяльність в умовах війни супрово-джується найвищим ступенем невизначеності, не можливістю передбачити хід подій, масштабуван-ням зони небезпеки на всю територію країни, що породжує економічну кризу. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [2] визначає воєнний стан, як «особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіаль-ній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому коман-дуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необ-хідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усу-нення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тим-часове, зумовлене загрозою, обмеження консти-туційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазна-ченням строку дії цих обмежень».

Страхові компанії зіштовхнулися з низкою проблем, серед яких найбільше уваги в перші місяці воєнного стану потребували переміщення персоналу та організації роботи віддалено, розі-рвання договорів або відтермінування платежів. Негативно вплинуло на стан страхового ринку в цілому зменшення кількості надходжень пре-мій, знищення об'єктів нерухомості, складності виїзду на місця страхових випадків, особливо урегулювання страхових випадків на територіях проведення активних бойових дій. Досвід роботи під час коронакризи забезпечив швидкий перехід в режим он-лайн, рекомендації НБУ щодо спро-щення процедури врегулювання страхових випад-ків – це надало можливість налагодити діяль-ність та продовжувати працювати в надскладних умовах.

Попри зменшення кількості компаній, обсяг активів страховиків в 2022 р. порівняно з 2021 р. вдалося не лише не зменшити, а й нарос-тити на 9,5%. Найбільший приріст спостеріга-ється в третьому кварталі, найменший в другому. Позитивна тенденція також, простежується за роз-міром страхових резервів, які було збільшено на 12,6%, найбільше значення за рік в порівнянні з аналогічним періодом минулого року, було в тре-тьому кварталі, найменше в другому. Попри зростання активів страхових компаній та розміру страхових резервів, варто зазначити негативні тенденції щодо скорочення страхових премій, отриманих

страховиками. Зменшилися й страхові виплати, що обумовлено «заморожу-ванням» частини страхових договорів внаслідок введення воєнного стану, отже відбулося й зменшення показника рівня виплат.

Розробка системи страхування від воєнних ризиків в різних варіаціях є дуже актуальною проблемою, вирішення якої надає більше впевненості для інвесторів, пересічних громадян та економіки країни. Головною проблемою та най-більшою перешкодою у створенні ефективної системи страхування воєнних ризиків є ведення активних бойових дій на значній території країни [3]. Безумовно, питанням започаткування системи страхування воєнних чи розширення категорії політичних ризиків варто було приділити увагу ще у 2014 р., передбачаючи ймовірність загострення конфлікту що розпочався на сході країни. Проте таких кроків не було зроблено, тому пошук на державному рівні можливостей побудови системи страхування воєнних ризиків свідчить про важливість даного сегменту ринку та необхідність його розбудови

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Руда О. Л. Розвиток страхового ринку в Україні. Ефективна економіка. 2020. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7634>.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19>.
3. У Національному банку пропонують розділити на два етапи страхування воєнно-політичних ризиків. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3694533-u-nacbanku-proponuut-rozdiliti-na-dva-etapi-strahuvanna-voennopolitichnih-rizikiv.html/>

Зотіна А. В.,
здобувачка освіти другого (магістерського) рівня
кафедри економіки та фінансів

Яковчук А. М.,
к.е.н., доцент кафедри,
заступник завідувача кафедри менеджменту
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ЩОДО ОЦІНКИ ТА НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

В умовах реформування банківської системи постає питання щодо управління фінансовими ризиками комерційних банків, що є одним з найважливіших чинників у забезпеченні надійності та фінансової стійкості

як окремого банку, так і всієї банківської системи. Задля забезпечення належного рівня системи виявлення, регулювання та локалізації загроз першочерговим завданням є оцінювання фінансових ризиків банківської установи, що є основою для їх подальшої нейтралізації в діяльності банків. Попри суттєві наукові результати, дотепер оцінка та механізм нейтралізації фінансових ризиків потребують подальших досліджень.

Кожного дня у процесі здійснення банківських операцій з метою одержання прибутку, банки наражаються на ризик. Саме банківська діяльність є найбільш ризикованою серед усіх, оскільки банки у ході здійснення своєї діяльності використовують не тільки власні кошти, але й вкладення своїх клієнтів. Наявність значного ризику у банківській діяльності може призвести до неочікуваних втрат, а саме втрати власних ресурсів та недоотримання запланованого доходу банку.

Якщо розглядати вплив банківських ризиків на фінансовий стан, то беззаперечним є твердження, що наслідком реалізації ризиків є зміна власного капіталу. Відповідно до визначення поняття «банківський ризик», наслідком реалізації ризиків є втрата власних ресурсів банку та недоотримання доходу [1], тому можна стверджувати, що ризики банківської діяльності впливають на чистий прибуток через зміну його складових та капітал банку.

Регулятивний капітал банку є одним з найважливіших показників його діяльності, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків. Протягом 2015-2017 рр. спостерігається зменшення обсягу регулятивного капіталу. Починаючи з 2018 р. існує тенденція до збільшення даного показника, що є позитивним аспектом діяльності банків. Протягом 2015-2016 рр. спостерігається збиткова діяльність банків, а вже з 2017 р. наявна тенденція до збільшення банківського прибутку. Найбільшу групу банківських ризиків складають саме фінансові ризики, що піддаються кількісній оцінці. Згідно з класифікацією Національного банку України до фінансових ризиків належать: кредитний ризик, ризик ліквідності, валютний ризик, ризик зміни процентної ставки та ринковий ризик [2].

Оскільки банківська діяльність підпадає під вплив фінансових ризиків, які є найбільш розповсюдженими і здійснюють значний вплив на прибуток та капітал банку, недостатньо здійснювати ідентифікацію та оцінку фінансових ризиків, потрібно використовувати спеціальний механізм нейтралізації для забезпечення стійкості банківської установи. Нами побудовано концептуальний підхід, метою якого є забезпечення ефективної оцінки рівня ризику з подальшою їх нейтралізацією.

Реалізація даних завдань та досягнення мети можуть бути здійснені завдяки використанню спеціальних методів та інструментів. До методів відноситься:

1. Ідентифікація ризиків, що полягає у встановленні переліку основних видів ризиків, які можуть вплинути на конкретний напрям діяльності або ж на банківську установу в цілому, а також у визначенні взаємозв'язку з іншими ризиками та факторами, які можуть посилювати або послаблювати визначені ризики.

2. Оцінка необхідна для визначення рівня ризику, вона реалізується з використанням таких методів, як статистичний (метод «Монте Карло», VaR метод), аналітичний (GAP аналіз), експертний (методи Дельфі, коефіцієнтного аналізу, рейтингів), комбінований або метод аналогів.

Вважаємо, для отримання ефективної оцінки рівня фінансових ризиків банку з подальшою їх нейтралізацією слід виконати одне з найважливіших завдань – обрати найбільш ефективний метод оцінки фінансового ризику. На наш погляд, при проведенні оцінки рівня ризику банківської установи слід використовувати не лише один метод оцінки, а їх комбінацію для отримання найбільш точного результату. Так, статистичний метод можна поєднати з елементами аналітичного та експертного методів, або ж для обчислення рівня ризику використовувати комбінований метод.

Вважаємо за доцільне використовувати пасивну стратегію нейтралізації ризиків тоді, коли відсутня інформація необхідна для визначення рівня ризику або фінансові втрати від ризику є занадто великими та перевищують власні резерви, в інших випадках доцільно використовувати активну стратегію.

Інструментами реалізації концепції можуть бути економетричні моделі, які застосовуються при оцінці рівня ризику, економічні показники та коефіцієнти, які необхідні під час ідентифікації фінансових ризиків, та резерви, ліміти та нормативи. Відповідно, резерви необхідні банку для покриття можливих втрат, що виникають внаслідок ризикової діяльності, ліміти та нормативи необхідні для забезпечення фінансової стійкості банків, а також для запобігання втраті капіталу через вплив банківських ризиків. Слід зазначити, що ліміти та нормативи можуть встановлюватись як на рівні окремого банку, так і всієї банківської системи.

Реалізація даної концепції дасть змогу здійснити якісну та кількісну оцінку наявних ризиків за рахунок ефективного використання методів та інструментів, а також прийняти рішення щодо уникнення ризику або прийняття. Слід зазначити, що завдяки використанню даного підходу банківська установа матиме можливість вчасно реагувати на наявність фінансових ризиків та завдяки їх нейтралізації запобігти появі негативних наслідків, що можуть призвести до порушення фінансової стійкості банку.\

Визначення методів оцінки банківських ризиків є важливим аспектом в управлінні ними, що полягає у визначенні рівня ризику та встановленні припустимих меж. Кожен із розглянутих методів може використовуватись для конкретного ризику. Наприклад, статистичні методи оцінки, зазвичай,

використовуються для оцінки кредитного ризику, виключенням є метод VaR, який використовується також для валютного ризику. Експертний метод, метод аналогів та комбінований метод може використовуватися для оцінки усіх фінансових ризиків. Саме оцінка рівня фінансових ризиків дає змогу ризикменеджменту банку здійснювати управлінські дії щодо подальшої нейтралізації. Обґрунтування необхідності нейтралізації фінансових ризиків спиралося на можливість відмови від ризикової операції. Варто зазначити, що банківська установа може не тільки використовувати зазначені методи нейтралізації, але й доповнювати перелік новими прийомами, що надалі дасть змогу захистити банк від впливу небажаних чинників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Примостка Л. О., Чуб П. М., Карчева Г. Т. Управління банківськими ризиками : навч. посіб. К. : КНЕУ, 2007. 600 с.
2. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» : постанова Правління Національного банку України від 15.03.2004 р. № 104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04>
3. Вовк В. Я., Хмеленко О. В. Кредитування і контроль : навч. посіб. К. : Знання, 2008. 463 с.

Смолярчук Ю.В.,

здобувач освіти другого (магістерського) рівня
кафедри економіки та фінансів

Ліщук Н. В.,

к.держ.упр., доцент,

доцент кафедри економіки та фінансів

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ АЛЬТЕРНАТИВ ЗРОСТАННЯ ПРИБУТКОВОСТІ БАНКУ

В економічних країнах будь-яке підприємство чи індивід сьогодні користується послугами банку для отримання, перерахунку, а основне зберігання коштів. Інакше кажучи банки умовно можна назвати фінансовими артеріями країни, тобто завдяки аналізу банківських установ можна зробити висновок про економічний стан держави. Основною метою створення банку є отримання прибутку, який будучи кінцевим результатом його діяльності, характеризує злагодженість та ефективність діяльності всіх підрозділів установи. Прибутковість є основою для існування банку та його розвитку в майбутньому. Останнє спряжено з доцільним

перерозподілом прибутку, саме з управлінням, який включає заходи, спрямовані на зміцнення позицій банку на ринку.

Фінансові результати діяльності банку виступають основним індикатором оцінки роботи його топ-менеджменту. У монографії О.А. Криклій та Н.Г. Маслак «Управління прибутком банку» наведені визначення прибутку з точки зору економічної теорії та банківської діяльності. На підставі опрацювання теоретичного матеріалу автори долучилися до думки О.М. Попович щодо розгляду прибутку в трьох аспектах. Дані аспекти доцільно застосувати у відношенні банків, а саме:

- прибуток виступає вираженням результату фінансово-господарської діяльності банку та винагороди за ризик;
- прибуток як оцінка ефективності управління діяльністю банку;
- прибуток як джерело фінансування. Чистий прибуток розглядається як відносно дешеве джерело збільшення капіталу і посідає провідне місце у так званій ієрархії фінансування [4, с. 9].

Варто відзначити, що власників банку цікавить як поточний фінансовий результат діяльності банку, так і перспективи його зростання. Тому саме цей напрямок діяльності вимагає від аналітиків банку та внутрішніх аудиторів володіння методикою економічного аналізу. Окрім цього, вони мають постійно розширювати й удосконалювати свої знання та доречно їх застосовувати.

Особливістю аналізу прибутку банку є те, що він акумулює в собі результати дослідження практично усіх видів операцій та послуг банку. Слушною, на наш погляд, є думка російського вченого В.Є. Черкасова, що ефективність управління банківськими операціями залежить від ефективності фінансового аналізу, на яку впливають наступні чинники:

- вибір фінансових показників, на базі яких можливо приймати обґрунтовані рішення на всіх рівнях управління;
- можливість достовірного та оперативного визначення необхідних показників;
- визначення факторів, що впливають на фінансові показники;
- можливість оперативного вирішення необхідних розрахункових завдань під час планування послуг та операцій банку [8, с. 12].

Втім, для ефективного управління банківськими операціями і послугами необхідним є детальний аналіз даних бухгалтерського обліку й фінансової звітності, аналітичного обліку, а також додаткової інформації про окремі операції та угоди, що виконувалися банком, тобто даних управлінського обліку. Вважаємо, що найбільш ґрунтовне визначення та роз'яснення інформативної сутності управлінського обліку наведено у підручнику Л.М. Кіндрацької «Фінансовий та управлінський облік у банках». Воно полягає у наступному: «Управлінський облік – це впорядкована підсистема інформації, необхідна для прийняття

управлінських рішень. Вона ґрунтується на інформації бухгалтерського обліку, тобто даних балансу, звіту про фінансові результати, звіту про рух грошових коштів. Управлінський облік включає процеси виявлення, вимірювання, накопичення, аналізу, підготовки інформації та її передання управлінському апарату для виконання його функцій... Основна мета управління банком – максимізувати прибуток, що зумовлює зростання загальної вартості банку і, зокрема, зростання вартості його акцій. З урахуванням цього процедури управлінського обліку найбільшою мірою стосуються тих складових прибутку, котрі впливають на його обсяг – доходів і витрат.» [3, с. 340].

Отже, говорячи про необхідність досягнення банком такого динамічного стану захищеності, конкурентостійкості та забезпечення стабільного розвитку, що дає змогу контролювати небезпеки та загрози безпеці банку, а також ефективно реалізовувати власні фінансові інтереси, місію та завдання, вважаємо, що перш за все потрібно виокремити серед усіх функціональних стратегій стратегію забезпечення фінансової безпеки.

Незважаючи на те, що реалізація стратегічного управління фінансовою безпекою банку є досить складним процесом, воно має низку переваг, найвагомішими серед яких є такі:

- можливість зводити до мінімального рівня негативні наслідки змін, що відбуваються в поточний момент, а також факторів невизначеності в майбутньому;

- можливість враховувати об'єктивні (зовнішні та внутрішні) фактори, що формують зміни, зосередитись на вивченні цих факторів та визначенні рівня їх впливу на фінансову безпеку;

- можливість отримати необхідну інформаційну базу для прийняття стратегічних та тактичних рішень щодо забезпечення фінансової безпеки банку;

- підвищення керованості системи фінансової безпеки, оскільки за наявності системи стратегічних планів є змога порівнювати досягнуті результати з поставленими цілями, здійснювати ефективні мотивації та стратегічний контроль;

- забезпечення динамічності змін через реалізацію стратегічних планів на основі відповідної системи регулювання, контролю та аналізу;

- синергетичний ефект через об'єднання зусиль керівників усіх рівнів управління та діяльності підрозділів банку, пов'язаних з реалізацією стратегій забезпечення фінансової безпеки.

Стратегічне управління фінансовою безпекою передбачає розроблення стратегії забезпечення фінансової безпеки, яка спрямована на створення антисипативних та адаптаційних механізмів управління змінами зовнішнього та внутрішнього середовища, що має довгострокову дію. Стратегія забезпечення фінансової безпеки передбачає вжиття комплексу

заходів для досягнення максимально можливої платоспроможності та стійкості банку, ліквідності його балансу, ефективної структури капіталу, а також таких напрямів його вкладення, що забезпечують максимальний прибуток. Це досягається шляхом стратегічного й тактичного планування, вжиття заходів з метою запобігання загрозам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Васюренко О., Азаренкова Г. Математичні методи та моделі у сфері аналізу та управління банківською діяльністю /О. Васюренко, Г. Азаренкова // Вісник НБУ. - 2003. - №8. - С. 11-13.
2. Длигач А. Выработка базовой стратегии банка/ А.Длигач // Банковский аудитор. - 2005.- № 11.- С.5-6.
3. Кіндрацька Л.М. Фінансовий та управлінський облік у банках: Підручник / Л.М. Кіндрацька. – К.: КНЕУ, 2008. – 816 с.
4. Вовчак О. Розвиток стратегічного управління та його особливості в банках з іноземним капіталом. Технологический аудит и резервы производства. 2016. № 30. С. 36–41.

Ляхович О.О.,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри фінансів та економічної безпеки,

Національний університет водного

господарства та природокористування,

м. Рівне, Україна

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Однією з найбільш значних проблем економіки України ще починаючи з 1990 р. є збільшення фінансових загроз на різних рівнях. Процеси децентралізації актуалізували проблему фінансової незалежності та самостійності регіонів. Пандемія COVID-19 та воєнні події ще більше загострюють проблему забезпечення економічної безпеки регіонів, зокрема і її фінансової складової. Це зумовлено, насамперед, необхідністю здійснення місцевими органами влади покладених на них функцій в повній обсязі через забезпечення дохідної частини бюджету, ефективної податкової політики, підтримки малого та середнього бізнесу та ін.

Фінансова безпека регіону відіграє ключову роль у безпеці фінансової системі держави. Від ефективності механізму забезпечення фінансової безпеки залежить рівень соціально-економічного прогресу національних господарств. Тому ця складова безпеки вважається важливою якісною характеристикою економічної системи як регіону, так і держави в цілому.

Загалом, саме поняття «фінансова безпека» означає здатність фінансової підсистеми забезпечити ефективне функціонування економічної системи та стабільне економічне зростання, захист фінансових інтересів суб'єктів господарювання та забезпечення регіонів, галузей, секторів економіки, держави фінансовими ресурсами. А під фінансовою безпекою регіону, слід вважати, стабільне та повноцінне функціонування фінансової системи регіону в умовах уникнення або недопущення факторів ризику, які можуть нести їй загрозу.

Оскільки регіон як економічна категорія є динамічною системою, то і його фінансова безпека не є статичним явищем, що викликає потребу постійного контролю та ефективного управління. На сьогодні немає загальноприйнятого підходу до оцінки рівня фінансової безпеки на регіональному рівні. Як відомо, у практичній діяльності застосовують різні підходи, найпоширенішими з яких є: індикаторний, ресурсно-функціональний, агрегатний, визначення ймовірності банкрутства, програмно-цільовий [5].

У даному дослідженні ми пропонуємо використовувати індикаторний підхід. Він полягає у порівнянні фактичних показників фінансової безпеки з нормативними значеннями – індикаторами, що характеризують фінансову незалежність, стійкість та здатність до розвитку регіону. Склад даних індикаторів може доповнюватися або звужуватися у залежності від особливостей розвитку регіону та мети проведення оцінки. Відхилення від порогових або нормативних значень можуть призвести до загроз фінансовій безпеці регіону. Тому, згідно з даним підходом, найвищого рівня фінансової безпеки регіону можна досягти лише тоді, коли всі показники знаходяться вище нормативних або в межах допустимих значень.

На основі вищенаведеного постає питання обґрунтування переліку показників (індикаторів), на основі яких можна буде розрахувати загальний індикатор фінансової безпеки регіону. Для вирішення даного завдання нами було обґрунтовано структуру фінансової безпеки регіону на основі визначення трьох базових блоків безпеки: фінансового ринку; суб'єктів господарювання; публічних фінансів регіону.

На основі цього можна зробити висновок, що оцінка фінансової безпеки регіону передбачає розрахунок такого комплексного індикатору фінансового стану регіону, що характеризується ступенем стійкості публічних фінансів, веденням підприємницької діяльності, інвестиційним кліматом, розвитком банківського сектору та рівнем життя населення.

На основі аналізу підходів до оцінки фінансової безпеки регіону, що представлені у працях таких вчених як С. Лелюк [1], О. Мелих [3], М. Виклюк, В. Матвійчук, Р. Нешко [2] та ін. сформовано систему показників для оцінки фінансової безпеки регіону (табл.1).

Таблиця 1 – Індикатори та граничні значення відповідних індикаторів*

Складов а фінансової безпеки регіону	Граничні значення	Індикатори
Безпека фінансових ринків	не менше 30	Обсяг кредитування банками реального сектору економіки, % до ВРП
	не менше 100	Співвідношення кредитів до депозитів банків в регіоні
	не більше 6	Темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до попереднього періоду, %
	не менше 100	Темпи зміни прямих іноземних інвестицій у регіоні
	не менше 15	Частка прямих іноземних інвестицій до ВРП
Безпека корпоративного сектору	більше 7	Співвідношення сальдо фінансових результатів підприємств до ВРП
	більше 10	Рентабельність операційної діяльності підприємств
	більше 100	Темпи зміни обсягів промислової продукції в регіоні
Безпека публічних фінансів	не менше 100	Темп зміни ВРП
	не менше 5	Частка ВРП у ВВП держави, %
	не менше 25	Питома вага доходів місцевого бюджету до ВРП, %
	не менше 80	Рівень бюджетної самостійності, %
	не менше 25	Рівень загальної податкової стійкості регіону, %
	не менше 30	Рівень податкової самостійності регіону, %
	менше 105	Темп зміни суми заборгованості з виплати заробітної плати
	менше 110	Індекс споживчих цін у регіоні
	менше 80	Співвідношення витрат до доходів населення

Дані показники-індикатори були згруповані у попередньо визначені блоки фінансової безпеки регіону. За допомогою цих показників можна провести якісну оцінку рівня фінансової безпеки, що дозволить визначити об'єктивність зв'язків та виявити найбільш суттєві характеристики. Також це дасть можливість визначити залежність структури ВРП від фінансових параметрів з метою відображення впливу на регіональну фінансову безпеку.

Таким чином, зробивши відповідні розрахунки та визначивши індикатори фінансової безпеки, можна відстежити ефективність та дієвість відповідної системи фінансової безпеки регіону. В свою чергу, аналіз вихідних показників дає змогу запроваджувати певні заходи щодо покращення. Зіставлення даних показників із граничними значеннями дає можливість визначити та оцінити рівень безпеки.

Отже, комплексна оцінка фінансової безпеки є обов'язковим і невід'ємним елементом розвитку фінансового сектору регіону. Насамперед розрахунок значень даних показників дозволяє зробити певні

висновки щодо безпеки учасників фінансового ринку регіону, суб'єктів господарювання та фінансового стану публічних фінансів, а також визначити проблемні аспекти та за допомогою відповідного аналізу удосконалити заходи підвищення рівня фінансової безпеки регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лелюк С.В. Методичний підхід до оцінювання фінансової безпеки регіонів України. Економічний аналіз. №1. 2014. Том 17. С.139–145.
2. Матвійчук В.І., Нешко Р.М. Фінансова безпека регіону як складовий елемент фінансової безпеки держави. Фінанси, облік, банки. 2017. №1 (22). С.125–134.
3. Мелих О. Фінансова безпека держави: сутність, критерії оцінки та превентивні заходи зміцнення. Економічний аналіз. 2013. Випуск 12. Частина 2. С.266–272.
4. Нікольчук Ю.М. Фінансова безпека регіону: наукові підходи до ідентифікації поняття. Економічні науки. Вісник Хмельницького національного університету. 2020. № 6. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/?p=4563>.
5. Чуркіна І.С., Бобошко Л.І. Роль місцевих бюджетів у зміцненні фінансової незалежності регіонів. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія. Економічні науки. Науковий журнал. 2014. №5-6 (76-77). С. 141–149.

Гриник І.С.,

аспірантка кафедри економіки,

Луцький національний технічний університет,

м. Луцьк, Україна

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ФІНАНСОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Північно-Західний регіон України охоплює Волинську і Рівненську області, які характеризуються подібністю природно-ресурсного потенціалу, чисельності населення, площі території, рівня розвитку регіонального господарського комплексу, історико-культурними особливостями тощо. Тому вважаємо [1], що в умовах війни важливо забезпечити належне фінансове стимулювання розвитку даного регіону, що допоможе використати наявні природно-ресурсні, виробничі, трудові резерви для підвищення внеску даного регіону у прискорення процесу економічного відновлення України.

В умовах війни фінансове стимулювання сталого розвитку Північно-Західного регіону України має бути спрямоване на ряд наступних напрямів:

1. Розбудова об'єктів інфраструктури, що передбачає підвищення доступності і якості транспортної, енергетичної та комунікаційної інфраструктури як ключових факторів для розвитку даного регіону, а

також залучення зовнішніх інвестицій у модернізацію і будівництво нових доріг, залізниць, аеропортів та енергетичних систем, що сприятимуть розвитку місцевих будівельних компаній та розвитку підприємництва.

2. Нарощення промислового потенціалу даного регіону, що передбачатиме прискорений розвиток переробної промисловості у даному регіоні, що забезпечить створення нових робочих місць, збільшення обсягів виробництва і залучення додаткових іноземних інвестицій. Зокрема, пріоритетними видами економічної діяльності у регіоні можуть бути виробництво сільськогосподарської техніки, харчова промисловість, легка промисловість, відновлювальна енергетика та інші перспективні сектори господарства.

3. Активний розвиток туризму, адже Північно-Західний регіон України має значний туристичний потенціал, зокрема для сільського і зеленого туризму – мальовничі природні ландшафти, історичні і культурні пам'ятки. Тому розвиток туристичної інфраструктури, а також просування регіону як цікавого нового туристичного напрямку й створення нових туристичних продуктів і послуг можуть сприяти також залученню іноземних туристів та розвитку місцевої економіки як у воєнний, так і у повоєнний періоди.

4. Забезпечення максимального сприяння з боку місцевих органів влади діяльності малих і середніх підприємств, що може відбуватися за рахунок запровадження регіональних програм підтримки малого і середнього підприємництва, а також надання фінансових пільг, консультування й навчання, виділення у довгострокову оренду за доступну ціну земельних ділянок чи приміщень, що допоможе створити комфортні умови для розвитку нових бізнесів у регіоні, зокрема для сімей військовослужбовців.

5. Сприяння залученню значних іноземних інвестицій для реалізації масштабних проєктів, що передбачає комплекс заходів щодо зацікавлення іноземних інвесторів для вкладення коштів у важливі для розвитку даного регіону проєкти різного типу. Це можна досягнути шляхом створення сприятливих умов для розміщення прямих і портфельних іноземних інвестицій, зокрема за рахунок спрощення місцевих адміністративних процедур, зниження з боку держави податкового навантаження і надання підтримки іноземним компаніям, які зацікавлені реалізовувати масштабні проєкти регіонального розвитку.

6. Створення умов для розвитку людського капіталу, що передбачає залучення додаткових інвестицій у сферу освіти, вдосконалення освітніх програм та розвиток науково-освітніх центрів на базі потужних місцевих університетів, які зможуть в короткі терміни підготувати або перекваліфікувати відповідно до сучасних потреб спеціалістів на основі підвищення якості освіти та залучення інвестицій у наукові розробки актуальних для даного регіону напрямів діяльності, що у майбутньому сприятиме підвищенню конкурентоспроможності регіону.

7. Підвищення військової безпеки території на спільному кордоні з Білоруссю, що передбачатиме продовження та посилення рівня міцності оборонних споруд вздовж держаного кордону України з цією країною, щоб мінімізувати ризики збройної агресії з її боку. Також значні перспектив може мати створення і розвиток на території регіону виробництв військово-промислового комплексу, що сприятиме залученню державних інвестицій та створенню нових високотехнологічних робочих місць.

Отже, враховуючи специфіку Північно-Західного регіону України, розглянуті перспективні напрями фінансового стимулювання його розвитку, можуть загалом стати основою для розробки спільної регіональної політики, стратегії, програм, комплексу заходів, реалізація яких забезпечить створення і розвиток нових виробництв на основі залучення масштабних зарубіжних інвестицій, а також державного фінансування, що дозволить підвищити рівень військової безпеки території, а також рівень життя місцевого населення загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шубалий О.М., Косінський П.М., Гриник І.С. (2021). Фінансове забезпечення сталого розвитку регіону. *Evropský časopis ekonomiky a management*, Vol. 7, Issue 1. 71-80. (0,96 д.а.). DOI: 10.46340/eujem.2021.7.1.10

СЕКЦІЯ 2. ЕКОНОМІКА, ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ ТА РЕГІОНАМИ

Артюшок В.С.,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри менеджменту

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука»,

Москвич В.В.,

голова СВСК «Селянський ліс»,

м. Рівне, Україна

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНСТРУМЕНТІВ БІЗНЕС- ПЛАНУВАННЯ В УПРАВЛІННІ МАЛИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Малі та середні підприємства є важливою частиною економіки кожної країни. Ці підприємства працюють у висококонкурентному середовищі та особливо вразливі до швидких змін у бізнес-середовищі. Тому одним із найважливіших питань, з якими стикається малий бізнес, є ефективне планування, особливо щодо проєктів, які вони здійснюють. Це пов'язано з тим, що бізнес-планування надає можливість врахувати ризики, властиві

діяльності підприємств, та забезпечує координацію виробничих та економічних процесів.

Враховуючи ці факти, наше дослідження аналізує процес управління бізнес-плануванням на малих підприємствах. Його головною метою є пошук та адаптація до управління процесами бізнес-планування інноваційних інструментів. Це має спростити планування бізнес-проектів та зробити його більш актуальним і ефективним.

Щороку тисячі нових бізнесів починають своє існування. За даними Світового банку, величезна кількість реєстрацій нових підприємств по всьому світу. Але, на жаль, лише незначна частина з них має шанс вижити [1]. Але близько 20% малих підприємств зазнають краху в перший рік свого існування, близько 50% – на п'ятий рік. Дослідження показують, що 44% підприємств зазнають краху протягом перших трьох років.

Але чому так багато компаній зазнають краху? Більшість досліджень згадують «відсутність бізнес-планування» як одну з причин [2].

Занадто багато фірм (близько 67%) не мають офіційного бізнес-плану. Немає значення, чи це мале підприємство, чи перспективний стартап із чудовою ідеєю, чи компанія з чудовим продуктом. Якісний бізнес-план дозволяє компанії справлятися з ринковими викликами та швидко і адекватно реагувати на кризові явища, подібні до тих, з якими українські фірми стикнулися сьогодні в умовах воєнного стану.

Не буває двох компаній, які мають ідентичний бізнес-план, навіть якщо вони працюють в одній галузі, адже один бізнес-план може виглядати зовсім не так, як інший. Але для будь-якої сфери діяльності бізнес-план – це письмовий документ, у якому окреслено цілі, завдання та призначення бізнесу, а також план його повсякденної діяльності та ключових функцій, таких як маркетинг, фінанси та розширення.

Хороший бізнес-план може бути вирішальним для стартапів, які прагнуть залучити кошти для розвитку та масштабування, також може переконати потенційних інвесторів у тому, що підприємство буде прибутковим. Однак бізнес-план необхідний і корисний не лише для нових підприємств. Потужні і досвідчені підприємства повинні приділяти багато уваги налаштуванню бізнес-планування, щоб адаптуватися до нових умов ведення бізнесу та непередбачуваних змін ринку.

Оскільки детальний бізнес-план пропонує погляд на всю діяльність малого підприємства у ретроспективі із врахуванням реалізації нових проектів, то він забезпечує низку конкурентних переваг:

- встановлює цілі та орієнтири – правильне планування допомагає бізнесу встановити реалістичні цілі та окреслити обумовлений час для досягнення цих цілей;
- максимально збільшує ефективність використання ресурсів – хороший бізнес-план допомагає ефективно організувати та розподілити

ресурси компанії, він ілюструє результати заходів, таких як відкриття нових офісів, набір свіжого персоналу, зміна виробництва і так далі;

- підвищує життєздатність проекту – план значною мірою сприяє перетворенню концепцій у реальність;

- допомагає в прийнятті рішень – ведення бізнесу передбачає прийняття багатьох рішень: де презентувати, де розташувати, що продавати, добре продуманий бізнес-план дає організації можливість передбачити виклики, які можуть очікувати на фірму у майбутньому і дозволяє заздалегідь знайти відповіді та рішення цих проблем.

- виправляє минулі помилки – коли компанії формують плани, пам'ятаючи про недоліки та невдачі минулого, а також про те, що їм сприяло в досягненні цілей, а що ні, то такі плани відображають уроки, отримані в минулому, дають підприємствам можливість уникнути майбутніх пасток.

- приваблює інвесторів – бізнес-план дає інвесторам глибоке уявлення про цілі, структуру та ефективність фірми чи проекту [3].

Бізнес-плани складаються відповідно до потреб бізнесу. Це може бути простий документ обсягом до 10 сторінок, досить детальний і складний технічний опис на 60 сторінок або щось середнє. Наразі немає твердо встановлених правил щодо того, що саме має містити бізнес-план, але існує кілька поширених типів бізнес-планів, які використовують майже всі існуючі підприємства:

- стартовий план – описує продукти та послуги, які планує виробляти фірма;

- техніко-економічний план – оцінює потенційних споживачів продуктів або послуг, також описує можливість отримання прибутку;

- план розширення – розробляється, коли компанія вирішує розширити виробництво або структуру, визначає основні кроки для внутрішнього чи зовнішнього зростання;

- операційний план – також називають річним планом, детально описуються повсякденні дії та стратегії, яких має дотримуватись бізнес, щоб досягти своїх цілей;

- стратегічний план – цей документ відповідає внутрішнім стратегіям компанії та є частиною засновницьких документів фірми.

Щоб розробити якісний бізнес-план, потрібно провести ретельне дослідження ринку та конкурентів, створити модель продажів, виробництва та маркетингу, яка зможе відповідати цільовій аудиторії та її вимогам, також все це потрібно поєднати із особливостями менеджменту вашої компанії та бізнес-прогнозами.

Для оптимізації даних процесів є кілька програмних продуктів для бізнес-планування, якими можна скористатися:

- Cuttles – це повністю інтерактивне програмне забезпечення для створення бізнес-плану. Окрім допомоги підприємцям у розробці бізнес-планів, це також допомагає їм зрозуміти свій бізнес.

- LivePlan – містить понад 500 шаблонів для бізнес-планів, які охоплюють усі основні галузі, пропонує функцію прогнозу, яка дає змогу відмовитися від самостійного підрахунку;

- Bizplan – програмне забезпечення для бізнес-планування а також для стартапів, які шукають інвесторів або фінансування; за допомогою цього сучасного конструктора бізнес-планів підприємці можуть створити бізнес-план саме таким, яким вони хочуть;

- PlanGuru – має деякі фінансові функції, зокрема бюджетування та прогнозування, призначені для фінансового планування бізнесу, можна використовувати його для створення фінансових прогнозів, бюджетів, звітів тощо для бізнесу;

- Enloop – це програмне забезпечення для створення бізнес-плану, підтримує автоматичне написання тексту, порівняння фінансових прогнозів і оцінку продуктивності в реальному часі для відстеження прогресу [4].

Розробка бізнес-плану для малих підприємств є дуже важливою, оскільки допомагає досягнути дві цілі. Перш за все, це допоможе управляти організацією з чітким баченням місії і цілей, таким чином слугуючи дорожньою картою. По-друге, фінансові установи чи інші кредитори не хочуть інвестувати в організацію без можливості переглянути її бізнес-план. Будь-яке МСП, яке хоче залучити фінансування для своєї діяльності, повинно розробити надійний і реалістичний бізнес-план, який дозволить зацікавленим сторонам приймати обґрунтовані рішення щодо поточного та майбутнього напрямків розвитку організації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. The World Bank. The Entrepreneurship Database. URL: <https://www.worldbank.org/en/programs/entrepreneurship#new>.
2. Deane Michael T. Top 6 Reasons New Businesses Fail. URL: <https://www.investopedia.com/financial-edge/1010/top-6-reasons-new-businesses-fail.aspx>
3. The Importance of a Business Plan for Entrepreneurs: 18 Reasons You Need One. URL: <https://www.indeed.com/career-advice/career-development/importance-of-business-plan-for-entrepreneurs>.
4. Nath Bipasha. Business Plan Software: Create the Perfect Business Plan Using These 9 Tools. URL: <https://geekflare.com/business-plan-software/>.

Артюшок К.А.,
к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки та фінансів
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПОТРЕБИ ЯК ПРОЯВ ВИРОБНИЧИХ ВІДНОСИН

Вплив суспільного виробництва на навколишнє природне середовище проявляється через поняття «потреби», що входять в перелік базових економічних категорій і характеризують спонукальні мотиви і стимули різних сторін життєдіяльності людини.

Систему потреб в найширшому сенсі слова слід розглядати, по-перше, на рівні окремої людини, в цьому випадку система потреб формується виходячи з його фізіологічних потреб, а також з уявлень про якість життя. Другим аспектом дослідження потреб є суспільне виробництво, і в цьому випадку потреба повинна розглядатися як вихідна рушійна сила, що дає початковий імпульс всьому відтворювальному процесу. Третім аспектом економічного вивчення системи потреб є, на наш погляд, дослідження процесів формування цієї системи на рівні суспільства. При цьому найважливішим питанням постає розробка пріоритетів, що повинні стати основою для створення оптимальної, ефективної, прогресивної системи з точки зору дотримання суспільних інтересів в цілому.

Проведений нами науковий аналіз проблеми, узагальнення існуючих підходів, трактувань змісту, структури і класифікацій потреб в аспекті еколого-економічної взаємодії дозволив прийти до наступних висновків.

Еколого-економічні потреби виникають як прояв виробничих відносин людини, трудового колективу і суспільства в цілому з приводу використання та привласнення природних благ в процесі виробничо-господарської діяльності. Іншими словами, еколого-економічні потреби – це виробничі потреби суспільства (людини або трудового колективу), які задовольняються рахунок природного середовища.

Еколого-економічні потреби мають розглядатися, на наш погляд, з двох точок зору: по-перше, як потреби людини у природних ресурсах з метою виробництва необхідних матеріальних благ певного обсягу і належних якісних характеристик. У цьому контексті людина для задоволення своїх першочергових матеріальних потреб бере у природи набагато більше того, що вона може дати без шкоди для самовідновлення.

На певному етапі економічного розвитку суспільства потреби людей у природних ресурсах перевищили можливості їх природного відтворення, що призвело до виникнення суперечності між двома групами суспільних

потреб, а саме, розвитком суспільного виробництва і збереженням нормальних умов життєдіяльності людини, що проявляється у формі глобальної екологічної кризи, пов'язаної з негативними наслідками виробничої діяльності. У цьому знаходить свій вияв другий, зворотний бік еколого-економічних потреб.

Суперечності між темпами зростання суспільного виробництва і станом навколишнього природного середовища стають джерелом розвитку природоохоронної діяльності, важливим стимулом для виробників створювати природоохоронні об'єкти, а державним структурам розробляти ефективний механізм раціонального природокористування та вдосконалювати екологічну освіту населення.

Характеризуючи еколого-економічні потреби як систему, необхідно виділити дві взаємопов'язані підсистеми: економічних і екологічних потреб (людини, трудового колективу, суспільства в цілому). Задоволення екологічних потреб дає можливість забезпечити нормальну життєдіяльність людини, збереження її життя і здоров'я.

Екологічні потреби людини як біологічного організму являють собою все різноманіття її взаємозв'язків з іншими елементами біосфери. У цьому сенсі потреби людини збігаються з потребами інших живих організмів, а збереження природного середовища в його нормальному стані є життєво важливою потребою людини, оскільки якщо перестане існувати природа, не буде і людини разом з його соціально-економічною надбудовою.

Екологічні потреби трудового колективу і суспільства в цілому являють собою такі потреби, задоволення яких здійснюється через безпосереднє привласнення елементів природної системи. Екологічні потреби трудового колективу забезпечуються шляхом залучення матеріально-сировинних ресурсів у необхідних кількостях і з якісними параметрами для задоволення виробничих потреб в процесі виробництва матеріальних благ. Саме у процесі виробництва матеріальних благ екологічні потреби підприємства стають його виробничими потребами, і від рівня їх задоволення залежать кінцеві результати суспільного виробництва.

Екологічні потреби суспільства, на наш погляд, необхідно пов'язувати, перш за все, з процесом усупільнення природокористування. Розширення масштабів і збільшення темпів зростання суспільного виробництва призводять до зростання рівня використання природних благ в загальнонаціональному і в глобальному масштабі. У даний час процес усупільнення виробництва і масштаби природокористування приходять в глобальне протиріччя з самою природою. Це призвело до необхідності розробки концепції сталого розвитку на міжнародному та національному рівні [1], [2].

Об'єктами екологічних потреб є природні блага, коло яких постійно розширюється разом з розвитком суспільного виробництва. Найбільш

важливими, вихідними і постійними екологічними потребами завжди залишаються потреби у чистому повітрі, воді, сприятливому кліматі, рекреаційних природних ресурсах і т.п. Розширення масштабів суспільного виробництва, розвиток процесів поділу праці та спеціалізації спонукають до залучення у виробничий процес все більш широкого кола природних ресурсів. При цьому слід зазначити, що розвиток цивілізації, поглиблення процесів поділу праці та зростання спеціалізації виробництва товарів і послуг призводять до виникнення все нових економічних потреб, що в свою чергу викликає розширення і зростання різноманітних екологічних потреб суспільства. Таким чином, простежується взаємозв'язок між екологічними і економічними потребами суспільства завдяки дії об'єктивного економічного закону зростання потреб, а отже, розширення кола економічних потреб, тобто потреб, задоволення яких пов'язане з розвитком і вдосконаленням суспільного виробництва, з одного боку, означає заперечення частини екологічних потреб, але з іншого боку, призводить до виникнення нових екологічних потреб.

Одночасне зростання всіх факторів суспільного виробництва в глобальних масштабах, пов'язане насамперед із збільшенням темпів зростання населення, активізацією видобутку корисних копалин та інших природно-ресурсних компонентів, розвиток всіх напрямів науково-технічного прогресу і створення великих виробничих систем з високим техногенним навантаженням на природну систему, недостатньо ефективний механізм природокористування – все це свідчить про об'єктивну необхідність забезпечення раціонального поєднання економічних потреб з екологічними в рамках еколого-економічної взаємодії.

Висновок. Забезпечення еколого-економічної рівноваги, тобто досягнення соціально-економічних цілей суспільства при збереженні необхідних умов для природного середовища, передбачуване в рамках концепції сталого розвитку, має спиратися на формування у довгостроковому плані системи еколого-економічних потреб, з урахуванням необхідних стандартів життєзабезпечення і можливістю задоволення як економічних, так і екологічних потреб майбутніх поколінь людства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. URL : <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> (дата звернення: 16.06.2023).
2. Концепція збалансованого (сталого) розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року, затверджена Наказом Міністерства аграрної політики України від 20.08.2003 р. № 280. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0280555-03#Text> (дата звернення: 16.06.2023).

Коробович Л.П.,
к.пед.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна

РОЗВИТОК СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ СИСТЕМ, РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Стратегії розвитку суспільства орієнтовані на регіональний розвиток вважаються найбільш ефективними. Найефективніший спосіб забезпечити реальне майбутнє для людей, які потребують роботи, – це навчання, пов'язане з економічним майбутнім регіону, в якому живуть люди, для роботи в перспективних галузях економіки. Зростання уваги до регіональних аспектів соціального й економічного розвитку зумовило переоцінку традиційних факторів розвитку регіону, переосмислення завдань і функцій діяльності закладів освіти в сучасних умовах, набуття освітою особливого значення як рушійної сили позитивних і якісних змін на певній території.

Викладені в працях Г. Ушамирської, Єфремової А., Артюхова А., Даниленко Л., Набока М., Оглобіної Г., Репіна С., Черник Б. теоретичні та методологічні аспекти проблем регіонального управління освітою в нових соціально-економічних умовах сьогодення фокусують увагу на особливостях функціонування регіональної системи освіти, її проблемах і способах вирішення окремих з них, наголошують на необхідності перегляду традиційних методів реалізації цього процесу та впровадження в зміст і характер управлінської діяльності інновацій як передумови її оптимізації, переведення на рівень сучасних вимог [1,2].

Управління є невід'ємною складовою педагогічної системи кожного закладу освіти, яка має на меті досягнення низки важливих завдань, а саме:

- реалізація державної освітньої політики;
- створення умов для здобуття дошкільної, повної загальної середньої та позашкільної освіти громадянами України;
- прогнозування розвитку загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти, аналіз стану освіти в місті, удосконалення мережі навчальних закладів незалежно від типів та форм власності згідно з освітніми потребами громадян;
- навчально-методичне забезпечення закладів освіти;
- контроль за дотриманням законодавства в галузі освіти;
- проведення атестації загальноосвітніх, дошкільних та позашкільних навчальних закладів;

- удосконалення професійної кваліфікації педагогічних працівників, їх перепідготовка та атестація у порядку, встановленому Міністерством освіти і науки України;
- укомплектування навчальних закладів педагогічними працівниками, в тому числі керівними кадрами;
- сприяння проведенню експериментальної діяльності в освітньому процесі навчальних закладів міста;
- впровадження інновацій; забезпечення соціального захисту, охорони життя, здоров'я та захисту прав учасників освітнього процесу в навчальних закладах і установах освіти; здійснення міжнародного співробітництва.

Сьогодні в Україні вирішального значення набуває питання реформування саме системи управління освітою. Головними завданнями процесу реформування є :

- демократизація управління;
- зміна типу управління в напрямі його децентралізації;
- удосконалення структурно-функціональних характеристик управління;
- реформування організаційних, правових, економічних і фінансових механізмів управління освітою.

Ефективне управління освітою в регіоні, спрямоване на реалізацію державної політики в галузі освіти, яка є пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного і культурного розвитку суспільства, можливе за таких умов:

- гнучкого врахування результатів структурно-функціонального аналізу змісту діяльності регіональних органів управління освітою та нових суспільних потреб і освітньо-виховних завдань, що стоять перед школою;
- наукового обґрунтування змісту, конкретизації функцій і напрямів скоординованої діяльності органів управління освітою в регіоні та установ освіти в річному управлінському циклі;
- розробки і впровадження організаційно-методичної системи управління освітою в регіоні, котра враховує логічно-змістовну діяльність усіх його основних суб'єктів [3, 4].

В аналітичних доробках науковців Беха О., Ващенко Л., Громова В., Осадчого І. та керівників регіональних освітніх підрозділів та структур відображено впровадження освітніх округів. Вивчення питань про повноту і системність досліджень напрямів перетворювальної дії освіти на суспільство, змінення рівня впливу освіти на галузі та різні сфери є результат регіоналізації.

У законодавстві регіон розуміють як частину території України, яка володіє сукупністю декількох умов середовища, таку як природну, соціально-економічну, національну, культурну та інші. Межі можуть співпадати, а можуть і не співпадати з кордонами адміністративно-територіального поділу. Також регіон може об'єднувати територію кількох селищ, міст тощо, враховуючи аналіз засад регіонального управління. Галузеве управління не відділяється від міжгалузевого й регіонального, вони доповнюють одне одного, тісно взаємодіють.

Регіональне управління здійснюють місцеві органи самоврядування, які діють у межах відповідних адміністративно-територіальних громад, які самостійно здійснюють виконавчі функції на території автономії з питань, які віднесено законодавством України до їх компетенції [5,6,7]. Обласні, районні та міські адміністрації виконують функції регіонального управління на підпорядкованих їм територіях, забезпечують реалізацію завдань, законів, актів, прийнятих Верховною Радою, Президентом і Кабінетом Міністрів України, а також зв'язок з органами місцевого самоврядування в області, районі, місті виконання.

Діяльність місцевих адміністрацій ґрунтується на таких регіональних засадах, як забезпечення і застосування законів на ввіреній території, особиста відповідальність керівників за стан розвитку регіонів, поєднання інтересів та надання необхідної інформації громадянам, їх організаціям. Недостатнє поширення досвіду серед освітян та громадян про створення освітніх округів доводить про неспішність процесу створення освітніх округів [1,2]. Надання округам можливості вибору власних освітніх стратегій, розроблення і впровадження власної програми розвитку освіти відповідно до соціально-економічних, етнокультурних, екологічних умов, передавання низки управлінських функцій до рівня освітнього округу сприяють становленню окружних систем освіти. У цьому зв'язку актуалізується проблема системного управління освітою в межах певної адміністративно-територіальної одиниці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аналітична записка. Стан і перспективи розвитку середньої освіти в Україні.
2. Реформа освіти і науки / Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-osviti>
3. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. — Київ : Педагогічна думка, 2016., 448 с., Бібліогр.: с. 21., (До 25-річчя незалежності України).
4. Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (29–30 жовтня 2019 року, Суми). Суми: Вид-во Сум ДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. Том. 1. 212 с.

5. Концепція Нової української школи: URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

6. Про затвердження Примірного положення про освітній округ: Наказ Міністерство освіти і науки України, від 05.04.2006 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0267290-06#Text>

7. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 07.06.2001 р. № 2493-III (зі змінами від 14.07.2021 № 1638-IX) . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>

Кравченко А.А.,
здобувач освіти другого (магістерського) рівня,
Українська інженерно-педагогічна академія,
м. Харків, Україна

СПЕЦИФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМ РЕВЕНЬО-МЕНЕДЖМЕНТУ ГОТЕЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогоднішній день у світі індустрія гостинності є однією з найдинамічніших та найперспективніших галузей туристичної індустрії, яка активно розвивається та приносить величезні прибутки.

До початку пандемії коронавірусу та у довоєнний періоди готельний бізнес в Україні, зокрема в Харківській області, також мав величезний потенціал для розвитку та реалізації своїх послуг.

Однак збройна агресія Російської Федерації принесла значну шкоду та збитки, оцінювати які на сьогоднішній день просто неможливо.

Адже військові наземні та авіаційні атаки кожного дня, не припиняючись, нищать як і інфраструктуру міста, так і будівлі і споруди, в тому числі і готелів.

Проте готельний бізнес й надалі продовжує активно себе проявляти, таким чином підтримуючи країну у скрутний час. Для цього він використовує як свою матеріально-технічну базу і цифрові ресурси, так і застосовує провідні технології revenue менеджменту.

Revenue менеджмент, або управління доходами у готельному бізнесі – це технологія, яка визначає кращу ціну за номер на основі прогнозування попиту, тобто продаж потрібного номеру гостя у потрібний момент за потрібною ціною.

Саме revenue менеджмент визначає напрямок стратегії роботи відділу продажів готельного комплексу [1].

Багато спеціалістів, коли говорять про revenue менеджмент, розуміють вузькопрофільну практику управління відкритою ціною готелю на основі прогнозування попиту. А саме технологію формування цінової політики на основі ринкових змін з метою збільшення доходів готельним підприємством.

Однак ця спрямованість діяльності в готельному бізнесі є значно ширшою та передбачає, окрім управління відкритими каналами продажу, основ та принципів ціноутворення, й навички управління номерним фондом, контроль за завантаженістю, науковий підхід до сегментації гостей, оптимізацію витрат готелю, вміння прогнозувати попит й оцінку діяльності готелю, як підприємства.

На початку повномасштабного вторгнення пропозиції на готельному ринку Харківського регіону скоротилися. Багато закладів закрито через міркування безпеки, відсутність попиту, технічні причини або пошкодження обстрілами [2].

Однак через деякий час готелі на Харківщині поступово відновили свою роботу. Серед готелів, які активно пропонують свої послуги, можна виділити «Kharkiv Palace Hotel», «Viva Hotel», «City Club», «Park Hotel», «Nordian» та інші.

Представлені готелі активно застосовують систему revenue менеджмент для розрахунку тарифів. Адже на сьогоднішній день управління дохідністю є однією з найпоширеніших стратегій ціноутворення, які використовуються в готельній індустрії для збільшення бронювань і збільшення прибутку. Бо ціни на готельні послуги зараз нижчі на 30-40% ніж до війни, а попит зріс [3].

Зростання попиту на готелі пояснюється великим впливом логістів, експедиторів, волонтерів та навіть офіцерів, які були відряджені на виконання бойових завдань на Харківщині.

Також знизилась і вартість оренди квартир, бо через зниження ціни на номери закладами готельного господарства, в них з'явилися дуже серйозні конкуренти. Тому для вирішення цієї проблеми вони також прибігли до застосування системи управління дохідністю.

Таким чином, revenue менеджмент не тільки максимізує попит на послуги, але й допомагає стимулювати його в низькі періоди, уникаючи при цьому використання практики використання знижок. Таке управління доходами враховує всі доходи з врахуванням їх прибутковості, визначає стратегію розвитку готелю. У сучасних реаліях Харківського регіону важко уявити успішний готель без використання методик revenue менеджменту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ревеню-менеджмент як основа успішного розвитку індустрії туризму. URL : <https://infotour.in.ua/kostin.htm>
2. Застосування revenue management в готельному бізнесі. URL : <https://expertsolution.com.ua/uk/primenenie-revenue-management-v-gostinichnom-biznese>.
3. Прогнози готельного бізнесу у військовий період. URL : <https://hotel-solution.com.ua/news/prognozi-gotel%D1%8Cnogo-biznesu-u-vijs%D1%8Ckovij-period>.

Матрунчик Д.М.,
к.т.н., докторант кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Луцький національний технічний університет,
м. Луцьк, Україна

РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР ІННОВАЦІЙНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОСТВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД

Важливим завданням формування моделі повоєнного відновлення національної економіки є врахування регіональних особливостей розвитку продуктивних сил та спеціалізації окремих територіальних утворень.

Підтримка розвитку і структурної перебудови регіонів, яким притаманне відставання внаслідок втрати ваги індустріальних чинників економічного зростання, є однією з головних цілей регіональної політики європейського і глобального вимірів у контексті переходу світової економіки від індустріальної до постіндустріальної моделі [1, с. 45].

Втрата вагомості індустріальних чинників економічного зростання вимагає активізації постіндустріальних чинників, зокрема прискорених темпів розвитку ІТ-індустрії. Враховуючи певний рівень еколого-деструктивного впливу промисловості старопромислових регіонів України (Донецький та Придніпровський економічні райони) на довкілля, одним з пріоритетів отримання зовнішньої фінансової допомоги як складової відбудови та модернізації поствоєнної економіки виступає впровадження екологічних технологій, які дадуть змогу підвищити рівень корисного використання матеріально-речової субстанції промислових відходів, а також забезпечать зниження рівня техногенного впливу на довкілля. Прикладом інноваційної трансформації старопромислових регіонів через масове впровадження екологічних технологій виступає Німеччина, яка сформувала високотехнологічні галузі, котрі продукують різноманітні екологічні матеріали та очисні споруди і пристрої.

Враховуючи кращі практики відновлення і модернізації поствоєнної економіки та регіональні виклики інноваційної трансформації господарського комплексу України, можна стверджувати, що формуючи дорожню карту відбудови національної економіки не доцільно зосереджувати увагу на досвіді однієї країни, а забезпечувати поєднання різноманітних методів та інструментів регуляторного впливу на відбудовчі процеси, які застосовувалися у різних країнах.

Орієнтація на досвід лише однієї країни в умовах неоднорідності вітчизняних передумов організації відбудовчих процесів з передумовами цієї країни не дасть змоги повною мірою врахувати українські реалії та

наявний потенціал, оскільки практика іншої країни не охопить всього спектра відносин, пов'язаних з особливостями комплексоутворення в регіонах України. Забезпечивши поєднання методів та інструментів, котрі використовувалися в різних країнах, для застосування в Україні, високою є ймовірність формування національної моделі відбудови та модернізації поствоєнної економіки на основі симбіозу кращих практик повоєнного відновлення.

Аналізуючи методи та інструменти регулювання процесів повоєнного відновлення у Німеччині та Японії, необхідно виходити з того, що у цих країнах вже століттями сформовані стійкі атрибути ринкової економіки і ймовірність виникнення інституційних розривів при використанні міжнародної фінансової та технічної допомоги була низькою. Також у цих країнах сформовані специфічні для них моделі макроекономічного регулювання, котрі на певних етапах охоплювали необхідні для відновлення та модернізації поствоєнної економіки регуляторні підйоми.

Доцільним для імплементації у вітчизняну практику інноваційної трансформації економіки регіонів України у поствоєнний період є досвід Німеччини щодо структурної перебудови та модернізації старопромислових регіонів, який передбачає стимулювання, зокрема за рахунок міжнародної фінансової допомоги, створення сучасних високотехнологічних виробництв, зокрема виробництва електронних та електротехнічних пристроїв, масове впровадження енергозберігаючих та екологічних технологій.

Підвищення рівня концентрації фінансових ресурсів в IT-індустрії України створює сприятливі передумови для суттєвого нарощення потужностей в цій ланці національного господарства, що при поєднанні з міжнародною фінансовою допомогою дасть змогу сформувати регіональні полюси економічного зростання у відповідності з викликами інформаційного суспільства.

Виходячи з того, що Південна Корея зазнала значних руйнувань у війні першої половини 50-років минулого століття, а зараз входить у двадцятку найпотужніших економік світу, її досвід відновлення та модернізації поствоєнної економіки необхідно використати по певних напрямках при формуванні дорожньої карти інноваційної трансформації економіки регіонів України у повоєнний період.

В першу чергу необхідним є взяття на озброєння корейських регуляторних лекал сприяння імпортозаміщенню, що дало можливість цій країні на порядки скоротити непродуктивний імпорт та впровадити додаткові потужності у ті ланки господарського комплексу, які мають усі ресурсні можливості для розширеного відтворення. В Україні комплекс видів діяльності (легка промисловість, сектор машинобудівних виробництв, виробництво побутової техніки, виробництво світлич

нафтопродуктів) якраз і не розвивається через наявність конкурентних переваг імпортованої продукції, яка виготовляється на більш високотехнологічному обладнанні з меншими затратами палива та енергії. Введення певного набору протекціоністських тарифних та нетарифних заходів зменшить потоки імпорту перерахованих видів продукції і надасть поштовх вітчизняному виробництву.

Надзвичайно позитивним є корейський досвід розбудови системи освіти, який вкрай необхідно імплементувати у вітчизняну практику підтримки освітянської галузі. Вже у перші роки після завершення війни, коли країна тільки-но перейшла до мирного життя і забезпечувалися лише мінімальні потреби населення у найнеобхідніших засобах існування, освітянська галузь вже була визначена як один з основних пріоритетів розвитку країни і використання міжнародної допомоги. У перспективі це дало можливість налагодити підготовку інженерних кадрів, здатних продукувати широкий спектр інновацій, та сформувати вітчизняний пакет науково-технічних розробок, що дозволило у майбутньому корейським машинобудівним гігантам та виробникам електроніки на рівних конкурувати з світовими лідерами.

Імплементація передового іноземного досвіду відновлення та модернізації поствоєнних економік у вітчизняну практику регулювання відбудови національного господарства у повоєнний період повинна відштовхуватися від необхідності трансформації господарського комплексу на інноваційній основі. Більше того, пріоритети інноваційної трансформації поствоєнної економіки регіонів України мають базуватися на врахуванні ресурсно-виробничого потенціалу територіальних утворень, наявної бази науково-технічного та інноваційного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Снігова О.Ю. Державна політика структурної трансформації економіки старопромислових регіонів України в період повоєнного відновлення. Економіка України. 2022. №9(730). С. 45–57.

Трофімчук М.О.,
к.е.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука»,
Трофімчук О.Р.,
к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки та управління бізнесом
Рівненський державний гуманітарний університет,
м. Рівне, Україна

ОЦІНКА МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Макроекономічні процеси охоплюють такі аспекти як виробництво, зайнятість, ціни, інфляцію, економічний зріст, грошову політику, фінансову стабільність, зовнішню торгівлю та інші макроекономічні показники. Дослідження макроекономічних процесів дозволяє аналізувати і прогнозувати стан економіки в цілому, розробляти економічну політику та приймати рішення на рівні держави або регіону.

Швейцарський вчений С. Евенет [1], зазначає, що кризи, які ставили під загрозу життєздатність фінансово-економічних систем, обумовлюють необхідність, для урядів багатьох країн, суттєвого втручання у фінансову та економічну систему країни. Що особливо актуально для України в умовах війни. Таке безпосереднє втручання означає, що система, яка формується державними органами влади, обумовлює відповідну фінансово-економічну політику.

Основним індикатором макроекономічного розвитку країни є валовий внутрішній продукт (ВВП). Зменшення ділової активності внаслідок війни обумовили падіння ВВП України за підсумками 2022 року майже на 30% (Рис. 1)

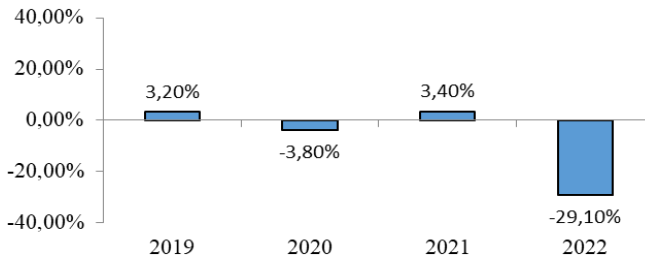

Рисунок 1 – Зміна ВВП України у постійних цінах [2]

Така ситуація з ВВП свідчить про зменшення економічної активності, падіння обсягів виробництва, зменшення торгівельного обороту і як

наслідок – зменшення бази оподаткування, що негативно відображається на доходах бюджету і його можливостях фінансування необхідних статей видатків (Табл.1). Дані з таблиці вказують на зміни в структурі доходної частини державного бюджету у період війни. У 2022 році доходна частина бюджету значно зросла на понад 37% порівняно з попереднім роком. Проте таке зростання не забезпечено реальним сектором економіки країни. Про це навіть свідчить той факт що, податкові надходження становили лише близько 53% від загального обсягу доходів. Це суттєво відрізняється від попередніх довоєнних років, коли податки забезпечували понад 80% доходів, а в 2021 році цей показник навіть становив 85,3%.

Таблиця 1 – Окремі показники державного бюджету України 2021-2022рр. [2]

Показники (виконані), млрд. грн.	2021	2022
Доходи	1 296,852	1 787,395
Податкові надходження	1 107,090	949,764
Видатки	1 490,258	2 705,42

Зростання видатків, що обумовлено війною та відповідно необхідністю фінансування оборони країни зумовило виникнення суттєвого бюджетного дефіциту, Рис.2.

Суттєву допомогу в збалансуванні бюджетного сектору надають країни партнери, серед яких США, Країни Європейського Союзу. Так, надходження від цих країн у 2022 році зросли більше ніж у 400 разів, в порівнянні з 2021 роком і склали близько 27% всіх надходжень державного бюджету у 2022 році. Загалом, у 2022 році, ключовим джерелом залучення коштів, які використовувались для фінансування видатків державного бюджету, були запозичення, які здійснювались у двох формах – внутрішній і зовнішній. Загалом за 2022 рік вдалося отримати кошти обсягом 1309,1 млрд гривень.[3].

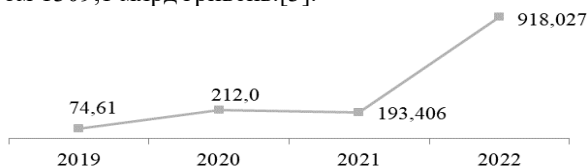

Рис.2. Дефіциту державного бюджету України в млрд. грн. [3]

Важливу роль зокрема НБУ відіграв в забезпеченні стабільності національної валюти, яка є основою фінансової системи будь-якої країни. Девальвація національної валюти вносить дисбаланс не лише у фінансову систему України, але й з врахуванням структури експортно-імпортних торговельних операцій, має суттєвий взаємозв'язок з інфляційними процесами в нашій країні.

Відповідно до досліджень [4] ступінь впливу девальвації на інфляцію (ефект перенесення) в Україні коливається в межах 0,4-0,45. Однак в періоди нестабільності може досягати і рівня 0,65. Тобто девальвація гривні на 1% може сприяти зростанню інфляції на 0,6%. Такі результати, необхідно враховувати при формуванні монетарної політики НБУ та загальної фінансово-економічної політики уряду для стабілізації фінансової системи та економіки країни в умовах війни та подальшого її розвитку у післявоєнний період.

Отже підсумовуючи вищенаведене, можна зазначити, що зменшення обсягів ВВП, як основаного показника виробничої діяльності та ділової активності, на фоні воєнних дій, означає згортання економічної активності, внаслідок чого зменшується рівень життя, зростає безробіття, а також скорочуються соціальні видатки, так як дохідна частина бюджету не виконується так, як це було в довоєнний період. Колосальне недовиконання в частині податкових надходжень, вимагає пошук нових джерел фінансування.

Це передбачає необхідність забезпечити здатність економіки не лише формувати відповідний фіскальний (бюджетонаповнюючий) ресурс, а й реальну можливість фіскальної системи до накопичення цього ресурсу і створення балансу між соціально-економічним забезпеченням країни необхідними товарами та енергетичними ресурсами і фіскальною політикою.

Незважаючи на більш руйнівні наслідки військового конфлікту в Україні у 2022 році, порівняно із 2014-2015 роком, за рахунок відповідних запобіжних дій, а також вагомих зовнішніх фінансових підтримок, гривня девальвувала у 2022 році на 35%, в той час як у 2014-2015 роках, більше ніж на 200%. Це є надзвичайно важливим, адже знецінення гривні в Україні має високий ефект перенесення на рівень інфляції, яка значно стримує відновлення економічної активності, що не сприяє стабільності фінансової системи країни. Загалом, скоординовані, швидкі та правильні дії Національного банку України, Кабінету міністрів України, Міністерства фінансів України у тісній взаємодії з міжнародними фінансовими донорами, які забезпечили безпрецедентний рівень підтримки, відіграли надзвичайно важливу роль у стабілізації фінансово-економічних процесів в Україні, та забезпечили передумови для поступового відновлення економічної активності в країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Evenett, S. 2019. Protectionism, state discrimination, and international business since the onset of the Global Financial Crisis. *Journal of International Business Policy*, vol. 2, 9-36. <https://link.springer.com/article/10.1057/s42214-019-00021-0>
2. Державний веб-портал бюджету для громадян. 2023. Міністерство фінансів України. <https://openbudget.gov.ua/>

3. Державний бюджет. 2023. Міністерство фінансів України.
<https://mof.gov.ua/uk/budget>

4. Трофімчук М.О. Оцінка взаємозв'язку між девальвацією гривні та індексом споживчих цін в Україні / М.О. Трофімчук // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. 2023. № 1 (65). С. 61-68. Режим доступу до журн.: <https://economics.net.ua/files/archive/2023/No1/61.pdf>.

Юр'єв Я. О.,
здобувач освіти другого (магістерського) рівня,
Українська інженерно-педагогічна академія,
м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ НА УМОВАХ ФРАНЧАЙЗИНГУ

По всьому світу будь-який підприємець має можливість започаткувати свою власну торговельну марку, зареєструвати її та працювати.

Однак для того, щоб була можливість просунення її на конкурентному ринку, потрібно докладати значних зусиль та чималих коштів для створення свого бренду. Також важливу роль відіграє масштабна рекламна компанія та активна робота продавців послуг.

Доведено, що більша частина нових підприємств під час відкриття та розвитку зазнають крах через те, що створений продукт цікавий ринку, однак має слабе маркетингове забезпечення.

Тому задля зменшення ризиків необхідно співпрацювати із підприємствами, які вже показали успіх на ринку. Також можна об'єднатись із фірмою, яка створила продукт або послуги, що приймаються на ринку і яка створила надійну систему фінансового контролю й виробництва цього продукту. Такі взаємозв'язки можливі на умовах франчайзингу, який є найактуальнішим засобом здійснення даного завдання [1].

Франчайзинг – це вид ділового співробітництва, сутність якого полягає в наданні одним суб'єктом підприємницької діяльності (франчайзером) права на здійснення визначеної діяльності з використанням його торговельної марки, технологій, а також інших об'єктів інтелектуальної власності іншому суб'єкту підприємництва (франчайзі) впродовж встановленого терміну на обмеженій території та на визначених умовах.

Під поняттям «франшиза» в готельному бізнесі передбачається реалізація власної послуги від імені певного готелю на основі укладеної ліцензійної угоди. А результатом налагодження взаємовідносин між учасниками ринку на умовах франчайзингу є формування організаційного утворення – франчайзингової системи [2].

Вибір франчайзингової системи може бути залежним від стабільності франшизодавця та його місця на ринку товарів і послуг, виду господарської діяльності та особливостей ринку місцевого франшизоотримувача.

На сьогоднішній день в Україні працюють як іноземні франчайзингові компанії, так і вітчизняні. З кожним роком загальна їх кількість стрімко зростає та вже становить більше 500 компаній.

Втім українському законодавству невідомий термін «франчайзинг», проте у законодавстві України договір франчайзингу називається договором комерційної концесії.

Готельна індустрія Харкова є галуззю зі зростаючим рівнем конкуренції на ринку готельних послуг. Не дивлячись на важке становлення ринкових відносин, за останні роки відкрилося немало готелів. Нові підприємства створюються, але через деякий час частина з них не витримує конкуренції і виходить з бізнесу.

Одним із готелів Харкова, який працює на умовах франчайзингу, є «Premier Hotel Aurora», який є франчайзі мережі готелів «Premier».

Готельний оператор «Premier Hotels and Resorts» є першим національним оператором, який продає готове комплексне франчайзингове рішення в області готельного бізнесу на території СНД. Також у цієї мережі є ще одинадцять готелів, які розташовані по всій Україні [3].

На ринку індустрії гостинності в Харківському регіоні практика франчайзингу має позитивну практику. Адже вона сприяє підвищенню конкурентоспроможності готелів, а також допомагає зменшити витрати на їх управління.

Таким чином, на ринку української індустрії гостинності, зокрема в Харкові, працюють як іноземні франчайзингові компанії, так і вітчизняні. З кожним роком загальна їх кількість стрімко зростає.

А також, франчайзинг є основною формою управління готельним бізнесом, адже дозволяє заволодіти високою конкурентоспроможністю на зовнішньому та внутрішньому ринках індустрії гостинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Франчайзинг : навч. посіб. / О. Є. Кузьмін та ін. Київ : Знання, 2011. 267 с.
2. Франчайзинг. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Франчайзинг>
3. Готель у Харкові. Premier Hotel Aurora. URL : <https://aurora-hotel.phnr.com/ua>

Юр'єв Я. О.,
здобувач освіти другого (магістерського) рівня,
Українська інженерно-педагогічна академія,
м. Харків, Україна

РЕВЕНЮ-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ОСНОВА УСПІШНОГО РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ

Військова агресія в Україні докорінно змінила економіку країни. Початок воєнних дій стали для менеджменту української індустрії туризму справжнім викликом.

Адже ні теоретичних досліджень, ні досвіду сучасного менеджменту у період повномасштабної війни в Україні немає. Тому важливо було максимально швидко змінити діяльність підприємства з урахуванням воєнної специфіки.

В період з 24 лютого 2022 року індустрія туризму Харківського регіону зазнала величезних втрат у зв'язку зі зниженням попиту на її послуги та в свою чергу погіршення економічної ситуації.

У зв'язку із загостренням воєнного конфлікту велика кількість державних коштів була спрямована на потреби армії та військової інфраструктури. Цей факт призвів до зменшення фінансування туризму країни. В результаті цього відбулося обмеження можливостей поліпшення та розвитку туристичної інфраструктури та власне самого туризму.

Отже, використання ревеню-менеджменту виявляється більш необхідною умовою з метою успішного розвитку підприємств туристської індустрії в сучасних умовах.

Ревеню-менеджмент – це застосування спеціальної прикладної аналітики, яка передбачає поведінку споживачів на мікроринкових рівнях і оптимізує доступність продукту, використовуючи цінову еластичність для максимізації зростання доходів і, відповідно, прибутку [1].

Основним завданням даної технології в сфері туризму є досягнення оптимального співвідношення між попитом на послуги туристичного ринку та відповідною пропозицією, а саме формування пропозиції, яка б відповідала певному рівню попиту. При цьому використання принципів ревеню-менеджменту стає необхідним практично для всіх бізнес-кластерів туристської індустрії – це готельні комплекси, туроператори, авіаперевізники тощо.

Менеджмент відстеження попиту та прогнозування визначає кількості, структурні та цінові рішення, які відповідний туристський кластер повинен буде прийняти з метою збільшення доходу. Структурні рішення включають в себе створення маркетингової політики. Тобто визначення каналів збуту, умов пропозиції тих чи інших турпродуктів, в тому числі, додаткових послуг і методів їх просування.

Таким чином, при правильному використанні даної технології, яка вбирає в себе операції збору відповідних даних, їх аналіз, оптимізацію та контроль, можна досягти найкращого співвідношення між попитом на туристичні послуги і пропозицією, яка забезпечує збільшення прибутку, а отже, підвищує життєздатність туристського підприємства.

На початку воєнного положення в Харківській області, яка має спільний кордон з країною-агресором, через постійні вибухи та руйнування попит на туристичні послуги знизився майже до нуля та багато підприємств припинили свою діяльність. І навіть на сьогоднішній день ця сфера є майже відсутньою. Однак з часом деякі туристичні агентства почали відновлювати свою роботу та оформлювати тури для людей за кордон. Це компанії «Поїхали з нами», «Аркадія тур», «Пілігрим» тощо [2].

З метою відновлення попиту на свої послуги вони застосували адаптований під сучасні умови ревеню-менеджмент. А саме провели аналіз сучасного ринку та оптимізували свою роботу під нього. В результаті ціни на послуги, порівняно з довоєнним часом, зменшилися. Однак попит поступово нарощується [3].

Також туристичні компанії створили нові маршрути подорожі з урахуванням наявності місць розташування укриттів та бомбосховищ. А також спланували мандрівки з урахуванням комендантської години в області.

Таким чином, в сучасних жорстких умовах ведення туристичного бізнесу впровадження адаптованих технологій ревеню-менеджменту допоможе забезпечити туристському підприємству значні переваги над конкурентами та можливість його подальшого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ревеню-менеджмент як основа успішного розвитку індустрії туризму. URL : <https://infotour.in.ua/kostin.htm>
2. Найкращі часи – попереду. Що відбувається з туризмом в Україні під час війни. URL : <https://www.rbc.ua/ukr/travel/samy-e-rkie-vremena-vpered-proishodit-turizmom-1657645856.html>
3. Як мандрувати Україною під час воєнного стану: дозволи та обмеження. URL : <https://life.pravda.com.ua/society/2023/05/25/254475/>

Скаковська С.С.,
к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансів та економічної безпеки,
Національний університет водного
господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна

ЧИННИКИ ВПЛИВУ СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ НА МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС

Міжнародний бізнес є однією з важливих сфер, де відчуваються наслідки фінансової кризи. Спеціалісти NBER Zihui Ma and Leonard K. [1] у своїх дослідженнях провели аналіз впливу фінансових криз на міжнародну торгівлю. Так, науковцями було вивчено 195 кризових епізодів у 77 розвинених країнах та 118 країнах, що розвиваються; у 108 країнах післявоєнного та 87 довоєнного періоду. Здебільшого основним положенням щодо визначення впливу фінансових криз на міжнародний бізнес є обмеженість положення про такий вплив через зміну обмінних курсів (девальвація національної валюти збільшує обсяг експорту і знижує обсяги імпорту). Класична теорія міжнародної торгівлі показує, що девальвація поліпшує торговий баланс, якщо виконується умова Маршалла – Лернера.

Якщо більш широко розглянути питання умови Маршала-Лернера [8], яке описує ситуацію, що склалася в економіці України, в після кризовий період, коли у разі знецінення національної валюти відбувається зростання вартості імпорту, а напрям зміни платіжного балансу не визначений. Знецінення національної валюти буде поліпшувати платіжний баланс України, якщо сума цінової еластичності попиту експорту та імпорту по абсолютній величині буде більше одиниці. Умова дійсна також і для іноземної валюти.

Невизначеність зміни умов торгівлі полягає у неможливості оцінити вплив знецінення національної валюти як на експорт, так і на імпорт, і на платіжний баланс країни. При нормальній ціновій еластичності пропозиції та попиту на ринку буде підвищення цін. Виражена в національній валюті ціна імпортованого товару зростає в будь-якому випадку, оскільки пропозиція на імпортовані товари є повністю еластичною, а попит ні. Підвищення цін на імпорт при певній ціновій еластичності пропозиції відбувається тим більше, чим меншою є цінова еластичність попиту, тому умови торгівлі в ході знецінення національної валюти можуть поліпшуватися, залишатися постійними або погіршуватися.

З метою визначення впливу фінансової кризи на міжнародний бізнес, проведено аналіз відхилення від лінійного тренду цих показників у докризовий (1997–2008 рр.) та після кризовий (2009–2020 рр.) періоди. Дослідивши вплив кризи на міжнародний бізнес вона знаходить

відображення у негативній зміні тенденцій у розвитку національної економіки. Аналіз проведено для ключових економік світу (Китай, Велика Британія, США, Німеччина) та України.

Маючи результати проведеного аналізу встановлено, що досліджувані країни умовно можна об'єднати в групи:

- 1) країни, пришвидшення економіки яких після фінансової кризи змінилося на сповільнення зростання (Китай та Російська Федерація);
- 2) країни, у яких після фінансової кризи розпочалося сповільнення економіки (Україна, Велика Британія);
- 3) країни, у яких тренди сповільнення економіки після фінансової кризи змінилися на зростаючі (США, Німеччина).

Водночас за трендами дефлятора ВВП можна зробити висновки, що Велика Британія не змінила стратегію власного позиціонування в міжнародному бізнес-середовищі, оскільки темпи зростання аналізованого показника майже не змінилися. Для продукції Китаю характерна різка зміна прискореної тенденції зростання на сповільнену. В умовах міжнародної конкуренції Німеччина, Російська Федерація та США вимушені поступатися ціновим складником задля виконання умов якості. Для української продукції в аналізованому періоді характерні також сповільнені тенденції здорожчання продукції.

Таким чином, можна зробити висновок, що фінансова криза негативно вплинула на зростання економіки досліджуваних держав. Проте якщо антикризові заходи таких держав, як Велика Британія, США, Німеччина, є достатньо ефективними, то заходи інших такими вважати не можна. Якщо говорити про міжнародний імідж держав, то виходячи з трендів темпів зростання/зниження валового боргу сектору державного управління він знизився у чотирьох із шести досліджуваних країн (США, Велика Британія, Російська Федерація та Україна). Такі тенденції негативно відображаються на розвитку міжнародного бізнесу цих держав.

Водночас якщо аналізувати дані щодо розвитку економіки Китаю, то можна зробити висновки, що це єдина серед досліджуваних держав, яка в аналізованому періоді нарощує обсяги глобалізації економіки, тим самим розширюючи кордони власного міжнародного бізнесу. Однак порівнюючи динаміку трендів зростання прямих іноземних інвестицій, стає ясно, що зростання валового боргу Китаю зумовлене політикою уряду Китаю залучення боргових ресурсів для стабілізації економіки в посткризовий період.

Фінансова криза вплинула на процеси інвестування. Обсяги інвестування значно скоротилися після 2008 р., особливо до України.

Якщо до кризи характерним було певне зростання міжнародного інвестиційного бізнесу України, то після 2008 р. його обсяги невинно зменшуються. Фінансова криза 2008 р. практично не вплинула на прямі інвестиції до Китаю, США, Великої Британії та Німеччини, що свідчить про високий рівень довіри до економіки цих держав серед міжнародних

інвесторів та раціональне державне регулювання питання прямих іноземних інвестицій..

Водночас для США, Німеччини характерне зростання рівня безробіття в період після 2008 р. тоді як Китай, Велика Британія та Україна змінили прискорені темпи зростання безробіття різко спадаючими.

Дана ситуація на фоні загальної світової тенденції сповільнення темпів зростання чисельності населення може в майбутньому призвести до скорочення обсягів міжнародного бізнесу через скорочення попиту на продукцію та послуги, з одного боку, та скорочення обсягів виробництва за рахунок скорочення кількості трудових ресурсів – з іншого.

Результати проведеного аналізу трендів зміни темпів зростання чи сповільнення обсягів експорту товарів та послуг свідчать про зростання експортної орієнтованості досліджуваних країн. Прискорення темпів експортної орієнтації свідчить, що уряди зазначених держав із метою нівелювання негативних наслідків фінансової кризи 2008 р. прийняли рішення щодо пріоритетності експортної стратегії розвитку економіки.

Значне сповільнення характерне для Великої Британії, США, та Китаю. Лише Німеччина та Україна після 2008 р. нарощують обсяги імпорту значними темпами. Якщо для Німеччини таку тенденцію можна пояснити фактично безальтернативністю у сфері енергетики, та залежністю від інших держав світу не лише для споживчих потреб, а й для успішного розвитку промисловості, то для України така ситуація підкреслює масштаб утрат, яких зазнала економіка через фінансову кризу. Велика кількість національних виробників не змогла подолати її наслідків. Зростаюча конкуренція на тлі глобалізації економіки, підписання Угоди про асоціацію з ЄС разом із фінансовими-економічними наслідками кризи підвищили імпорتنу залежність економіки України, у боротьбі з якою заходи українського уряду є поки що малоефективними.

Проаналізувавши наслідки даної кризи та зробивши висновки з аналізу можна сміливо стверджувати що вона мала різнобічний вплив фінансовий сектор та на міжнародний бізнес. Результати проведеного аналізу показників розвитку національної економіки провідних держав світу та України дали змогу виділити реальні наслідки фінансової кризи 2008 р. Встановлено, що більшість з досліджуваних країн зазнала значних втрат економіки, в період посткризового впливу який триває і досі. Значні економічні потрясіння, безперечно, знайшли свою підтримку з боку урядів держав, які неухильно прагнуть відображення у тенденціях розвитку міжнародного бізнесу, поліпшенні становища в розрізі посткризового стану та показали спроможність і реальні прагнення урядів країн внести певні зміни для поліпшення економічного становища, створення привабливого інвестиційного середовища, пріоритетності експортної стратегії розвитку економіки, позиціонування на міжнародній арені та підвищення репутації в очах світової спільноти, що є капіталом, який дозволяє просувати свої міжнародні інтереси на міжнародній арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ma Z., Cheng L.K. (2003). The Effects of Financial Crises on International Trade. NBER Working Paper. № 10172. URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w10172/w10172.pdf.
2. Benguria F., Taylor A.M. (2020). Are financial crises demand or supply shocks? URL: <https://voxeu.org/article/are-financial-crises-demand-or-supply-shocks>.
3. Mendoza, Enrique G. (2001). Credit, prices, and crashes: Business cycles with a sudden stop. NBER Working Paper. № 8338. URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w8338/w8338.pdf.
4. Reinhart C.M., Rogoff K.S. From Financial Crash to Debt Crisis. American Economic Review. 2011. Vol. 101. № 5. P. 1676–1706. URL: http://scholar.harvard.edu/files/rogooff/files/from_financial_crash.pdf.
5. Broll U., Jauer Jul. (2014). How international trade is affected by the financial crisis: The gravity trade equation. Dresden Discussion Paper Series in Economics. № 03/14. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/144879/1/816914109.pdf>.

Онофрійчук О. О.

к.е.н, старший викладач кафедри економіки та фінансів
Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-
гуманітарний університет імена академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна

КОНТУРНО-ПЛЮЗОВИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОНОМІКО-ЦИФРОВИХ МОДЕЛЕЙ УПРАВЛІННЯ У ПРОЄКТАХ БІОСФЕРОСУМІСНОГО БУДІВНИЦТВА

Поширення принципів сталого розвитку у будівельній діяльності змінює зміст оцінювання проектної ефективності. Дотримання кошторису, строків і технічних параметрів залишається необхідною, проте недостатньою умовою управлінської результативності. У проєктах біосферосумісного будівництва оцінювання має охоплювати економічну життєздатність, ресурсну й вуглецеву результативність, вплив на природне середовище, добробут користувачів і простежуваність даних упродовж життєвого циклу. Отже, оцінка набуває властивостей постійного управлінського контуру, що пов'язує цілі, проєктні альтернативи, договірні вимоги, фактичні дані та коригувальні рішення.

Наявні методи оцінювання сталості будівель не утворюють самодостатнього універсального інструменту. Рейтингові системи забезпечують стандартизоване порівняння об'єктів, але вагова компенсація може приховувати критичне невиконання окремих вимог. Оцінювання життєвого циклу визначає екологічні наслідки матеріальних та енергетичних потоків, проте його результати чутливі до меж системи, сценаріїв експлуатації та якості первинних даних. Вартість життєвого

циклу формує фінансову основу вибору альтернатив, але не відображає екосистемних і соціальних обмежень, якщо вони не мають визнаної грошової оцінки. Дослідження інструментів екологічного оцінювання підтверджують необхідність узгодження набору критеріїв із метою, масштабом і стадією проєкту [1, с. 452–455].

Цифрове інформаційне моделювання розширює аналітичні можливості оцінювання завдяки поєднанню геометрії, специфікацій, матеріальних обсягів, вартості, календарних параметрів та експлуатаційних характеристик. Водночас сама наявність BIM-моделі не гарантує екологічної результативності. Інтеграція BIM та оцінювання життєвого циклу залежить від уніфікованої структури атрибутів, сумісності програмних середовищ, повноти екологічних даних і визначення відповідальності за їх актуальність [2, с. 159–162]. Отже, цифровізацію доцільно оцінювати не за кількістю впроваджених програмних продуктів, а за спроможністю інформаційного середовища забезпечити обґрунтування, перевірку та відтворюваність управлінського рішення.

Вихідною методологічною позицією є розмежування трьох груп показників. Показники результату відображають кінцевий ефект: вартість володіння, викиди парникових газів, енерго- і водоспоживання, утворення відходів, відновлення природних компонентів території, параметри безпеки та комфорту. Показники процесу характеризують якість управлінської діяльності: своєчасність координації проєктних рішень, виконання ресурсних лімітів, оновлення ризиків, контроль походження матеріалів і дотримання процедур погодження. Показники доказовості визначають надійність інформаційної основи: повноту атрибутів цифрової моделі, частку матеріалів із верифікованими екологічними деклараціями, простежуваність версій, регулярність фактичних вимірювань та наявність відповідального власника даних.

Для поєднання зазначених груп показників запропоновано контурно-шлюзовий підхід до оцінювання ефективності економіко-цифрової моделі управління. Його зміст полягає у наскрізному проходженні взаємопов'язаних контурів через стадійні шлюзи життєвого циклу. Контур визначає предмет оцінювання і сукупність взаємозалежних індикаторів, а шлюз фіксує момент прийняття рішення, у якому перевіряються повнота даних, дотримання обов'язкових порогів і допустимість переходу до наступної стадії. Така логіка запобігає відкладеному виявленню екологічних та економічних відхилень, коли можливість їх коригування вже обмежена прийнятими проєктними або контрактними рішеннями.

Архітектура підходу охоплює шість контурів. Економічно-ціннісний контур поєднує інвестиційні витрати, вартість життєвого циклу, відхилення бюджету та очікувану цінність активу. Вуглецево-ресурсний контур охоплює викиди за стадіями життєвого циклу, енергетичну ефективність, використання первинної сировини, води й утворення

відходів. Біосферно-просторовий контур відображає вплив на землекористування, водний баланс, проникність поверхонь, біорізноманіття та екосистемні зв'язки. Соціально-людиноцентричний контур характеризує здоров'я, комфорт, доступність, безпеку і суспільну цінність об'єкта. Цифрово-інформаційний контур визначає повноту, інтероперабельність і простежуваність даних. Інституційно-ризиковий контур пов'язує нормативні вимоги, договірні зобов'язання, ризики, відповідальність і процедури незалежної перевірки.

Стадійними шлюзами доцільно визначити: формування потреби та проектного задуму; вибір майданчика; затвердження концептуального рішення; завершення проектування; укладення договорів і закупівлю матеріалів; введення об'єкта в експлуатацію; підтвердження фактичної результативності. Для кожного шлюзу встановлюються базова лінія, цільове і гранично допустиме значення показника, джерело даних, періодичність оновлення, власник рішення та процедура верифікації. Невиконання некомпенсаційної вимоги має призводити не до зменшення загального бала, а до зупинення переходу, перегляду альтернативи або затвердження коригувальної програми.

Методика передбачає послідовне формування оцінки. Спочатку здійснюється перевірка обов'язкових порогів за кожним контуром. Далі показники нормуються відносно базових, цільових або найкращих доступних значень і агрегуються з урахуванням ваг, визначених типом та стадією проекту. Отриманий результат коригується коефіцієнтом якості доказів, який враховує походження, повноту, актуальність і незалежність верифікації даних. Унаслідок цього високий розрахунковий результат, сформований на неповній інформаційній базі, не може бути інтерпретований як підтверджена ефективність. Критичний огляд BIM-орієнтованих процедур LCA також указує на необхідність контролю якості інформації та узгодження рівня деталізації моделі зі стадією розрахунку [3, с. 7–9]. Для української практики пріоритетним є не перенесення окремої міжнародної рейтингової системи, а формування сумісної інституційно-цифрової архітектури оцінювання. Її передумовами мають стати єдині правила визначення життєвоциклових показників, база верифікованих екологічних даних про будівельну продукцію, стандартизовані інформаційні вимоги до BIM-моделей публічних проєктів, включення вартості життєвого циклу й екологічних порогів до закупівель та моніторинг фактичних експлуатаційних характеристик, що дозволить пов'язати цифрові дані з фінансуванням, договірними рішеннями й відповідальністю учасників.

Проведене узагальнення дає підстави стверджувати, що ефективність економіко-цифрової моделі управління проєктом біосферосумісного будівництва визначається не сумою розрізнених економічних, екологічних і цифрових показників, а здатністю моделі пов'язувати їх із моментами прийняття рішень, нормативними обмеженнями, відповідальністю

підприємств-стейкхолдерів та перевіреними даними. Запропонований контурно-шлюзовий підхід формує таку взаємозалежність і унеможливорює компенсацію критичного порушення високими значеннями другорядних критеріїв. Запровадження підходу передбачає визначення некомпенсаційних порогів, закріплення складу даних і власників відповідальності за стадійними шлюзами, цифрове поєднання матеріальних обсягів, екологічних характеристик, вартості та експлуатаційних показників, а також апробацію на публічних будівельних проєктах. Подальше опрацювання доцільно спрямувати на нормування індикаторів, обґрунтування ваг контурів і калібрування коефіцієнта якості доказів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ding G. K. C. Sustainable construction — the role of environmental assessment tools. *Journal of Environmental Management*. 2008. Vol. 86, No. 3. P. 451–464. DOI: 10.1016/j.jenvman.2006.12.025.
2. Wong J. K. W., Zhou J. Enhancing environmental sustainability over building life cycles through green BIM: a review. *Automation in Construction*. 2015. Vol. 57. P. 156–165. DOI: 10.1016/j.autcon.2015.06.003.
3. Soust-Verdaguer B., Llatas C., García-Martínez A. Critical review of BIM-based LCA method to buildings. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*. 2017. Vol. 70. P. 1–12. DOI: 10.1016/j.rser.2016.11.078.

Гончаров Ю.В.,

д.е.н., професор,

завідувач кафедри менеджменту,

Пелех А.О.,

аспірант кафедри економіки та фінансів

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний

університет імені академіка Степана Дем'янчука»,

м. Рівне, Україна

ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ

Вже тепер потрібно активно працювати над відродженням економіки держави, зокрема її промислового потенціалу, а після припинення бойових дій Україна зможе розпочати масштабну післявоєнну відбудову економіки, що повинна здійснюватися на основі Плану, розробленого українськими та іноземними науковцями з урахуванням допомоги міжнародних донорів і затвердженого Урядом України.

Основною передумовою для проведення післявоєнної відбудови економіки є отримання Україною надійних гарантій безпеки з неможливістю відновлення бойових дій на нашій території.

Після виконання цієї базової умови ключовими цілями післявоєнної відбудови економіки мають стати:

- а) відбудова знищених або пошкоджених унаслідок війни майна та інфраструктури;
- б) швидке відновлення економічної діяльності;
- в) повернення в Україну біженців, внутрішньо-переміщених осіб та їх включення до економічних процесів;
- г) формування засад для стійкого економічного зростання.

У формуванні пулу міжнародної допомоги для відбудови України ключову роль мають відіграти ЄС, уряди країн-партнерів і міжнародні інститути – Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Європейський інвестиційний банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, ін.

Доволі вірогідним зараз виглядає варіант створення Трастового фонду солідарності з Україною, що виконуватиме функції залучення та координації міжнародної допомоги.

Принциповим моментом є те, що функціонування Трастового фонду повинно передбачати підтримку України здебільшого у формі грантів (безповоротної фінансової допомоги), а не кредитів.

Щодо історичних прецедентів, то за планом Маршала для Європи в 1948-1953 рр. 91% американської допомоги надавалося у формі грантів.

Для розробки збалансованого плану відбудови вкрай важливо дотримуватися певної етапності або послідовності вживаних заходів.

На I етапі (що триватиме від кількох місяців до одного року) основні зусилля повинні фокусуватися на відновленні інфраструктури, соціальних об'єктів і наданні гуманітарної допомоги.

На II етапі, який триватиме кілька років, акцент зміщуватиметься на створення засад стійкого економічного зростання, при поступовому зменшенні масштабів рятувальних заходів у соціальному секторі та секторі критичної інфраструктури.

Тут основні зусилля зосереджуватимуться на створенні робочих місць і постійних джерел генерування доходів.

На III етапі відбудови України міжнародна допомога має спрямовуватися на підтримку промисловості та впровадження сучасних технологій. У цьому контексті варто згадати, що після другої світової війни найбільш важливим аспектом плану Маршала для Європи була економічна реконструкція виробничого сектора [1].

Якщо говорити про внутрішню економічну політику, то вже сьогодні має формуватися стратегія повоєнного економічного розвитку України. Вона має бути орієнтована на її максимальну дерегуляцію та демонополізацію, у зв'язку з цим уряд в екстреному порядку запровадив низку важливих регуляторних новацій. Вони покликані зменшити

фіскальне навантаження на бізнес та стимулювати розвиток малого підприємництва.

Платники за новими правилами «спрощенки» мають сплачувати 2-відсотковий податок із доходу замість податку на прибуток і ПДВ. Розширено перелік операцій, щодо яких платник єдиного податку третьої групи звільнятиметься від податкового обов'язку з ПДВ. Збільшено період, протягом якого платник податків може без застосування санкцій не виконувати податкового обов'язку, якщо у нього немає відповідної можливості. Відбулась певна лібералізація митного законодавства. Зокрема частково скасовано обов'язкові платежі при імпорті товарів та автомобілів. [2]

Окреслені заходи з лібералізації економіки свідчать, що в уряді чітко усвідомлюють прямий взаємозв'язок, який існує між ступенем економічної свободи й темпами економічного розвитку.

Зворотною стороною пропонованих змін є суттєве обмеження соціальних видатків та мінімізація бюджетного сектору економіки. Це має стати другим пріоритетом економічної модернізації України. Війна показала, що соціальні програми не мають жодного значення, якщо країна не здатна захистити себе від зовнішньої агресії.

Сотні мільярдів гривень щорічно витрачалися з державного бюджету України на житлові субсидії та на різного роду соціальні виплати. Якби їх скеровували на розбудову збройних сил, розробку нових видів озброєння, то соціальний захист українців, які сьогодні залишилися без житла й роботи, був би точно вищим, ніж зараз.

Іншим напрямом зменшення бюджетних видатків у контексті реалізації пропонованих заходів з мінімізації фіскального навантаження на економіку є реформування системи фінансово-бюджетного забезпечення науково-освітньої сфери. Передусім це стосується переведення наукових установ, зокрема інститутів НАН України та галузевих академій (НААН, АМН тощо) виключно на проектне фінансування. Також – різкого скорочення бюджетного фінансування для закладів вищої освіти.

Водночас зменшення рівня бюджетного фінансування закладів вищої освіти в Україні має супроводжуватися суттєвим зростанням їхньої академічної свободи. Це означає фактичне перекладання відповідальності за якість навчання, викладання та дослідження з держави (яка зберігається ще з радянських часів) на університети. [3]

І нарешті завершальною ланкою пропонованої концепції реформування вітчизняної економіки в умовах воєнного стану та з огляду на пріоритети її повоєнного розвитку є зміна цілей структурної економічної політики держави. Тобто, замість чинної практики державної підтримки бюджет формувальних та експортоорієнтованих галузей уряд має стимулювати розвиток малого бізнесу. Адже саме вони визначають сировинний

характер української економіки. До того ж, ринки, на яких працюють підприємства цих галузей в Україні, є значною мірою картелізованими.

Ми вважаємо, що повоєнний економічний бум в Україні можливий лише в тому випадку, якщо заходи економічної політики держави реалізовуватимуться в напрямку чіткої та послідовної стратегії. Якщо вона буде спрямована на дерегуляцію економіки та створення сприятливого інвестиційного клімату, а також припинення проявів корупційних схем.

Основним пріоритетом такої стратегії має стати зміна бюджетних орієнтирів держави. Натомість вирішення переважної більшості соціальних проблем мешканців нашої держави має відбуватися здебільшого шляхом стимулювання їхньої самозайнятості. Йдеться зокрема про зменшення податкового навантаження на працю та впровадження дієвого механізму громадських робіт. Це створить передумови для зростання доходів громадян, зменшення рівня їхнього безробіття та працевлаштування в легальному секторі економіки.

Президент України Володимир Зеленський заявив про необхідність виробити чітке розуміння сталого розвитку економіки після війни, назвавши при цьому низку пріоритетів, зокрема:

- комфортне та вільне середовище з точки зору податків та адміністративних умов для малого та середнього бізнесу;
- цифровізація, безпека, судова, антикорупційна та інші реформи.

На його думку, йдеться не лише про обсяг роботи, а й про переосмислення того, як розвиватиметься країна надалі, які галузі можуть стати основою зростання після війни, які рішення та ресурси необхідні для того, щоб збільшити рівень переробки в Україні та «не торгувати сировиною, як це було раніше». «Гроші – це не фундамент для розвитку країни. Ідеї, люди – ось фундамент», – наголосив він [4].

Це означає, що вже сьогодні має формуватися державна стратегія повоєнного економічного розвитку України, орієнтована на її максимальну дерегуляцію [5], лібералізація [6], демонополізацію [7].

Дуже важливо, щоб Україна мала орієнтир на розвиток країни через підтримку малого бізнесу, бо якщо фокус буде, на великі корпорації та монополістів, то повернути українців із за кордону, буде вкрай важко» [8].

Вже сьогодні необхідно усім причетним: депутатам усіх рівнів, державним службовцям, науковцям, фахівцям активно працювати над заходами і пропозиціями, що дадуть змогу розбудувати економіку у післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богдан Т. Відбудова економіки: напрямки, важелі, інститути. Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/25/686208/>
2. Реун А. Податково-митна реформа 2.0. Дзеркало тижня. Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/business/podatkovu-mitna-reforma-20.html>

3. Квіт С. Усе має змінитися: десять кроків з реформування вищої освіти після війни. Дзеркало тижня. 2022. 31 березня. Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/use-maje-zminitisja-desjat-kroktiv-z-reformuvannja-vishchoji-osviti-pislja-vijni.html>
4. Ukraïner – Як відбудувати країну після війни. Володимир Зеленський. Режим доступу: <https://ukrainer.net/vidbudova/>.
5. Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. – Т. 2 : Д – Й. – 744 с. – ISBN 966-7492-00-8. Режим доступу: <http://surl.li/bzpvvi>.
6. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І.О. Поліщук та ін. За ред. М. П. Требіна. – Х. : Право, 2015. Режим доступу: <http://surl.li/bzqjin>.
7. Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. – Т. 2 : Д – Й. – 744 с. – ISBN 966-7492-00-8. Режим доступу: <http://surl.li/bzpvvr>.
8. Електронний ресурс: Громадський простір. Ірина Куропась «Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання». Режим доступу: <http://surl.li/bzqibt>.

Шубалий О.М.

д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки
Луцький національний технічний університет,
м. Луцьк, Україна

ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПРИКОРДОННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

В довоєнний період польсько-українське прикордоння відносилось до територій високої економічної активності, адже відбувався постійний активних рух населення, товарів і послуг. Але переважав рух населення з боку території України на територію Республіки Польща. Це було продиктовано порівняно вищими темпами розвитку польського прикордоння.

Загалом за багатьма критеріями українська частина (Волинська і Львівська області) та польська (Люблінське і Підкарпатське воєводства) частини прикордонних територій є дуже подібними за фізико-географічними умовами (помірним кліматом, подібними за структурою природними ресурсам, спільними гірськими територіями Карпат), історико-культурними особливостями, звичаями і традиціями, ментальною близькістю мови та віросповідання.

Статистичні дані [1, 2] свідчать, що є велика подібність і за площами території, адже площа польського прикордоння становить 4296,8 тис. га, а українського – 4197,5 тис. грн. Чисельність населення на польському прикордоння за останніми даними 2021 року становила 3953 тис. осіб, а українського була дещо меншою – 3478 тис. осіб, або на 14%. Тоді як за показником ВВП у 2020 році в перерахунку на міжнародні долари США

значно переважала польське прикордоння – 89131 млн. міжнар. дол. США, що більші, ніж у 2 рази більше, ніж за цей період забезпечило українське прикордоння (40588 млн. міжнар. дол. США).

Відповідно, якщо брати до увагу показник ВВП у розрахунку на 1 га території, то відхилення становило 20,7 тис. міжнар. дол. США до 9,7 тис. міжнар. дол. США, тобто було у 2,2 рази більшим. В той же час, якщо порівнювати ці показники з відповідними значеннями по усій Польщі та Україні, то значення показника польського прикордоння було майже у 2 рази меншим, ніж загальне по цій країні (37,7 тис. міжнар. дол. США). Тоді як в цілому по Україні цей показник залишався на приблизно на тому ж рівні (9,8 тис. міжнар. дол. США).

На жаль, через відсутність офіційних даних по Україні за період з початку повномасштабної війни, дуже важко робити оцінки, наскільки змінилася ситуація. Але можна констатувати, що в умовах зниження ВВП в цілому по Україні у 2022 році на 29,1%, а також значної інфляції – понад 20%, зниженні реальної заробітної плати на понад 15%, а також зниження показників експорту товарів і послуг (відповідно на 35% та 28%) загалом не можна робити оптимістичних прогнозів щодо економічного розвитку українського прикордоння. Крім того, в умовах війни відбувся процес масового виїзду за кордон населення України, зокрема і з прикордонних регіонів і не всі мешканці повернулися додому, адже, яка правило, мали родичів, які раніше працювали в європейських країнах, що допомогли їх працевлаштуватися. Адже в умовах війни в Україні різко знизилася економічна активність та збільшився рівень безробіття, який становив понад 20%.

Тобто в умовах війни польське прикордоння, з одного боку, стало територією прихистку значної частини українських біженців, а з іншого – переміщення потенційної робочої сили, що обмежує можливості економічного зростання на українській частині прикордоння.

В той же час, від розвитку польсько-українського прикордоння значною мірою може залежати прискорення темпів економічного зростання в Україні. Адже території Західної України протягом першого року війни залишаються порівняно менш постраждалими від обстрілів агресора. Тому вони є більш привабливими для відновлення економічної активності бізнесу та залучення додаткових інвестицій для реалізації масштабних проєктів на основі використання внутрішніх ресурсів.

Зі свого боку, суб'єкти господарювання польської частини прикордоння можуть також суттєво допомогти у цьому процесі за рахунок створення спільних підприємств, передачі власного досвіду у сфері розвитку територіальних громад, інвестування у створення нових підприємств.

Загалом можна виділити ряд детермінант розвитку польсько-українського прикордоння:

- створення спільної системи регіональної безпеки і оборони від зовнішніх загроз;
- проведення «зеленої» трансформації на основі впровадження екобезпечних технологій у сферах енергетики, транспорту, переробної промисловості;
- проведення цифрової трансформації за рахунок впровадження цифрових інтернет технологій у сферах адміністративного управління, міського господарства, створення нових високотехнологічних галузей на основі розвитку ІТ індустрії;
- проведення інтелектуальної трансформації за рахунок підвищення рівня освіченості населення та підготовки висококваліфікованих кадрів для створення високотехнологічних виробництв із залученням зарубіжних інвестицій.

Отже, навіть в умовах війни економіка польсько-українського прикордоння може отримати новий імпульс для розвитку, що буде вигідно для обох сторін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Державна служба статистики України: офіційний веб-сайт. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>
2. Główny Urząd Statystyczny. GUS Polska. URL: <https://stat.gov.pl/>

СЕКЦІЯ 3. УПРАВЛІННЯ НАУКОВИМИ ТА НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ РЕГІОНУ

Ткачук М.П.,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри менеджменту,

Далюк Н.Я.,

ст. викл. кафедри менеджменту

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імена академіка Степана Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна

ІНТЕГРАЦІЯ МАРКЕТИНГУ В УПРАВЛІННЯ КОМЕРЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних умовах становлення та розвитку ринкових відносин, рівень та якість комерційної роботи стають одним із найважливіших чинників ефективності господарювання підприємства. Актуальність цієї проблеми представлена у працях вітчизняних та зарубіжних вчених, а також керівників підприємств.

Використання сучасних маркетингових інструментів у практиці управління комерційною діяльністю підприємства дає змогу регулювати и

господарські взаємовідносини між постачальниками і покупцями товарів, передбачити і знизити комерційні ризики, спрямовувати виробників на випуск товарів з урахуванням купівельного попиту.

Маючи схожі позиції за загальними положеннями щодо управління комерційною діяльністю, науковці тим не менше по-різному подають, зміст цього процесу, дотримуючись відповідних підходів: системного; функціонального; процесного та комплексного визначення суті поняття.

Окремі автори акцентують увагу на стратегічному підході, необхідності поєднання засад стратегічного та оперативного управління, виділяючи як цільові настанови управління комерційною діяльністю прибуток або збільшення потенціалу підприємства тощо.

Сучасний підхід до управління комерційною діяльністю підприємства має визначати його як:

- по-перше, процес управління сукупністю матеріальних, фінансових, інформаційних та людських ресурсів, спрямований на реалізацію місії і цілей організації;
- по-друге, синергетичну скоординовану діяльність власників та управлінського персоналу організації, спрямовану на ефективне використання ресурсного потенціалу підприємства, забезпечення максимізації прибутку.

Виходячи з цього, сутність управління комерційною діяльністю в теоретичному тлумаченні, на наш погляд, є системною сукупністю трьох складових: процесу управління, організації управління та інформації.

У процесі управління присутні дві сторони: управляючі і керовані (суб'єкт, об'єкт). Взаємодія суб'єктів і об'єктів за допомогою управлінських впливів і зворотного інформаційного зв'язку дозволяє цілеспрямовано управляти комерційною діяльністю підприємства.

В той же час, під час побудови системи управління комерційною діяльністю необхідно її елементи узгоджувати із складовими елементами цілісної системи управління підприємством.

Слід зазначити, що цілісність системи управління комерційною діяльністю підприємства реалізуються засобами організаційно-економічного забезпечення, яке дає змогу виявити важелі впливу на ефективність реалізації комерційної діяльності через вивчення причинно-наслідкових закономірностей.

Система управління комерційною діяльністю ставить своїми безпосередніми завданнями внесення певної впорядкованості в комерційні та технологічні процеси, організацію спільних дій працівників, які беруть участь в цих процесах, досягнення узгодженості й координації дій.

Об'єктивними передумовами процесу управління комерційною діяльністю підприємств виступає розвиток маркетингових тенденцій,

оскільки саме маркетинговий підхід є тією теоретичною базою і практичною основою, що визначає межі управлінської діяльності підприємства.

Ми вважаємо, що сучасні тенденції розвитку управління комерційною діяльністю підприємств з урахуванням маркетингової політики полягають у наступному:

- інтенсивний розвиток маркетингових управлінських концепцій, які трансформують інтеграцію маркетингу в управління комерційною діяльністю;

- екстенсивний розвиток теоретичних обґрунтувань маркетингового управління, яке обумовлене розширенням меж його застосування в комерційній діяльності;

- еволюційність маркетингового інструментарію, який визначає системний характер маркетингового управління комерційною діяльністю.

В цьому зв'язку важливим є визначення основних характеристик комерційної діяльності як об'єкту управління:

- сутність комерційної діяльності як сукупності економічних відносин з виробниками (продавцями) і покупцями в процесі купівлі-продажу товару;

- комерційна діяльність ґрунтується на базовому принципі ринкових відносин, а саме, визнанні того, що головною діючою особою на ринку є споживач;

- розгляд комерційної діяльності як сукупності видів діяльності, пов'язаних із доведенням товарів чи послуг від виробника (продавця) до кінцевого покупця (споживача) з метою забезпечення бажаного прибутку чи досягнення інших цілей;

- сутність комерційної діяльності як методу функціонування підприємства, котрий передбачає аналіз, планування, прогнозування і формування потреб і побажань кінцевих споживачів та їх задоволення з метою отримання доходів;

- тлумачення комерційної діяльності як складової системи та управління всіма сторонами цієї діяльності, орієнтованої на потреби ринку товарів та послуг.

В управлінні комерційною діяльністю система спрямовується і управляється двома блоками: управління й механізм.

Перший блок - управління, який складається з принципів, методів і функцій. Кожен елемент блоку впливає на систему і дозволяє здійснювати ефективне управління системою.

Другий блок - механізм, представлений системним аналізом й контролінгом, що дозволяє системі управляти і контролювати процес досягнення кінцевих цілей і результатів діяльності підприємства. Механізм формується як функціональна складова загальної системи управління

суб'єктом господарювання, який включає цілі, об'єкти, суб'єкти, методи та засоби управління.

Механізм управління комерційною діяльністю підприємства будується в послідовності виконання комерційних процесів, операцій та управління ними з врахуванням організаційного та економічного забезпечення на основі процесного і системного підходів, вирішення мотиваційних і стратегічних задач.

Безперечно, механізм управління комерційною діяльністю потребує постійного удосконалення. Базу вдосконалення механізму управління комерційною діяльністю формують наступні положення:

- системний розгляд комерційної діяльності зосередженої на сукупності комплексу взаємопов'язаних процесів;
- рівнозначне приділення уваги кожному процесу, що становить загальне поняття;
- комерційна діяльність з точки зору його організації, а також організації управління ним;
- створення технологій реалізації кожної складової окремого процесу залежно від зовнішніх і внутрішніх умов функціонування комерційної діяльності.

Таким чином, реалізація зазначених положень щодо вдосконалення управління комерційною діяльністю на основі інструментів сучасного маркетингу, націлена на оптимальне використання наявних ресурсів і цілеспрямованих змін в організації, вибору альтернативних варіантів та методів впливу на результати комерційної діяльності що в значній мірі забезпечить без кризове стабільне функціонування підприємства.

Грунтуючись на аспектах сучасних комерційних відносин можна стверджувати, що створення ефективної системи маркетингового управління комерційною діяльністю та оцінювання її результативності здобуває особливого значення, як з теоретичної, так і з практичної точок зору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Балабан П. Ю. Комерційна діяльність: підручник. Х: Світ Книг, 2015. 452 с.
2. Лисак Г.Г. Управління комерційною діяльністю підприємства оптової торгівлі на основі ціннісних пріоритетів // Бізнес Інформ. 2015. № 5. С. 146-151.
3. Мазаракі А.А. Економіка торговельного підприємства. Підручник для студентів вузів. К.: Хрещатик, 2020. 797 с.
4. Меженська В. В., Шпіріна Н. С. Механізми управління комерційною діяльністю торговельного підприємства // Бізнес Інформ. 2012. № 4. С. 144 – 146.

Глушкова Т. С.,
к.е.н.
м. Рівне, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ТУРИСТИЧНОМУ БІЗНЕСІ

В умовах безпрецедентної військової агресії з боку РФ по відношенню до України, соціальних, економічних, демографічних викликів, яким повинні протидіяти туристичні підприємства стає все більше. Складність ситуації підтверджують статистичні дані Міжнародного інституту бізнесу. Дані цієї організації дали можливість систематизувати проблеми, що гальмують розвиток туристичних підприємств [1]. Так 83% представників туристичних підприємств зазначили, що відчують наслідки війни на споживчому ринку, а 72% турагентств оцінюють свої репутаційні ризики та адаптують діяльність, щоб уникнути їх. Про зміни на ринку також свідчить, що 29% респондентів адаптуються до нової поведінки клієнтів; проте разом з тим, 61% турагентств не досліджували нові потреби та потенційні ринки.

Отже бачимо, що на сучасному туристичному ринку України відбуваються зміни, зокрема гостра потреба у визначенні цільового сегменту та створення нових туристичних продуктів. У цій ситуації доцільно звернутися до інноваційних інструментів, які досить добре зарекомендували себе у практиці розвинених країн.

Метою статті є визначення ролі інноваційних технологій у туризмі.

Теоретичним та методологічним підґрунтям для написання статті стали праці вітчизняних та закордонних науковців з питань застосування інноваційних технологій у туризмі.

Сьогодні інноваційні технології стрімко розвиваються та використовуються в дослідженні туристичного ринку. Для прикладу, ґрунтовні дослідження в цій сфері провів автор Фарахат М. [2], який на основі єгипетського досвіду, виокремив 5 напрямів інноваційних технологій, як використовуються у сучасному туризмі. Розглянемо їх детальніше.

1. Віртуальна реальність (Virtual reality). Віртуальна реальність (VR) широко використовується в туристичній галузі. Віртуальні тури, віртуальні враження від відпочинку і віртуальні інтерфейси бронювання – ось лише декілька прикладів.

Туристи хочуть насолоджуватися поїздкою і заздалегідь вивчати туристичні пам'ятки. Це досягається шляхом пошуку інформації в Інтернеті, наприклад, відгуків клієнтів. Інформація, доступна клієнтам, значно змінилася з появою технології віртуальної реальності. Туристи використовують цю інформацію для завчасного планування своїх поїздок. Технологія віртуальної реальності добре підходить для попереднього відвідування та вивчення місць, які вони ще не бачили.

2. Чатботи (Chatbots). Чатботи – це програмне забезпечення, що полегшує голосову або текстову взаємодію. Текстові або голосові чат-боти відповідають на запити клієнтів, відправляючи текстові або голосові повідомлення. Особливо актуальною дана технологія стала після поширення Covid-вірусу, адже чимало осіб почало надавати перевагу дистанційній комунікації.

3. Роботи (Robots). Роботи – це ще один вид технологій штучного інтелекту, який часто зустрічається в туристичній галузі. Роботи-рецепціоністи широко поширені в туристичній галузі, оскільки вони безпосередньо впливають на спілкування і враження туристів.

4. Розширена реальність та маркетинг місць призначення (Augmented reality & destination marketing). Поширення смартфонів і різноманітних мобільних додатків надає нові можливості для туристичної індустрії у встановленні зв'язку з відвідувачами, які подорожують. Дійсно, поширення смартфонів призвело до збільшення кількості мобільних застосунків у споживчих технологіях, що, зі свого боку, зробило доповнену реальність одним із нових інструментів у рекламі та маркетингу.

Доповнена реальність використовується багатьма брендами для залучення та взаємодії зі своїми клієнтами. У доповненій реальності користувачі смартфонів і планшетів спрямовують вбудовані камери цих пристроїв на обраний об'єкт, і створюється 3D-зображення.

5. Прогнозування (Forecasting). Прогнозування – це метод, який використовує історичні та контекстуальні дані для виведення майбутніх подій на основі поточних тенденцій.

У туристичному секторі прогнозування може використовуватися для визначення туристичного попиту, розроблення маркетингових стратегій, управління фінансами та розподілу людських ресурсів, підтримки управління та обслуговування об'єктів.

Так, можна стверджувати, що інноваційні технології у подорожах та туризмі використовуються для зручності та збагачення досвіду подорожі. Туристична галузь ефективно використовує переваги технології штучного інтелекту для прогнозування вибору місць подорожей, надання персоналізованих рішень для задоволення потреб клієнтів, покращення обслуговування та спрощення управління потребами під час подорожі та після неї. Використання штучного інтелекту, такого як віртуальна реальність, прогнозування, чатботи та розширена реальність, дозволяє надавати живу підтримку у режимі реального часу, що є важливим для туристів, які можуть потребувати допомоги в будь-який час. Ці технології допомагають економити час та кошти, а також підвищують ефективність туристичного обслуговування.

Однак, для ефективного впровадження цих технологій у туристичний бізнес необхідна підтримка з боку регіональної та національної влади.

Наприклад, представникам влади варто звернути увагу на можливості розширення використання віртуальної реальності для забезпечення цифрового досвіду у фізичних місцях та для просування товарів і послуг. Необхідно забезпечити технічну та фінансову підтримку для того, щоб український туристичний ринок був готовий до використання технологій штучного інтелекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Савич О. Маркетинг у воєнний та післявоєнний час. MBA. URL: <https://iib.com.ua/ru/novosti-mib/item/5884-marketing-uvoenniy-ta-pislyavoenniy-chas.html> (дата звернення: 14.06.2023).
2. Farahat M. E. Artificial intelligence applications and its impact on the competitiveness of the egyptian tourist destination / M. E. Farahat, E. M. Mohamed, S. Bassam. // 2. – 2022. – №11. – С. 57–93.

СЕКЦІЯ 4. ГЕОЕКОЛОГІЧНІ ТА КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФІЧНІ ПРОБЛЕМИ І РАЦІОНАЛЬНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Мартинюк В. О.,

канд. геогр. наук, доцент,
проф. кафедри екології, географії та туризму,
Рівненський державний гуманітарний університет
Рівне, Україна

Зубкович І. В.,

старший науковий співробітник,
Нобельський національний природний парк,
Нобель, Україна

ЛАНДШАФТНЕ КАРТОГРАФУВАННЯ ОЗЕР ТУРІЙСЬКО-РОЖИЩЕНСЬКОГО ФІЗИКО- ГЕОГРАФІЧНОГО РАЙОНУ ДЛЯ ПОТРЕБ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ПАСПОРТИЗАЦІЇ

Турійсько-Рожищенський фізико-географічний район (ФГР) відзначається розгалуженою гідрографічною мережею з мальовничими ландшафтами, наявністю історико-культурних пам'яток. Блакитними перлинами у строкатій будові ФГР постають озера, які приваблюють туристів та пересічних громадян, а деякі є своєрідними рекреаційними локаціями. За нашими оцінками у згаданому ФГР налічується 28 озер, що мають власну назву, 40 водойм без назви та 59 старичних водойм. Загальна площа усіх озер природного району складає 3,26 км² [2]. З огляду на вище означене актуальною є проблема рекреаційної паспортизації озер ФГР на

ландшафтно-географічних засадах та розробки основних напрямів їх раціонального використання.

Мета роботи – розкрити гідрологічні параметри та ландшафтну структуру оз. Погоріле (як приклад) Турійсько-Рожищенського ФГР для розробки рекреаційного паспорту водойми. Матеріалами дослідження слугували польові ландшафтно-лімнологічні пошуки озерно-басейнових систем цього ФГР упродовж 2017-2019 рр. Частково у роботі використанні фондові джерела Київської ГРЕ.

Результати дослідження. Озеро Погоріле (інша назва Бенедиктове) сформувалося у місцевості зандрових рівнин із зеленомоховими і чорничниковими сосняками з домішкою дрібнолистяних порід на дерново-слабо- і середньопідзолистих ґрунтах. Воно належить до Озерянської групи озер карстового походження, яка налічує 13 водойм загальною площею 0,99 км² [1]. Озеро Погоріле має близьку до овальної форми, видовжене із півдня на північ. Площа водозбору 214,0 га. Довжина озера 0,342 км, ширина максимальна – 0,234 км, середня – 0,185 км. Площа озера 6,33 га, а самого водного плеса 5,42 га. Максимальна глибина 7,7 м, середня 3,9 м. Об'єм водних мас озера становить 245,0 тис. м³. Основне джерело живлення атмосферні опади та води з верхньокрейдового водоносного шару. Інші морфометричні та гідрологічні параметри наведено у табл. 1. Нами виправлено і уточнено попередні результати гідрологічних параметрів басейну оз. Погоріле [3].

Таблиця 1

Морфометричні та гідрологічні характеристики оз. Погоріле

<i>*F,</i> <i>га</i>	<i>H_{абс.},</i> <i>м</i>	<i>h_{ср.},</i> <i>м</i>	<i>h_{max.},</i> <i>м</i>	<i>L,</i> <i>км</i>	<i>B_{max.},</i> <i>км</i>	<i>B_{ср.},</i> <i>км</i>	<i>l,</i> <i>км</i>	<i>K_{п.}</i>	<i>K_{вод.}</i>
6,33	179,8	3,9	7,7	0,342	0,234	0,185	0,939	0,06	1,62
<i>K_{ємк.}</i>	<i>K_{відк.}</i>	<i>K_{зл.}</i>	<i>V_{оз.},</i> <i>тис.м³</i>	<i>K</i>	<i>ΔS,</i> <i>км²</i>	<i>**W_{пр.},</i> <i>тис.м³</i>	<i>a_{вод.},</i>	<i>Δa_{вод.},</i>	<i>A_{ш.},</i> <i>мм</i>
0,51	1,62	2,11	245,0	0,03	33,81	270,0	1,10	0,91	114,5

*Площа озера (*F*), абсолютна відмітка рівня води (*H_{абс.}*), глибина середня (*h_{ср.}*) та максимальна (*h_{max.}*), довжина водойми (*L*), ширина максимальна (*B_{max.}*) та середня (*B_{ср.}*), довжина берегової лінії (*l*), коефіцієнти – порізаності берегової лінії (*K_{п.}*), видовженості озера (*K_{вод.}*), ємкості (*K_{ємк.}*), відкритості (*K_{відк.}*), глибинності (*K_{зл.}*), об'єм водних мас (*V_{оз.}*), показник площі (*K*), питомий водозбір (*ΔS*), об'єм приточних вод з водозбору (*W_{пр.}*), умовний водообмін (*a_{вод.}*), питома водообмінність (*Δa_{вод.}*), шар акумуляції (*A_{ш.}*). **Середньорічний модуль стоку, дм³/с км² – 4,0.

Озерні відклади представлені торф'яно-болотними, піщано-мулистими різновидами та змішано-водоростевим і органо-вапняковим сапропелем.

Площа під сапропелем 11,6 га. Максимальна глибина сапропелю 5,9 м, середня – 3,75 м. Запаси сапропелю при середній вологості 90,85% становлять 435,0 тис. м³, а у перерахунку на 60% вологість 104,0 тис. тон. Середній вміст (у % на суху речовину) оксидів заліза у сапропелі становить 3,31%, кальцію – 18,91%, зольності – 31,5%. За результатами польових досліджень нами побудована ландшафтна карта оз. Погоріле (рис. 1).

I. Літорально-субліторальне аквapidурочище на торф'яно-болотних, піщано-мулистих відкладах та змішано-водоростевому і органо-вапняковому сапропелі, що сформувалися на алювіальних пісках з видовим різноманіттям надводних і підводних макрофітів.

Аквафації: **1.1.** Акумулятивні торф'яно-болотні, що підстеляються змішано-водоростевим сапропелем малопотужні (0,5-1,0 м), осоково-ситниково-рогозово-очеретяні, в паводки заливаються водою. **1.2.** Літоральні, абразійно-аккумулятивні піщано-мулисті та змішано-водоростево-сапропелеві малопотужні (0,7-1,5 м), рогозово-тілорізово-стрілолистові, з однорідним температурним режимом. **1.3.** Літоральні, аккумулятивно-транзитні піщано-мулисті та змішано-водоростево-сапропелеві малопотужні (1,5-1,8 м), елодейно-рдесникові, з однорідним температурним режимом. **1.4.** Субліторальні, транзитно-аккумулятивні органо-вапняково-сапропелеві мало- та середньопотужні (1,8-3,0 м), розріджених підводних рослинних угруповань, з неоднорідним температурним режимом влітку.

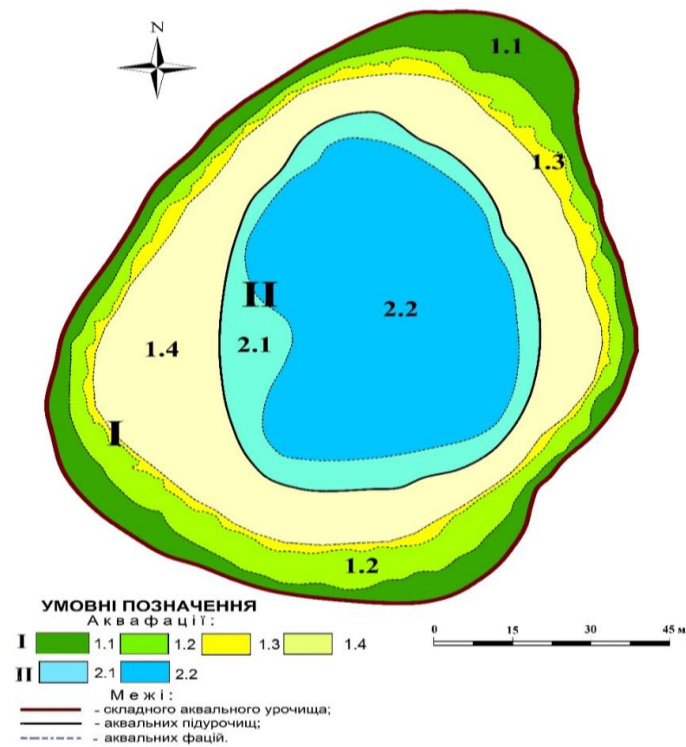

Рис. 1. Ландшафтна структура ПАК оз. Погоріле

II. Профундальне аквапідурочище на орґано-вапняковому сапропелі, що підстеляється крейдовими породами, зі збідненим видовим різноманіттям підводної рослинності.

Аквафації: **2.1.** Профундальні, акумулятивно-транзитні орґано-вапняково-сапропелеві середньопотужні (3,0-4,0 м), вільноплаваючих водоростей, з неоднорідним температурним режимом влітку. **2.2.** Профундальні, акумулятивні орґано-вапняково-сапропелеві потужні (4,0-5,9 м), зі збідненим видовим різноманіттям підводної рослинності, з неоднорідним температурним режимом влітку.

У природно-аквальному комплексі (ПАК) оз. Погоріле з урахуванням літологічного складу, потужності донних відкладів, видового різноманіття рослинних угруповань і терміки нами виокремлено літорально-субліторальне (62,4% від площі) та профундальне (37,6%) аквапідурочища та шість видів аквафацій. Середня площа видів аквапідурочищ 1,06 га, індекс подрібненості 0,95, коефіцієнт складності 5,66, коефіцієнт ландшафтно́ї роздрібненості 0,83 (табл. 2).

Таблиця 2

Ландшафтометрична характеристика ПАК оз. Бенедиктове

Вид ПАК		Площа виду ПАК (га)		% площі виду від загальної площі		Кількість контурів виду фаций в межах ПАК	% від загальної кількості	Середня площа виду (під-) аквапідурочища (га)	Індекс подібності	Коефіцієнт складності	Коефіцієнт ландшафтної розрібненості
(Під-) урочище	Фація	(Під-) урочище	Фація	(Під-) урочище	Фація						
I		3,95		62,40		4	66,67	0,99	1,01	4,04	0,74
	1.1		0,91		14,38						
	1.2		0,76		12,00						
	1.3		0,35		5,53						
	1.4		1,93		30,49						
II		2,38		37,60		2	33,33	1,19	0,84	1,68	0,50
	2.1		0,67		10,58						
	2.2		1,71		27,01						
Усього		6,33	6,33	100,0	100,0	6	100,0	1,06	0,95	5,66	0,83

Висновки. Встановлено, що частка ландшафтно-сукцесійних змін літорального аквапідурочища становить 14,38%. Озерна улоговина на 63,97% заповнена сапропелем. Водойма має сприятливі умови для любительського рибальства, а також може бути локацією пішохідного туристичного маршруту Турійськими озерами. Отримані результати дослідження стануть основою рекреаційного паспорта водойми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коротун І. М. Турійсько-озерянські озера. *Географічна енциклопедія України*. В 3-х т. К., 1993. Т. 3. С. 314.
2. Мартинюк В. О. Гідрографічна оцінка Турійсько-Рожищенського ландшафту (Волинське Полісся) як передумова розвитку водного туризму та рекреації. *Туризм і гостинність: стан, проблеми, перспективи*. Черкаси : Вид-ц О.М. Третьяков, 2018. С. 46-50.
3. Мартинюк В. О., Андрійчук С. В., Зубкович І. В. Досвід батиметричного моделювання та ландшафтного картографування озер Поліського регіону України. *Scientific developments of Ukraine and EU in the area of natural sciences: Collective monograph*; Editorial board: dr U. Kempinska et al. Riga, 2020. Pp. 493-520.

СЕКЦІЯ 5. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Пугач С. О.,

д.геогр.н., доцент,
професор кафедри економічної та соціальної географії
Волинського національного університету імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ТА ЇХ ВЛАСТИВОСТЕЙ

В останні роки все більшої популярності набуває дослідження окремих угруповань людей як соціальних мереж. Соціальна мережа – це структура, утворена індивідами або організаціями на основі великої кількості різноманітних взаємовідносин. У теорії соціальних мереж люди розглядаються як вузли, а взаємовідносини між ними в якості зв'язків [3].

Одним із перших використав мережевий підхід у дослідженні соціальних груп J. Barnes. «Кожна людина має певне коло друзів, а ці друзі мають своїх друзів; деякі з друзів індивіда знають один одного, деякі ні. Я знаходжу прийнятним називати соціальне поле подібного типу мережею. Візуально це можна представити як набір точок, між якими проведені лінії. Точки – це люди або іноді групи, а лінії показують, хто з них з'єднаний один з одним» [5].

Отже, соціальна мережа, у широкому розумінні цього поняття, – це множина агентів, які можуть вступати у взаємодію один з одним.

Концепція соціальних мереж дістала особливу популярність у наукових колах із появою соціальних інтернет-мереж типу Facebook, Instagram, Twitter, ВКонтакті, Однокласники та ін. Стосовно терміну «соціальна мережа», то на відміну від західної науки, де соціальні мережі в Інтернеті (Facebook, Twitter, Instagram та ін.) позначаються окремим терміном (найчастіше SNS), у вітчизняній науці такого чіткого розмежування не спостерігається, в результаті чого поняття «соціальна мережа» може трактуватися у широкому значенні.

Найчастіше у науковій літературі трактування поняття «соціальні інтернет-мережі» відбувається через перелік можливостей, які вони надають. «Канонічним» є визначення сформульоване D. Boyd. *Соціальна інтернет-мережа* – це мережеві послуги, які дають змогу приватним особам: 1) будувати суспільні чи напівесуспільні профілі у межах можливостей системи, 2) визначати список інших користувачів, з якими вони можуть спілкуватися та обмінюватися інформацією, 3) проглядати й зв'язувати їх список контактів з іншими, створеними користувачами всередині системи [6].

Для прикладу, українська дослідниця С. Івашньова під «соціальною мережею» розуміє віртуальний майданчик, що забезпечує своїми засобами спілкування, підтримку, створення, розбудову, відображення та

організацію соціальних контактів, у тому числі й обмін даними між користувачами, який передбачає попереднє створення облікового запису [1].

Останні дослідження показали, що усі соціальні інтернет-мережі мають чотири спільні риси: 1) соціальні інтернет-мережі – це інтерактивні Інтернет-додатки, що базуються на Web 2.0; 2) користувацький контент (user-generated content, UGC) – такий як цифрові фотографії, текстові публікації, «теги», он-лайн коментарі та «блоги» є джерелом функціонування соціальних інтернет-мереж; 3) користувачі створюють специфічні для сайту або додатку профілі, які попередньо задані та підтримуються сервісом мережі; 4) соціальні інтернет-мережі сприяють та заохочують розвиток мережі шляхом підключення профілю користувача до інших осіб або груп [7].

Отже, *соціальна інтернет-мережа* – це он-лайн платформа, яка використовується окремими індивідами чи групами людей для створення (чи розширення) соціальних зв'язків з іншими людьми (або групами людей). Ці люди (групи людей), як правило, мають схожі особисті чи професійні інтереси, схожий тип діяльності, походження. Часто соціальні мережі дублюють та доповнюють «реальні» зв'язки індивіда [4].

Соціальні мережі мають різноманітну конфігурацію: променева, павутинна, 3D-мережа, мисливська. Променева структура має центральну організаційну одиницю, яка об'єднує інших учасників мережі, що не мають особистих контактів один з одним. Така модель активно використовується в MLM-проектах і є типовою мережею з розповсюдження товарів та послуг. Павутинна мережа – структура, подібна до попередньої за принципом лінійного спрямування комунікації, але в цьому разі передбачена можливість контактів між усіма членами мережі, з певним обмеженням координуючої функції її засновника. За такою моделлю діють мережеві рекламні та консалтингові агенції, структури, що працюють за франшизою та ін. 3D-мережа – об'єднання незалежних учасників тематичної комунікації, взаємодію яких регулюють принципи доцільності та корисності. Єдиного координаційного центру в цьому варіанті не існує. Мисливська мережа – структура, що утворюється внаслідок реструктуризації великих утворень шляхом розподілу на окремі юридично незалежні структури (холдингові, кластерні та матричні структури) [2].

Отже, не існує загально прийнятого визначення поняття «соціальна інтернет-мережа». Така розбіжність у трактуванні даного процесу пояснюється насамперед значною кількістю соціальних інтернет-мереж відмінних між собою за характеристиками та призначенням. Не зважаючи на численні дослідження, можна зробити висновок що даний напрямок не є повністю дослідженим, що відкриває широкі можливості для багатьох наук, у тому числі й географії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Івашнюва С. В. Використання соціальних сервісів та соціальних мереж в освіті. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 2. С. 15–17.
2. Курбан О. Соціальні мережеві технології : типологія та класифікація. *Вісник КНУКіМ. Серія : Соціальні комунікації*. 2013. Вип. 2. С. 48–53. URL: (дата звернення: 11.06.2023).
3. Пугач С. О. Використання концепцій географічного та соціального простору у дослідженнях соціальних мереж. *Географія в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка: 85 років – досягнення та перспективи (GTSNU) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 30–31 берез. 2018 р. Київ : Прінт-Сервіс, 2018. С. 171–173.*
4. Пугач С. Соціальна географія комунікаційних мереж Західної України : монографія / за ред. К. Мезенцева. Луцьк : вид-во «Терен», 2021. 284 с.
5. Barnes J. A. Class and Committees in Norwegian Island Parish. *Human relations*. 1954. Vol. 7. P. 39–58. DOI: <https://doi.org/10.1177/001872675400700102>
6. Boyd D. M., Ellison N. B. Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship. *Department Journal of Computer-Mediated Communication*. 2008. Vol. 13. P. 210–230.
7. Obar J. A., Wildman S. Social media definition and the governance challenge: An introduction to the special issue. *Telecommunications policy*. 2015. No. 39 (9). P. 745–750.

Яроменко О.В.

к.геогр.н., доцент,

доцент кафедри географії і туризму,

Білич А.І.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

кафедри географії і туризму

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука»,

м. Рівне, Україна

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОШТОВОГО ЗВ'ЯЗКУ В УКРАЇНІ

Розвиток в Україні зв'язку як виду економічної діяльності супроводжувався значними структурними та організаційними зрушеннями, певними змінами в його територіальній організації. Активні

територіальні процеси в сфері зв'язку відбуваються під дією різноманітних регіональних чинників та водночас вони самі впливають на соціально-економічні процеси в регіонах. Це спричинює нерівномірне розміщення зв'язку по території регіону. Здійснимо суспільно-географічний аналіз поштового зв'язку в Україні.

Акціонерне товариство «Укрпошта» (АТ «Укрпошта») забезпечує найважливішу складову сучасного життя держави – комунікації, виконує соціальну функцію, яка проявляється в забезпеченні доступу підприємницького сектору та населення до універсальних послуг поштового зв'язку, утриманні широкої мережі відділень поштового зв'язку. Все це негативно впливає на формування результатів фінансової діяльності оператора поштового зв'язку (АТ «Укрпошта»), тому важливим на сьогоднішній день є запровадження та використання моніторингу чинників впливу на результати фінансової діяльності АТ «Укрпошта». Серед переліку основних завдань та функцій філії «Укрпошта» є [2;4]:

- забезпечення своєчасного, якісного та повного задоволення потреб споживачів у послугах поштового зв'язку;
- одержання прибутку від надання послуг поштового зв'язку та іншої підприємницької діяльності;
- забезпечення ефективного розвитку єдиної мережі поштового зв'язку України;
- виконання фінансово-економічних показників, затверджених підприємством.

В умовах війни в Україні працює орієнтовно 5 тисяч стаціонарних відділень «Укрпошти» та 1,3 тисяч пересувних. Починаючи з березня 2022 р., у рамках акції «Посилки з дому» Укрпошта доставляє посилки до Польщі, Румунії, Молдови, Угорщини та Словаччини. Тобто до тих країн, які приймають найбільшу кількість українських біженців. У зв'язку з поточною ситуацією компанія надає знижку до 70 % вартості міжнародних відправлень. Наприклад, посилка вагою 10 кг із Києва до Варшави, яка раніше коштувала 1200 грн., зараз коштує 375 грн. З початку акції Укрпошта вже доставила 18,8 тисячі посилок загальною вагою до 143 тонн. Високою є волонтерська діяльність [4].

У 2001 році засновано ТОВ «Нова Пошта». «Нова Пошта» – це українська компанія, що надає послуги експрес-доставки документів, вантажів і посилок для фізичних осіб та бізнесу.

У 2019 р. «Нова Пошта» доставила 212 млн. посилок і вантажів, це на 22% більше порівняно з 2018 роком. «Нова Пошта» подвоїла кількість відділень в Україні – сьогодні їх понад 6 000. Відкрили два інноваційних термінали – у Львові та Хмельницькому. З 2019 р. є можливість відстеження посилки в режимі реального часу, оформлення договорів і міжнародних експрес-накладних онлайн. Мережа компанії налічує більше

9300 відділень по всій Україні та понад 11000 поштоматів (2020 р.), а кількість відправлень за 2020 р. перевищила 300 млн посилок та вантажів. У 2021 р. Нова Пошта доставила 372 млн відправлень по всій Україні, що на 14% більше, ніж у 2020 р. За півроку 2022 р., не зважаючи на повномасштабну війну, компанія перевезла більше 113 млн посилок та вантажів [3].

Група компаній «DELIVERY» почала роботу в 2001 році. Основною спеціалізацією групи є надання транспортних та логістичних послуг для сектору B2B (суб'єкти підприємницької діяльності та корпоративний сектор) як на території України, так і за її межами. За роки роботи група стала надійним партнером для більш ніж 500 тисяч корпоративних клієнтів, які працюють в усіх галузях економіки країни. Делівері є одним з лідерів на логістичному ринку України що намагається надати максимально широкий спектр логістичних послуг з високим рівнем обслуговування[1].

ТОВ «Делівері» здійснює доставку вантажу автомобільним транспортом по всій території України. Доставляння та забирання вантажів здійснюється на склад компанії або до дверей клієнта. Доставляють вантажі від 1 кг до 8 т з наданням послуг з упакування вашого вантажу. Компанія надає послуги відповідального зберігання вантажу. Для клієнтів розроблена гнучка система знижок. Клієнт може скористатись послугами індивідуального менеджера. Діяльність ТОВ «Делівері» це: більше 1500 рейсів на місяць, майже 400 представництв в Україні, 27 сортувально-розподільчих центрів, 15 регіональних офісів з обслуговування клієнтів [1]. Група компаній «DELIVERY» працює для бізнесу, доставляючи товари та продукцію з мінімальними витратами.

З 24 лютого 2022 р. компанія за для збереження життя та здоров'я своїх працівників тимчасово призупинила роботу своїх представництв та не приймала вантажі клієнтів до перевезення. Компанії вдалось вивезти більшу частину вантажу клієнтів з відділень Донецької області та перемістити на відділення в м. Дніпро. Проте, вантаж з деяких відділень Луганської області та міста Маріуполь втрачено. 10 представництв компанії розбомблені та повністю знищені. До війни в Україні працювали майже 500 відділень Delivery. З 01 квітня 2022 р. відновили роботу 207 представництв, сьогодні їх 292. Майже 60% відділень адаптували свою роботу до умов сьогодення. Працюють відділення в деокупованих містах України, зокрема в Ірпіні, Харкові, Сумах [1].

«Ін Тайм» займала другу позицію серед приватних експрес-перевізників за розміром мережі, яка налічувала понад 650 відділень, компанія здійснювала міжнародну доставку у 220 країн світу та мала спеціальні послуги для бізнесу. Але припинила свою діяльність в березні 2020 року.

Стан розвитку сфери поштового зв'язку в Україні вимагає подальшого впровадження інформаційних технологій, що сприятиме зростанню поточного рівня попиту на поштові види послуг й збільшенню доходів в індустрії зв'язку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. DELIVERY. URL <https://www.delivery-auto.com/>
2. Грицевич В. С. Суспільно-географічний аналіз сфери зв'язку Львівщини. Науковий вісник Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. 2008. № 1. С. 111 –117.
3. Нова Пошта» VS «Укрпошта»: що обирають українці та чому? «Суспільство», 29.01.2020. URL: <https://shotam.info/nova-poshta-vs-ukrposhta-shcho-obyraiut-ukraintsi-ta-chomu>
4. Укрпошта. Головна пошта країни. URL: <https://www.ukrposhta.ua/ua>

Яроменко О.В.,

к.геогр.н., доцент,
доцент кафедри географії і туризму,
начальник відділу з наукової діяльності та аспірантури,

Шкіринець В.М.,

викладач кафедри географії і туризму,

Свирид В.В.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
кафедри географії і туризму
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Соціальна інфраструктура – це комплекс галузей, які безпосередньо пов'язані зі створенням загальних умов для відтворення робочої сили і забезпечення нормальної життєдіяльності людей. Ця сфера охоплює освіту, охорону здоров'я, житлово-комунальне господарство. Пасажирський транспорт, зв'язок, культуру, побутове обслуговування [1].

Визначення поняття «соціальна інфраструктура» у науковій літературі за різними авторами узагальнено в таблиці 1.

До основних функцій соціальної інфраструктури належать [3]: розподіл і обмін матеріальних благ (мережа підприємств оптової та роздрібною торгівлі, підприємств громадського харчування); надання споживчих послуг (житлово-комунальне господарство, підприємства побутового обслуговування, пасажирський транспорт, зв'язок); охорона здоров'я населення (заклади медичного, санаторно-курортного обслуговування, фізкультури і спорту, соціального забезпечення населення); формування суспільної свідомості і наукового світогляду (мережа культурно-освітніх закладів, мистецтва); управління і охорона суспільного порядку управління та охорона громадського порядку (органи державного управління, громадські організації, органи громадського порядку).

На розміщення і розвиток соціальної інфраструктури країни впливає велика сукупність чинників, які, залежно від походження та соціально-економічного змісту, утворюють наступні групи: економічні, демографічні, соціальні, містобудівні, природно-кліматичні та інші.

Таблиця 1

**Визначення поняття «соціальна інфраструктура»
у науковій літературі [1]**

<i>Автор</i>	<i>Визначення</i>
Вітренко Н.М.	Соціальна інфраструктура – це особливий комплекс галузей народного господарства, таких як освіта, охорона здоров'я, культура, мистецтво, житлове і комунальне господарство, торгівля та інші.
Шаблій О.І.	Соціальна інфраструктура – це комплекс закладів, установ та підприємств виробничої і невиробничої сфер господарства, які виконують специфічні суспільні функції, безпосередньо спрямовані на задоволення особистих матеріальних і духовних потреб людей з метою підвищення їх життєвого рівня.
Дорогунцов	Соціальна інфраструктура – це стійка сукупність матеріальних

С.І.	елементів, які створюють умови для раціональної організації основних видів діяльності людини - виробничої, суспільно-політичної, культурної і сімейно-побутової
Швайка Л.А.	Соціальна інфраструктура – сукупність галузей народного господарства, діяльність яких зорієнтована на задоволення соціально-культурних, духовних та інтелектуальних потреб людини.
Дідківська Л.І.	Соціальна інфраструктура – система галузей народного господарства, діяльність яких спрямована на задоволення соціально-культурних, духовних та інтелектуальних потреб людини

Соціальну інфраструктуру умовно поділяють на соціально-побутову соціально-культурну.

Соціально-побутова інфраструктура спрямована на створення умов для відтворення людини як біологічної істоти (через побутове середовище), задоволення її потреб через належні умови життя, а *соціально-культурна* сприяє відтворенню духовних, інтелектуальних (через культурно-освітнє середовище) та значною мірою фізичних властивостей індивіда, формуванню його як економічно активної особистості, що відповідає певним вимогам суспільства до якості робочої сили.

Можливості соціальної інфраструктури у створенні загальних умов розвитку виробництва та життєдіяльності населення залежать від потужності її економічного потенціалу, головним складовим елементом якого є основні фонди: будівлі та споруди; комунікації (дороги, лінії зв'язку тощо); технічне оснащення будівель, споруд та комунікацій. Необхідно зазначити, що соціальна інфраструктура є складовою господарського комплексу кожної адміністративно-територіальної одиниці, а отже, є і складовою її функціональної та територіальної структур. Функціональна структура відображає склад та співвідношення груп об'єктів, що виконують певні функції в господарському комплексі, а територіальна структура стосується різних форм просторового зосередження об'єктів та їхніх територіальних об'єднань [1].

Повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року стало викликом для всіх сфер, не винятком стала і соціальна інфраструктура України, яка зазнала істотних змін і подекуди руйнувань.

В ході цієї війни, яка досі триває, агресор використовує проти України свої стандартні методи бойових дій, що передбачають максимальне застосування невибіркових військових дій, артилерійських та ракетних обстрілів по населених пунктах, в тому числі по найбільших містах України, а також по критичних та інших об'єктах інфраструктури.

Методологія оцінки соціальної інфраструктури в умовах війни передбачає застосування непрямих методів, статистичних даних та певних

припущень, зокрема щодо обсягів пошкоджень на територіях, де ще тривають активні бойові дії, фізичний огляд яких є обмеженим через небезпеку (наприклад, замінування територій), або які знаходяться на окупованих агресором територіях.

Для розрахунку вартісних показників пошкоджених чи зруйнованих активів використовується усереднені вартості, що обраховуються на підставі даних Державної служби статистики, профільних міністерств, тендерів Prozorro тощо, та коригувальні коефіцієнти відповідно до рівня пошкодження об'єктів. Для обрахунку вартісних показників пошкоджених чи зруйнованих активів великих промислових об'єктів, ідентифікованих установ використовується інформація фінансової звітності, актуальної на останню доступну дату [2].

Оцінка руйнувань та пошкоджень економіки України унаслідок воєнних дій здійснюється командою Київської Школи Економіки, у партнерстві з Мінрегіоном, за координації Мінреінтеграції, та у співпраці з іншими центральними органами влади, та з урахуванням інформації, отриманої від військово-цивільних адміністрацій. Оцінка базується на методиці оцінки збитків від наслідків катаклізмів, розробленої Світовим Банком (Damage, Loss, and Needs Assessment Guidance Notes, Volumes 1-3), та у тісній співпраці з командою Світового Банку [2]. Розрахунки формуються на основі аналізу повідомлень від громадян, даних уряду, місцевих органів влади, приватних підприємств щодо втрат та пошкоджень по всій країні, а також опосередкованих методах оцінки, таких як розрахунок орієнтовної площі пошкодженого внаслідок воєнних дій майна у найбільш постраждалих містах.

Оцінка прямих втрат економіки внаслідок фізичних руйнувань обраховується непрямыми методами та здійснюється, виходячи з загальної кількості об'єктів певної категорії станом на початок війни. Для обрахунку використовується попередня оцінка обсягу збитків об'єктів, за трьома коефіцієнтами (немає пошкодження; пошкодження до 40%; пошкодження вище 40%, що згідно з підходами СБ, дорівнює потребі повної відбудови/ заміні об'єкта). Для будівель застосовується 4 коефіцієнти (0% пошкоджень; до 10% пошкоджень; до 40% пошкоджень; вище 40%). Для оцінки великих інфраструктурних об'єктів можуть використовуватися індивідуальні коефіцієнти руйнувань [2].

За можливості, для здійснення оцінки використовуються мікродані щодо рівня пошкоджень чи руйнувань конкретних об'єктів. Зокрема, щодо вартості пошкоджень чи руйнувань великих об'єктів (аеропорти, великі промислові підприємства, кораблі, літаки тощо) оцінюються індивідуально, використовуючи фінансові звіти або інші доступні дані.

Для ідентифікованих підприємств за доцільне, вважаємо, враховувати вартість основних засобів станом на початок 2021 р. В оцінці активів

підприємств не враховується знос, а також додані незавершені інвестиції та запаси. Об'єкти середнього розміру, кількість яких можна підрахувати (школи, лікарні, магазини, культурні об'єкти тощо), оцінюються за середньою вартістю одиниці (оцінюється за фінансовими звітами). Масові об'єкти (нерухомість, транспортні засоби, активи малого бізнесу) та мережі (автомобільні та залізничні, електро- та газорозподіл, телекомунікації) оцінюються непрямими методами, поєднанням відповідної регіональної статистики та частки збитків для окремих областей чи міст [2].

Для територій, щодо яких неможливо отримати мікродані (окуповані території; зони активних бойових дій) здійснюються припущення щодо рівня пошкоджень територій, активів, на підставі публічних повідомлень та інформації від військово-цивільних адміністрацій. Для уточнення припущень щодо рівня пошкоджень використовуються дані аналізу супутникових, аерофото- знімків щодо окремих територій. Наявність таких знімків дозволяє уточнювати інформацію щодо рівня та обсягів пошкоджень по всіх типах об'єктів у розрізі окремих населених пунктів. Зокрема, для обрахунку збитків інфраструктури міст, сіл та селищ на Київщині застосовувалися результати аналізу KSE Institute на основі даних через оцифрування високоточних знімків з дронів, зібраних в рамках проекту Rebuildua, який ініціювали SmartFarming та Vkursi Zemli [8].

Таким чином, соціальна інфраструктура є складною системою, яка включає різноманітні за характером і підлеглистю підприємства, організації і установи, що надають населенню різноманітні послуги. Теоретико-методологічний аналіз соціальної інфраструктури є вагомим, оскільки ключовою метою функціонування соціальної інфраструктури є повний і всебічний розвиток людини шляхом створення комплексу життєвих благ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богун К. В. Роль соціальної інфраструктури у формуванні позитивного іміджу міста. Ефективна економіка №3, 2013. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1891>.
2. Звіт про прямі збитки інфраструктури, непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України, та попередня оцінка потреб України у фінансуванні відновлення. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/07/NRC_CLEAN_Final_Jul1_Losses-and-Needs-Report.pdf.
3. Пігуль, Н. Г. Соціальна інфраструктура: функціональне призначення та особливості розвитку. Економічний аналіз: зб. наук. праць. Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2014. Том 16. № 1. С. 117–122.

СЕКЦІЯ 6. ТУРИЗМ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Гарнага О.М.,
к.е.н., доцент,
доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи,
Сутулець В.В.,
здобувач освіти,
Національний університет водного господарства та
природокористування,
м. Рівне, Україна

ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНИХ ЗОН В РІВНЕНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

На сучасному етапі суспільного розвитку спостерігається збільшення значення рекреації в процесі відновлення фізичних та психологічних сил людини. У зв'язку зі зростанням темпів життя, стресовими ситуаціями та зростаючими вимогами, забезпечення належного відпочинку та відновлення енергетичних резервів стає все більш важливим.

Рекреація, включаючи активний відпочинок, спорт, подорожі та інші форми дозвілля, стає необхідним елементом для збереження здоров'я та підтримки психічного благополуччя людини [1]. Вона допомагає зняти напруження, покращити фізичну форму, зберегти емоційний баланс та зарядитися позитивною енергією.

Зростання ролі рекреації відображається в суспільному усвідомленні та популярності цієї сфери. З'являються нові рекреаційні зони, спортивні об'єкти, курорти, спа-центри та інші заклади, спрямовані на задоволення потреб населення у відпочинку та відновленні сил.

Однак, для забезпечення якісного та доступного відпочинку необхідно розвивати рекреаційну інфраструктуру, створювати комфортні умови для проведення вільного часу та розширювати можливості для активного відпочинку. Це може включати розбудову парків, спортивних майданчиків, велосипедних та пішохідних маршрутів, оздоровчих комплексів тощо.

Потенціал розвитку рекреаційних зон в Рівненській області є важливим аспектом для залучення туристів та стимулювання місцевої економіки [2]. З метою покращення інфраструктури та забезпечення сталого розвитку регіону, необхідно провести аналіз сучасного стану та оцінити потенціал рекреаційних зон. Рівненська область, з розмаїтими природними ресурсами та культурною спадщиною, має всі передумови для привабливості туристів та відпочиваючих. Однак, вдосконалення особливостей ресурсного забезпечення та розвиток інфраструктури в

рекреаційних зонах становить виклик, який потребує детального вивчення та розробки стратегічних напрямків розвитку.

Актуальність ресурсної проблематики рекреації виходить на передній план у світлі зростаючого інтересу до відпочинку та туризму. З ростом населення, збільшенням міського життя та зміною пріоритетів людей, попит на рекреаційні зони і послуги з відпочинку зростає. Однак, це ставить під загрозу ресурси на яких ґрунтується рекреація.

Ресурсна проблематика рекреації охоплює різні аспекти, включаючи природні ресурси, водні та лісові екосистеми, земельні площі, енергетичні ресурси та інфраструктуру. Збільшення туристичного навантаження може призводити до знецінення природних місць, ерозії ґрунту, забруднення водою, зниження біорізноманіття та порушення екологічної рівноваги.

Стратегія розвитку туризму та рекреації в Рівненській області на період до 2027 року є довгостроковим планом з активізації туристичної діяльності та посилення туристичної складової в структурі економіки Рівненщини [3].

Цілі та завдання Стратегії розвитку туризму та рекреації в Рівненській області на період до 2027 року охоплюють наступні аспекти:

1. Розширення асортименту туристичних продуктів:
 - стимулювання створення нових туристичних продуктів шляхом проведення конкурсів серед органів місцевого самоврядування та фізичних осіб.
 - супровід переможців конкурсів у процесі створення нових туристичних продуктів.
 - покращення рекреаційної інфраструктури поблизу існуючих туристичних об'єктів шляхом обстеження, виготовлення проєктної документації та проведення ремонтно-будівельних робіт.
2. Підвищення потенціалу надавачів туристичних послуг:
 - активізація комунікації між учасниками ринку туристичних послуг шляхом проведення систематичних онлайн-форумів, організації виїздів з метою обміну досвідом та щорічних спеціалізованих комунікаційних заходів.
 - навчання надавачів туристичних послуг шляхом проведення вебінарів та семінарів з різних аспектів туризму.
3. Промоція туристичних продуктів:
 - промоція туристичного потенціалу області під час спеціалізованих заходів, щорічних фестивалів та участі у виставкових заходах.
 - поширення інформації про туристичні об'єкти і послуги Рівненщини у мережі Інтернет шляхом оцифрування інформації, створення якісного контенту, розміщення на туристичному сайті та популяризації через Інтернет.

- розроблення нового пакету туристичного брендування Рівненщини, виготовлення рекламно-інформаційної та сувенірної продукції.

Ці завдання спрямовані на розвиток туризму та рекреації в Рівненській області, розширення туристичної інфраструктури, підвищення якості надаваних послуг та привертання більшої кількості відвідувачів до області.

Стратегія розвитку туризму та рекреації в Рівненській області на період до 2027 року є комплексним планом дій, спрямованих на збільшення привабливості області для туристів та розвитку туристичної інфраструктури. За допомогою розширення асортименту туристичних продуктів, покращення рекреаційної інфраструктури, підвищення потенціалу надавачів туристичних послуг та промоції туристичних продуктів, стратегія сприятиме залученню більшої кількості відвідувачів до області. Це сприятиме розвитку туризму, створенню нових робочих місць, збільшенню економічного потенціалу області та підвищенню життєвого рівня місцевого населення. Завдяки стратегії розвитку туризму та рекреації, Рівненська область має шанс стати привабливим туристичним напрямком, просунутися на ринку туристичних послуг та зміцнити свою позицію в туристичній індустрії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Семенов В.Ф. Управління регіональним розвитком туризму: навч. посіб. Одеса: Одеський державний економічний університет, 2011. 225 с.
2. Коротун І.М. Географія Рівненської області. Рівне: Управління екобезпеки в Рівненській області, 1996. 274 с.
3. Стратегія розвитку Рівненської області на період до 2027 р. / Затверджено рішенням обласної ради від 28 травня 2020 року № 325, 2020. 149 с.

Калько А.Д.,

д.геогр.н., проф.

професор кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Національний університет водного господарства
та природокористування

Шкіринець В.М.,

викладач кафедри географії і туризму,

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імена академіка Степана Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТА ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Україна в цілому володіє можливостями для розвитку туристичної сфери: має багату історію, має багатовікові традиції, живописні природні ландшафти тощо. Особливо багатими у цьому плані є Поліські регіони. Так, рівень концентрації природно-рекреаційного потенціалу Рівненської області у розрахунку на 1000 кв. км. площі у 9 разів є вищим, ніж, приміром, Дніпропетровської області, а у розрахунку на 1 тис. рекреантів – майже у 15 разів. Найвищою концентрацією характеризується Закарпатська область [1].

Можна відзначити, що потужно сільський та зелений туризм розвивається лише у Карпатах, Криму та у частині Київської області. У регіонах Карпат та Криму це було зумовлено тим, що фактично приватний відпочинок на селі існував тут вже давно, і не був чимось новим для цих територій. Також ці регіони, звичайно, можна назвати найбільш привабливими для туристів з природної точки зору, і вони можуть похвалитися великою кількістю атракцій, які відсутні в інших регіонах України. Хоча, за даними Спілки розвитку зеленого туризму в Україні, осередки зеленого туризму вже з'явилися в усіх областях [2]. Є й інші причини стрімкішого розвитку зеленого туризму саме в Карпатах. По-перше, Західна Україна має звідки переймати відповідний досвід: від Польщі та Румунії, де активно розвивається зелений туризм. До того ж, часто у гірських районах іншої роботи просто немає. Тому люди користуються щонайменшою можливістю когось заробити, особливо, якщо хтось у регіоні уже займається чимось подібним.

Сільський та зелений туризм, як туристичний продукт ще остаточно не визначений, не окреслений його імідж. Значна частина населення України не знає про зелений туризм та усі можливості цього виду відпочинку або має уривчасті і суперечливі відомості. Типовим продуктом сільсько-зеленого туризму, який пропонується на даному етапі туристу в Україні, є 2-4 кімнати в сільському будинку без особливих зручностей, з простими меблями і без високого рівня послуг. Перевагами продукту є невисока ціна і гостинність господарів, найчастіше недороге і якісне харчування. Паралельно, однак, розвивається інший вид продукту зеленого туризму, який можна назвати елітарним відпочинком – відпочинок у сільській місцевості у добре обладнаних будинках з усіма послугами і дуже високими цінами. Таких агроосель небагато і вони розміщені, як правило, у добре розвинених відпочинкових районах.

Органи влади проявляють інтерес до розвитку зеленого туризму, особливо у регіонах, які є традиційно туристичними, але чіткої програми підтримки та стимулювання розвитку зеленого туризму не розроблено. Кошти на підтримку саме цього виду діяльності майже не виділяються.

Власники агроосель більше зацікавлені у співпраці з неурядовими організаціями, які можуть надати їм реальну підтримку чи рекламу.

Туристичні оператори (турфірми) мало зацікавлені розвитком зеленого туризму (крім співпраці з елітними агрооселями), оскільки вони отримують невеликі комісійні від такої співпраці, а також агрооселі не мають належної якості послуг, яка зацікавила б клієнтів, що замовляють відпочинок у туроператора.

Цінова політика у галузі зеленого туризму окреслена цими двома різними видами агроосель, тобто діапазон цін дуже коливається – від 100-150 до 3000-3500 грн. за добу. Для зеленого туризму характерна сезонність: літо – це сезон для агроосель на півдні України та деяких агроосель у Карпатах, зима – сезон для Карпатських агроосель. Дуже мало агроосель розробляють послуги для міжсезоння, які могли б приваблювати туристів цілий рік [2].

Розвиток сільського та зеленого туризму – це не розвиток високоприбуткового виду підприємницької діяльності, а, скоріш, один із способів зменшення соціальної напруги, зниження рівня бідності серед селян. Водночас цей вид туристичної діяльності все активніше перетворюється в конкурентноздатний вид економічної діяльності, що має наступні напрями:

- створення туристичних сільських населених пунктів із традиційною архітектурою, розміщених у мальовничій місцевості;
- організація “сільських” турів із проживанням і харчуванням туристів у фермерському будинку;
- знайомство з традиційним побутом, ремеслом;
- здача в оренду житла (окремих будинків, кімнат) в екологічно чистій сільській місцевості тощо.

Цей вид туристичної діяльності не потребує особливих, спеціальних навиків, спеціальної підготовки господарств, які є суб'єктами ринку послуг сільського та зеленого туризму. Проте для його організації потрібні значні фінансові й матеріальні ресурси для того, щоб підготувати будинок до прийому туристів. А це потребує створення пільгових умов для кредитування і спонсорування. Адже в зеленому туризмі потрібними перш за все є добротність будинку, чистота, живописна природа, чисте повітря.

Послуги з розміщення і харчування туристів не звільнені від сплати податку на додану вартість, але доход від оренди житла не підлягає оподаткуванню цим податком незалежно від його розміру. Крім того, послуги з харчування туристів підлягатимуть обов'язковій сплаті податку на додану вартість тільки у тому випадку, якщо протягом останніх календарних 12 місяців сума доходу від цих послуг перевищить 300 тис. грн. Доходи від оренди житла та інших приміщень садиби оподатковуються за загальною ставкою податку з доходів

фізичних осіб – 15%. Крім того, власник садиби, який не зареєструвався як підприємець, а веде книгу обліку доходів (таких більшість), не зобов'язаний фіксувати свої витрати, пов'язані з розміщенням туристів у садибі.

Програма розвитку зеленого туризму є одним з важливих заходів, пов'язаних з розвитком соціальної сфери села, особливо в період міжсезоння. Саме тому розвиток зеленого туризму може стати для селянського господарства додатковим джерелом фінансових надходжень.

У перспективі особливу увагу варто звернути на розвиток внутрішнього туризму, зорієнтованого на вітчизняного споживача. Такий підхід дозволить зменшити відтік фінансових ресурсів, сприятиме подоланню процесу деградації сільських територій, збереженню та відтворенню культурної спадщини, національної самобутності регіону, сприяти підвищенню рівня доходів сільського населення, розвитку соціальної та інженерної інфраструктури сільських населених пунктів, більш раціональному використанню праці сільських жителів, виробничих і природних ресурсів села, оздоровленню населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коберніченко Т.О., Васильєв В.П., Горішевський П.А., Зінько Ю.В. «Сільський та зелений туризм». Методичні рекомендації. К.: Аграрна освіта, 2015.
2. Державна служба культури і туризму. URL: www.tourism.gov.ua

Ковальчук Ю.О.,
здобувачка факультету інноваційних технологій
Української інженерно-педагогічної академії,
м. Харків, Україна

ПРОЄКТ ІННОВАЦІЙНОГО ТУРУ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕМАТИКИ ПО ЗАКАРПАТТЮ

Розвиток туризму в Україні є актуальною темою, проте існують кілька проблем, які унеможливають повний потенціал розвитку туристичної галузі в країні. Ось деякі з них:

1) Інфраструктура: Україна має недостатньо розвинуту туристичну інфраструктуру, зокрема в малоексплуатованих регіонах та місцевостях. Брак готелів, гостьових будинків, ресторанів і магазинів обмежує можливості туристичного сектора.

2) Відсутність маркетингу: Україна потребує ефективної маркетингової стратегії для привертання іноземних туристів. Недостатня реклама туристичних маршрутів, пам'яток і природних красот обмежує увагу туристів і знижує потенційний прихід від туризму.

3) Недостатність інформації: Брак актуальної інформації про туристичні об'єкти, транспортні зв'язки, послуги та інші аспекти подорожей ускладнює організацію поїздок для туристів як з України, так і з-за кордону.

Військовий туризм – особливий різновид організованого туризму. В різних джерелах поняття «військовий туризм» трактують як: подорожі по місцях боїв та історичних битв для всіх зацікавлених туристів, особливо для ветеранів і родичів загиблих воїнів, відвідання теперішніх та історичних військових об'єктів, бойових морських кораблів, підводних човнів, участь у військових навчаннях та маневрах, перебування на військових полігонах в якості глядачів-туристів тощо. Також до військового туризму опосередковано можна віднести заняття пейнтболом, страйкболом та іншими активними видами спорту з використанням зброї.

До перспектив розвитку військового туризму на Закарпатті відносяться:

1) Історичний потенціал: Закарпаття має багатий військовий історичний спадок, пов'язаний з різними конфліктами та подіями. Велика кількість фортець, окопів, музеїв, пам'ятників та інших об'єктів можуть привертати туристів, які цікавляться військовою історією.

2) Розвиток інфраструктури: Розвиток військового туризму потребує налагодження відповідної інфраструктури. Це може включати реставрацію та розширення існуючих об'єктів, створення нових музеїв, готелів та гостьових будинків, а також покращення транспортних зв'язків.

3) Маркетингова стратегія: Військовий туризм має специфічну аудиторію, яка може зацікавитися відвідуванням воєнних об'єктів. Ефективна маркетингова стратегія, яка включає рекламу, просування та інформаційні матеріали, може привернути туристів не тільки з України, а й з усього світу.

4) Взаємодія з місцевими громадами: Розвиток військового туризму може мати позитивний вплив на місцеві громади, забезпечуючи нові робочі місця та економічні можливості. Важливо забезпечити взаємовигідну співпрацю з місцевими жителями та забезпечити збереження культурної спадщини.

Актуальність туру у військовому туризмі залежить від контексту та індивідуальних інтересів людей. Існує певна категорія туристів, яка

проявляє зацікавленість у відвідуванні військових об'єктів, історичних битв та інших атрибутів військової справи. Проте важливо зрозуміти, що такий вид туризму може бути сприйнятий різними людьми по-різному.

Для кого може бути цікавим цей тур:

- 1) Військові ентузіасти, які цікавляться військовою історією, технікою та тактикою.
- 2) Молодь, яка цікавиться військовою кар'єрою або хоче отримати певні «гострі» відчуття.
- 3) Дослідники-науковці, які цікавляться вивченням конфліктів, геополітики або військової стратегії.

Туристам пропонується тур по «лінії Арпада». Тур розпочинається в Сваляві і закінчується в Колочаві із ночівлями в Сваляві, Воловці та Гукливому. Група чотири дні мандрує по DESTИНАЦІЯМ «Лінії». Оглядаються залишки оборонної системи, бункери, музеї, а також мальовничі пейзажі Карпат. Також пропонується проведення активних тематичних ігор. Тур розрахований на дві категорії: менш платоспроможна – «економ» і більш платоспроможна «стандарт+».

Приток туристів може позитивно сприяти на розвиток регіону: збільшиться кількість закладів розміщення і харчування, можуть бути побудовані нові дороги або покращені вже наявні. Крім того, туризм може підтримувати традиційні ремесла та місцеві культурні події.

Військовий туризм на Закарпатті має значний потенціал для розвитку. Регіон багатий на історичні об'єкти, пов'язані з воєнним минулим, які можуть привертати туристів, цікавих військовою історією. Проте, реалізація цього потенціалу вимагає ретельного планування і зусиль з боку уряду, місцевих органів влади та підприємців.

Оптимальне поєднання туристичного потенціалу з врахуванням важливих елементів збереження і розвитку регіону може створити вигоди для місцевих громад та сприяти підвищенню туристичного привабливості Закарпаття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Основи туropolерейтинга у внутрішньому туризмі. URL: <http://um.co.ua/8/8-2/8-229076.html>.
2. Шандор Ф.Ф., Кляп М.П. Сучасні різновиди туризму : підручник. К.: Знання, 2013. 334 с.
3. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). К.: Альтерпрес, 2003. 436 с
4. Закон України «Про туризм»: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>

Konarivska O.B.,
Ph.D., Associate Professor,
Onyshchuk M.M.,

CHARACTERISTICS OF LOSSES IN TOURISM INFRASTRUCTURE DUE TO THE CONSEQUENCES OF WAR IN UKRAINE

The article assesses the losses of tourist infrastructure in the territories of Zhytomyr, Kyiv, Chernihiv, Sumy, and Kharkiv regions. Measures for the post-war restoration of tourism in Ukraine are proposed based on the experience of countries that were in crises.

Key words: tourism, martial law, losses, tourist infrastructure, tourist resources, cultural heritage, religious buildings, cultural monuments, valuable historical buildings, museums, monuments.

У статті здійснено характеристику втрат туристичних об'єктів на територіях Житомирської, Київської, Чернігівської, Сумської і Харківської областей. Запропоновано заходи повоєнного відновлення сфери туризму в Україні на основі досвіду країн, які були у кризових ситуаціях.

Ключові слова: туризм, воєнний стан, втрати, туристична інфраструктура, туристичні ресурси, культурна спадщина, релігійні споруди, пам'ятки культури, об'єкти цінної історичної забудови, музеї, монументи.

Since February 24, 2022, there has been a Russian armed aggression in Ukraine, resulting in not only significant human losses but also substantial damage to infrastructure and sectors of the economy, including tourism. Instead of domestic tourism development, there has been a massive internal migration within the country, and the mass departure of Ukrainian citizens abroad is not tourism-related. However, the gradual liberation of Ukrainian territories from Russian forces gives hope for a return to peaceful life in the future. The war has devastated the tourism sector, disrupted financial, energy, and food markets, and caused rampant inflation worldwide. Tourism in central, eastern, and southern Ukraine has come to a complete halt. In light of these trends, the issue of tourism recovery, particularly in the post-war period, is particularly relevant in today's circumstances, forming the basis of the article's relevance.

The objective of the article is to assess the losses of tourist infrastructure in the Zhytomyr, Kyiv, Chernihiv, Sumy, and Kharkiv regions.

Zhytomyr Region. In the village of Nova-Buda, the Khrestovozdvyzhenska Church, built in 1900, suffered damage. The facades, doors, and windows of the Zhytomyr Regional Universal Scientific Library named after Oleg Olzhych was

damaged due to bombardment. The bombardment partially destroyed the historical monument, the wooden Pokrovska (The Nativity of the Blessed Virgin Mary) Church, built in 1862, in the village of Vyazivka. The cultural layer of the 9th-11th-century settlement No. 3 of the ancient city of Iskorostenya within the military-historical object "Skelya" in the territory of the Drevlyansky Park of Culture and Recreation was damaged. Sviato-Pokrovska Church in Malyn was partially damaged by shelling (all windows were shattered, the roof and walls were damaged) [1].

Kyiv Region. A significant number of tourist sites were damaged in the Kyiv region, including the Central House of Culture in Irpin, one of the oldest cultural buildings in Ukraine, the National Scientific Natural History Museum, the Museum of Prominent Figures of Ukrainian Culture, the Literary-Memorial Museum-Apartment of P.H. Tychyna, the Kyiv Youth Library, the Maksymovych Scientific Library, the Central Council House, which houses the Pedagogical Museum of Ukraine and the Museum of the Ukrainian Revolution 1917-1921, the Khannenکو Museum, Shevchenko Park, the Glass Pedestrian Bridge near the Arch of Freedom of the Ukrainian People, the Memorial Monument to fellow villagers who died in World War II (second half of the 20th century) in Pidhayne village, the locally significant architectural monument, the Resurrection Church built in 1913 in Lukashivka village. The wooden Voznesenska Church from 1879 in Lukyanivka village was completely destroyed due to tank shelling and subsequent fire. The wooden St. George Church from 1878 in Zavorichi village was destroyed almost entirely. The historical building of the Ivankiv Local Lore Museum burned down completely (the fate of unique works by Ukrainian folk artist Maria Prymachenko and renowned embroiderer Hanna Veres, preserved in the museum, is currently unknown). The Mykolaiv Church, built in the 1990s, in Zagaltsy village was destroyed. The modern residential building, which housed the archive-library of the Vyacheslav Chornovil Foundation, was almost completely destroyed. The roof of the Petro-Pavlivska Church from the 20th century in Bucha was partially damaged by shelling. The monument to Taras Shevchenko, the work of sculptor M.P. Mishchuk, installed in 1999, was damaged by gunfire [2].

Chernihiv Region. On February 27, 2022, during an air bombardment, the building of the Central City Library named after M. M. Kotsiubynsky in the Chernihiv region was damaged. The library's roof, walls, windows, internal partitions, and doors were damaged. The heating system was destroyed. The library collections were partially lost [3-4].

Windows, facades, roof, flooring, and interiors of the historic building of the Ivanivka House of Culture, built in 1956, which housed the Ivanivka Village Library, were damaged and destroyed.

The House of Prayer of the Second Chernihiv Church of Christian Baptists suffered partial destruction. The architectural monument – the former Shchors

Cinema – was partially ruined due to shelling. The northern facade of the architectural monument, Katerininska Church, was damaged.

Sumy Region. According to the information provided in Table 4, in the Sumy region, the district Ohtyrka City Local Lore Museum, built in 1995 and housing over 10,000 exhibits, was completely destroyed by the Russians. It had an interesting collection of materials on nature, history, culture, and personalities of the city [5].

The Kenih Mansion, built in 1726, is a complex monument of national significance in Trostianets. A sculptural monument was destroyed, and memorial plaques with the names of those buried at the local significance fraternal burial mound of Soviet soldiers, created in 1943 and 1959, were damaged.

The modern building of the Trostianets Forestry Research Station, which housed the Forest Museum and professional library, was damaged. The extent of collection losses is unknown, but the fire destroyed all the interiors of the building.

Kharkiv Region. In the region, there are currently 97 cultural institutions that have suffered damage. Among them, the Korolenko Library was severely damaged due to the actions of the Russian occupiers.

The Kharkiv City Council's historic building, which is a cultural monument, received significant damage.

The Polovtsian Stone Women near Izyum, unique funerary stone statues of the Polovtsian (Kipchak, Cumans) people, sacral art monuments from the 9th-13th centuries, were affected [6].

National Literary and Memorial Museum of H. S. Skovoroda. Architectural monument of local significance - the building of the former Real School, built in 1882 in the city of Izyum.

As a result of shelling, the modern building of the Prudyansk House of Culture was almost completely destroyed. The historic building of the Chuguyiv House of Culture, built in 1952. St. Sviato-Uspenska Church, built in the late 20th century in the village of Korobochkyne. The memorial monument to the victims of the Holocaust, a monument of history and monumental art, partially destroyed, was built in 1994-2006 in the village of Mala Rogan. The facades, windows, and doors of the modern building of the "Sunna" mosque were damaged due to missile shelling.

Conclusions. The prospects for tourism development in Ukraine after the war include increasing the share of tourists through the experience of countries that have experienced war. Many tourists have a great interest in visiting places that have become memorial routes and post-war symbolic sites. Educational tourism can be relevant for experiencing and seeing firsthand the hardships that occurred in Mariupol, Bucha, Irpin, Kharkiv, and other cities and villages after

the war. Honoring certain places in Ukraine, such as Chornobaivka, Zmiinyi Island, and others, can be unique symbols of glory. To restore Ukraine's position in the post-war international market for tourism services, tourism enterprises must find new ways to advertise and sell their products and services. One of them is creating a system of rational interconnections to solve planned tasks. Proper integration will allow for synergistic relationships and enhance each other's actions. On the path to post-war recovery in the tourism sector in Ukraine, it is also advisable to take into account the experiences of other countries that have been in crisis situations, whose economies, including the tourism sector, were destroyed by war and are now successfully developing, particularly in the tourism industry.

REFERENCES

1. Ponad 200 obektiv kultury znyshcheno v Ukraini pid chas povnomasshtabnoi viiny, - YuNESKO. URL: <https://espreso.tv/ponad-200-obektiv-kulturi-znishcheno-v-ukraini-pid-chas-povnomasshtabnoi-viiny-yunesko> (data zvernennia: 10.03.2023).
2. Turyzm u Kyievi: suchasnyi stan ta plany z vidnovlennia sfery. URL: [https://vechirniy.kyiv.ua/news/71973/\(data+zvernennia:10.03.2023\)](https://vechirniy.kyiv.ua/news/71973/(data+zvernennia:10.03.2023)).
3. Ministerstvo kultury ta informatsiinoi polityky veryfikovalo 552 obiekty kulturnoi spadshchyny ta kulturnoi infrastruktury, yaki poshkodyly rosiiany. URL: <https://mkip.gov.ua/news/7973.html> (data zvernennia: 11.03.2023).
4. Rostyslav Karandiev. Pid chas viiny biblioteky, yak nikoly potrebuiut pidtrymky, adzhe tse osередky nashoi identychnosti ta kulturno-osvitni tsentry. URL: <https://mkip.gov.ua/news/7810.html> (data zvernennia: 11.03.2023).
5. Sim misiatsiv povnomasshtabnoi viiny: rosiia sprychynyla ruinuvannia shchonaimenshe 270 sporud relihiinykh spilnot Ukrainy. URL: <https://mkip.gov.ua/news/7759.html> (data zvernennia: 13.03.2023).
6. Mapa kulturnykh vytrat: Ukrainskyi kulturnyi fond. URL: https://uaculture.org/culture-loss/?fbclid=IwAR02HUNYUULhdV_vpNbmj3qD2cxhiwfgC7qA3BAmw45C0bwNa5kNolVD-is (data zvernennia: 04.04.2023).

Коротун С.І.,

канд. геогр.н., доцент,

завідувач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи,

Буренко С.Ю.,

Здобувач другого(магістерського) рівня,

Інституту післядипломної освіти,

Національний університет водного

господарства та природокористування,

Рівне, Україна

NATURAL RESERVE FUND STRUCTURE OF DEMYDIVSKY DISTRICT, RIVNE REGION

The natural reserve fund is comprised of land and water areas, natural complexes, and objects that possess special values in terms of nature conservation, scientific research, aesthetics, recreation, and other aspects. These areas are designated for the preservation of natural diversity of landscapes, the gene pool of animal and plant species, the maintenance of ecological balance, and the provision of background monitoring of the surrounding natural environment. The natural reserve fund is an integral part of the recreational and tourist resources of the territory. In this publication, we provide a brief description of the natural reserve fund of Demydivsky District in Rivne Region. The total area of the nature reserves in Demydivsky District is 56.4 hectares, with a preservation coefficient of 0.18% and an insularity coefficient of 1.0. This means that there are 44.5 square meters of natural reserve fund per resident of the district [1; 2]. 1. Ornithological local reserve "Khrynniky Area". It is located within the territory of Khrynniky Village Council, 1.3 km away from the village itself, covering an area of 1.3 hectares.

The territory of the reserve is flat. The reserve was established to preserve colonies of grey herons, which have numerous nests on giant oak trees in this area. The height of the oaks is 25-27 meters, and their age is approximately 200 years. This section represents an old oak-hornbeam forest, where the first sparse layer consists of common oak. Besides oak, there are also occurrences of birch and hornbeam. All these tree species grow within a moist hornbeam forest with a timber stock of 130 m³/ha. The second, denser layer of the forest consists of hornbeam with a small admixture of field maple. The herbaceous layer is sparse and consists of typical forest species, including sweet woodruff, dark medick, European cudweed, strange and Reichbach's violets, lancet-leaved starflower, and common liverwort. Woodland strawberries grow in the illuminated areas. Rare occurrences of saprophytic forest orchids such as the bird's-nest orchid (listed in the Red Book of Ukraine) have been noted.

In addition to herons, other birds nesting in the area include common starling, great tit, common redstart, black redstart, yellow wagtail, chaffinch, gray owl. The reservoir is home to great crested grebe, common martin, yellow-legged gull, black-headed gull, little grebe, moorhen, water rail, as well as great bittern, bittern, great white egret, Eurasian spoonbill, little egret, which are particularly numerous during the migration period.

2. The local ornithological reserve "Vychavky Grove". The reserve is located within the territory of the Khrinnytska Village Council, near the village of Vychavky, in the floodplain of the Styr River, on the site of a former peat extraction area. It covers an area of 40 hectares, with some parts of the peat extraction area filled with water. The grove is characterized by typical

floodplain vegetation. It serves as a nesting place for waterfowl, including ducks, teals, and coots. Otters and beavers can also be found here.

3. "Botanical monument of local significance 'Giant Oak.' Located within the territory of Khrynnyska village council, covering an area of 1.3 hectares."

The giant oak tree is approximately 560 years old, known for its mightiness, with a height of over 30 meters and a diameter of about 2 meters. Its crown is sprawling and vibrant. The giant oak tree grows in a sparse oak plantation of artificial origin, which is 220 years old. In terms of productivity, this plantation belongs to class III, and it grows in a moist oak-hornbeam forest with a standing timber stock of 100 m³/ha. The oak-hornbeam forests surrounding the giant oak tree are characterized by a two-layered forest stand. The first layer consists of oaks aged 60-70 years, with a few oaks over 100 years old. The second layer is formed by hornbeams. The herbaceous cover is dominated by sweet woodruff and common woodrush. Other species include male fern, hart's-tongue fern, European wood anemone, lesser celandine, strange violet, Reichenbach's violet, European salsify, and wood sorrel. Fragments of oak-hornbeam forests with bluebells can be found in adjacent areas. The local nature monument "Tsar Oak" in the tract is a highly attractive tourist destination.

"Protected forest area 'Dilyanka Yasenevoho Lisu' (Fragment of Ash Forest), covering an area of 10 hectares. Established for the preservation of a unique forest massif with centuries-old ash trees near a stream. The tree stand also includes individual trees of black alder, maple, birch, cherry, and lime.

The sparse undergrowth is populated by hazel and common bilberry. The herbaceous cover is dominated by common wood-sorrel, while European deer, dark geranium, wood anemone, and bugleweed are also present. During early spring, bear's garlic and snowdrop are the prevailing flowers - both of which are listed in the Red Book of Ukraine, along with wood anemone. This forest massif is the only location in the Rivne region that serves as a habitat for a rare species of Ukrainian flora, the endemic *Arum bestei*."

5. The Maivka Nature Reserve Marshland. It is located within the territory of the Khrynnyska Village Council near the village of Vychavky, in the left-bank regulated floodplain of the Styr River, covering an area of 15 hectares. The eastern boundary of the reserve is formed by the Styr River, which has a meridional character in this area. The nature reserve was established to preserve the wetland complexes of the Styr River floodplain. It is home to the carnivorous plant *Drosera rotundifolia* (Red Data Book of Ukraine), the medicinal sundew (*Drosera*), and a variety of marshland species [1; 2].

References:

1. Відділ культури та туризму Демидівської районної держадміністрації. URL : <http://kultura-dem.at.ua>

2. Природно-заповідний фонд Рівненської області / за заг. ред. Ю.М. Грищенко. Рівне : Волинські обереги, 2006. 216 с.

Кравченко А. А.
здобувач другого (магістерського) рівня
Українська інженерно-педагогічна академія
м. Харків, Україна

РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ СФЕРИ САНАТОРНО-КУРОРТНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Піклування про зміцнення та охорону здоров'я громадськості є одним з найбільш важливих завдань сучасного суспільства. Адже великий потенціал розумової та фізичної активності людей служить передусім передумовою їх повноцінного життя. Тому на вирішення даних завдань направлене санаторно-курортне лікування і курортний туризм, який здійснюється спеціалізованими облаштованими територіями, які називаються курортами.

Санаторно-курортне лікування слугує надзвичайно важливим елементом функціонування суспільства. Це пов'язано з тим, що в його основі покладено не проведення часу в певному місці, а саме турбота про основні життєвої цінності – здоров'я людини [1].

По всьому світу через прискорену урбанізацію у населення спостерігаються погіршення діяльності життєзабезпечуючих систем, а також зменшення функціональних можливостей організму та виникнення небезпечних захворювань.

Санаторно-курортне лікування – це основна дефініція в галузі сучасного курортного туризму, який знаходиться в високих трендах ринку сфери послуг. Адже вона спрямована на зміцнення здоров'я людини, а також розвивається за рахунок постійного попиту на рекреаційні послуги.

Галузь надання санаторно-курортних послуг має характерну регіональність, а також велику кількість оздоровчих закладів в різних областях України.

Україна є країною з великою кількістю природних ресурсів, які можуть бути використані в лікуванні та оздоровленні населення. Також санаторно-курортні послуги є важливим елементом системи охорони здоров'я та мають безпосереднє значення для розвитку туризму та покращення економіки країни.

Заклади санаторно-курортного комплексу розміщені по всій території України. Найбільше їх зосереджено в Закарпатській, Одеській та Львівській областях. А найменше – у Рівненській, Тернопільській та Чернівецькій областях. Значна відмінність у їх кількості пояснюється наявністю різних природних лікувально-оздоровчих ресурсів.

Україну, умовно, поділяють на дев'ять суспільно-географічних районів – це Причорноморський (Одеська, Миколаївська, Херсонська області та

АР Крим), Придніпровський (Запорізька, Дніпропетровська області), Донецький (Донецька, Луганська області), Північно-Східний (Харківська, Полтавська, Сумська області), Центральний (Черкаська, Кіровоградська області), Столичний (Київська, Житомирська, Чернігівська області), Подільський (Вінницька, Тернопільська, Хмельницька області), Північно-Східний (Волинська, Рівненська області), Прикарпатський (Івано-Франківська, Львівська, Закарпатська, Чернівецька області) [2].

Найбільш значимим регіоном для розвитку сфери санаторно-курортних послуг є Карпатський, адже завдяки наявності різноманітних рекреаційних ресурсів та зручному географічному розташуванню рекреаційні об'єкти району надзвичайно популярні серед вітчизняних і зарубіжних туристів. Провідними закладами організації санаторно-курортного лікування та оздоровлення даного регіону є Прикарпатський, Воловецько-Міжгірський та Розтоцький курорти.

Подільський регіон також є перспективним рекреаційним центром. Адже на сьогоднішній день у ньому розвивається водний, сільський, паломницький, пізнавальний та спелеотуризм. Також в подальшому розвиток рекреаційної галузі в регіоні стане можливим за рахунок сприятливих погодних умов, значних джерел мінеральних вод та інших важливих чинників. Зкладами організації санаторно-курортного лікування та оздоровлення даного регіону є курорти Хмільник та Сатанів.

Північно-Західний район України має вигідні умови для розвитку галузі (лісові, кліматичні, бальнеологічні та історико-культурні). Зкладами організації санаторно-курортного лікування та оздоровлення даного регіону є Шацький та Острозький курорти [3].

Стосовно інших районів країни, то на сьогоднішній день вони припинили свою діяльність через введення військового стану та через активні бойові дії в країні.

Таким чином, на розвиток сфери санаторно-курортних послуг мають безпосередній вплив регіональні особливості. Адже зосередження оздоровчих закладів за напрямками лікування підкріплює регіональні специфіки, природних та рекреаційних ресурсів. А також клімат, джерела мінеральних вод та поклади лікувальних грязей в сукупності з іншими лікувальними засобами формуватимуть регіональні особливості сфери санаторно-курортних послуг кожного регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Власенко Н. М. Управління курортами : навч. посіб. / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. 226 с.
2. Суспільно-географічне районування України. URL : <http://www.geograf.com.ua/human/school-course/410-suspinno-geografichne-rajonuvannya-ukrajini>
3. Країні Санаторії України - Відпочинок та Лікування 2023. URL : <https://sanatorii-ukrainy.com/ua/>

Мірошнікова К. О.,
здобувачка освіти,
наук. кер. – к.геогр.н., доцент
Яковчук О. В.,
Українська інженерно-педагогічна академія
м. Харків, Україна

РОЗВИТОК КОСМІЧНОГО ТУРИЗМУ У ХАРКОВІ

З огляду на сучасний динамічний розвиток туризму, глобалізаційні процеси та появу інноваційних напрямів розвитку змінюється традиційне розуміння сутності туризму та його сприйняття [1]. Таким напрямком, який поступово розвивається останнім часом, є космічний туризм.

Космічний туризм – це політ у космос або на навколоземну орбіту групи людей в розважальних чи науково-дослідних цілях, за приватні кошти. Людей, які вирушають у космос зазвичай називають космічними туристами, однак їхня офіційна назва – учасники космічного польоту (УКП), тому що на орбіті вони стають учасниками наукових експериментів, пізнають, що таке ризик космічного польоту, і працюють нарівні з екіпажем. Тому космічний туризм часто називають експедицією-відвідуванням [1].

Більшість людей асоціюють космічний туризм виключно з подорожами в космос, але це поняття насправді ширше, ніж здається, тому його можна класифікувати за декількома напрямками:

А – псевдо-космічний (наземний) туризм охоплює будь які пізнавальні, науково-дослідницькі і розважальні подорожі космічної тематики на місця запуску (космодроми) та приземлення космічних апаратів та інше.

Б – орбітальний космічний туризм – це політ в космос на Міжнародну космічну станцію – МКС – пілотована космічна станція на орбіті Землі, створена для наукових досліджень у космосі).

В – суборбітальний космічний туризм – політ літального апарату на висоті 80-100 км., не виходячи на навколоземну орбіту корабель злетить на певну висоту, а потім повернеться вниз, коли його двигуни будуть вимкнені.

Г – уфологічний космічний туризм передбачає подорожі до місць, об'єктів «контактів з позаземною цивілізацією», який, у даному контексті, має релігійно-паломницькі риси, оскільки керується не стільки пізнавальними потребами, скільки вірою у надприродне і неосяжне розумом людини [5].

Лідерами серед напрямів космічного туризму є орбітальний та суборбітальний, але потрібно взяти до уваги те, що далеко не кожен турист

зможе дозволити собі таку подорож, у зв'язку з дуже високою ціною. Альтернативними видами виступають псевдо-космічний та уфологічний, які саме діють і розвиваються в Україні. Задовольнити потяг до екстриму у повній мірі вони не зможуть, але ж саме ці напрями являються найдоступнішими та найактуальнішими варіантами для кожної людини на сьогоднішні дні. Наземний напрямок включає в себе відвідування закладів, які займаються популяризацією науки, розвивають пізнавальний інтерес, несуть благородну культурно-освітню місію – планетаріїв, обсерваторій, музеїв космічної тематики, наукових установ.

Через повномасштабне вторгнення росії в Україну постраждали всі сфери та галузі, в том числі, сектор туризму. Та все ж сфера туризму не дивлячись на важкі обставини продовжує боротися зі складнощами. Попри збереження суспільної думки про те, що відпочинок не на часі, все ж багато українців дозволяють собі так звані вікенди для перезавантаження, щоб зняти ту напругу та відновити енергію [2].

Державне агентство розвитку туризму (ДАРТ) нагадує, що збираючись у мандрівку, варто дізнатися та впевнитися про наявність укриттів по маршруту вашої подорожі та враховувати те, що з метою підтримання правопорядку на території деяких областей діє комендантська година. Також перед відвідуванням певних туристичних локацій необхідно уточнити графік їхньої роботи.

Далі будуть перелічені основні туристичні DESTИНАЦІЇ Харкова, які слід відвідати плануючи подорож космічним туризмом.

Харківський планетарій повноцінний астрономічний центр з апаратом “Планетарій”, який дозволяє побачити картину зоряного неба, телескопом, в який можна розглянути Місяць, планети та яскраві комети, а також науково-популярними програмами для глядачів різного віку. У 2008 році в будівлі планетарію відкрив свої двері перший в Україні *Музей космонавтики і уфології* – науки про існування інопланетних цивілізацій. Чотириметрові фігури прибульців, моделі літаючих тарілок, зроблені на основі свідчень очевидців, фотографії НЛО і багато іншого.

Харківська астрономічна обсерваторія працює при національному університеті ім. Каразіна. Тут досліджували хромосферу і фотосфери Сонця, фізичні умови поверхні Місяця і планет. На території обсерваторії знаходиться вежа для телескопа з розсувним куполом, якій вже більше 130 років. Сам механізм уже не використовують, але його часто показують студентам, які приходять сюди на екскурсії. Науково-дослідному інституту також підпорядкована *обсерваторія Гракове*, що в селі Іванівка Чугуївського району. Тут вчені спостерігають за астероїдами [4].

У Харкові найбільший внесок у розвиток ракетно-космічної техніки пов'язано з *Державним науково-виробничим підприємством «Об'єднання Комунар»*. Завод з 1952 року починає спеціалізуватися на конструюванні

та серійному випуску «розуму» ракет-систем для управління космічними апаратами.

Також «Хартрон» – науково-виробнича організація створена у 1952 році, провідний світовий розробник і виробник систем керування у ракетно-космічній галузі, енергетиці, залізничному транспорті. За роки незалежності України в організації здійснена глибока реструктуризація підприємства. Але ракетно-космічний напрямок у їх діяльності є пріоритетним. «Хартрон» продовжує займати провідне, а в деяких випадках і монополне положення на ринку космічних технологій [4].

Історія Харкова нерозривно пов'язана з космосом. 1960-х роках Харків був одним з ключових міст, які забезпечували розвиток космічної науки в СРСР. Більше 30 заводів виробляли деталі для ракет, створювали системи управління, винаходили різні прилади для освоєння Всесвіту.

Харків і Харківська область – світовий рекордсмен за кількістю космонавтів. Більше тридцяти вихідців були зараховані в загін космонавтів СРСР. Така велика кількість космонавтів пояснюється тим, що за радянських часів у нас було п'ять вищих авіаційних училищ, і один авіаційний інститут (зараз залишилися два, про які далі піде мова) [4].

Харківський національний університет Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба це вищий військовий навчальний заклад Збройних Сил України, який за свою багаторічну історію показав себе як провідний університет з військової освіти та військової підготовки. В університеті протягом десятків років формувалась наука світового рівня, вищий навчальний заклад проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження, готує кваліфікованих військовослужбовців і цивільних фахівців.

Національний аерокосмічний університет імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» – один з передових українських закладів вищої освіти, який уже багато років здійснює комплексну підготовку фахівців з авіаційного та ракетно-космічного напрямів.

Отже, 32 підприємства, понад сто осіб, спеціалізовані заклади освіти – всі вони створили нашому місту славу, тому треба пам'ятати заслуги минулого, пишатися ними і продовжувати традиції, що і робить наше місто так і країна в цілому, активно беручи участь в програмах Космічного агентства України [4].

Повсюдне згортання міжнародних космічних програм Росії та її подальша ізоляція від глобального космосу створили ситуацію, яка надала чудовий шанс Україні – повноправній спадкоємиці досягнень радянської космічної промисловості, і на відміну від Росії, цивілізованої та демократичної держави – для кооперації з провідними космічними агенціями. Давня мрія України про відновлення своїх позицій у космічному секторі (особливо у межах європейських космічних програм), вочевидь, на вигляд не така вже нездійсненна. Утім, аби прагнення

українців втілилися у життя, спочатку необхідно допомогти Україні перемогти у війні та зберегтися як державі: промисловій, високотехнологічній. А в найближчій перспективі – і космічній [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Малиновська О.В. Космічний туризм: стан та перспективи розвитку. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2013. Вип. 42. С. 233-242.
2. Чорний А. Найкращі часи – попереду. Що відбувається з туризмом в Україні під час війни. *РБК-Україна*. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/travel/samy-e-rkie-vremena-vperedi-proishodit-turizmom-1657645856.html> (дата звернення: 09.06.2023).
3. Перспективи українського космосу. *Експедиція*. URL: <https://expedicia.org/perspektivi-ukrainskogo-kosmosu/> (дата звернення: 08.06.2023).
4. Харківський внесок у освоєння космосу. *Центральна бібліотека ЦБС*. URL: http://www.biblioteka-pysareva.edu.kh.ua/pro_harkiv_ta_slobozhanschinu/harkiv-kosmichnij/ (дата звернення: 07.06.2023).
5. Яковчук О. В. Сучасна класифікація туристичних подорожей. *Географія та туризм*. 2015. Вип. 32. С. 3–17.

Петрова Л.М.,

здобувачка освіти,

Українська інженерно–педагогічна академія,

м. Харків, Україна

ОБґРУНТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ТУРПРОДУКТУ У СЕГМЕНТІ МІСТИЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Час вносить свої корективи в усі сфери нашого життя, і туризм в цьому відношенні не став винятком. Приїлися багатьом традиційні пізнавальні або оздоровчі подорожі вже не можуть повністю задовольнити потреби сучасного туриста. Тому особливий інтерес набувають нетрадиційні види туризму, одним з яких є так званий містичний туризм.

При створенні даної роботи, автором були виділені такі завдання: з'ясувати теоретичні аспекти містичного туризму; описати тенденції

розвитку даного виду туризму в Україні; висвітлити популярні містичні місця в Україні; перспективи розвитку містичного туризму в Україні.

Перш за все, містичний туризм - це вид туризму, який фокусується на відвідуванні місць, пов'язаних з містичними або загадковими явищами, легендами, фольклором або езотеричними традиціями. Він привертає людей, які цікавляться містикою, паранормальними явищами, духовністю або просто бажають побачити місця з незвичайною атмосферою.[4]

Даний вид туризму не дуже поширений на території України, проте є інноваційним напрямом покращення туристичної привабливості в країні.

Дослідження перспектив розвитку містичного туризму є актуальним, адже ця сфера та проблематика є недостатньо опрацьована. Однією з основних переваг нашої країни є її багата культурна спадщина та велика кількість історичних пам'яток. Багато з цих місць пов'язані зі стародавніми легендами та міфами, які створюють особливу атмосферу та приваблюють туристів. Створення турів у сегменті містичного туризму дозволить не тільки одержати економічний ефект, але й підвищить туристичний імідж нашої країни, дасть змогу зберегти історичну та культурну спадщину.

Україна має певний потенціал для розвитку містичного туризму. На думку автора роботи, при створенні турпродукту варто виділити такі туристичні дестинації, як:

1. Лиса гора (м. Київ) – вона вважається місцем «поселення» нечистої сили – бо там було дуже багато жорстоких вбивств. Попри всю кров, що тут була пролита, Лиса гора – місце сили. Тут люди бачать світ по-іншому: відчувають силу природи через вібрації та відповідають собі на найголовніші питання.

2. Острозький замок (м. Острог, Рівненська область) – цей замок славиться своїми підземними тунелями та секретними проходами. Легенди пов'язують ці проходи зі схованими скарбами та загубленими секретами. Легенди розповідають про те, що в нічний час можна побачити привидів минулих мешканців замку, почути загадкові звуки та шорсткий стукіт.

3. Замок Дубно (м. Дубно, Рівненська область) – стіни цього замку оповиті неймовірними легендами. Однією із найдивовижніших історій замку є легенда про красуню Беату.

4. Підгорецький замок (с. Підгірці, Львівська область) – одного разу в стінах Підгорецького замку сталася жахлива трагедія. Його власник живцем замурував в стіну свою молоду дружину. І саме з тих пір привид Білої Пані, невинної жертви обставин, не може знайти спокою.

5. Золочівський замок (м. Золочів, Львівська область) – Біла дама, яка блукає по підвалах, та Чорний лицар в стінах Китайського палацу. Вважається, що це привиди дружини Яна III Собеського Марії, яка самотійно утримувала оборону замку під час турецької облоги, і сам Ян III, який ніяк не може відшукати свою супутницю життя. [2]

6. Львівські катакомби (м. Львів, Львівська область) – вони слугували притулком для шпигунів і контрабандистів, а також були місцем схованки для злочинців.

7. Замок Потоцьких (м. Львів, Львівська область) – за легендою, на замку можна зустріти духів колишніх мешканців, які блукають його коридорами та кімнатами.

8. Кременецький замок (м. Кременець, Тернопільська область) – легенда розповідає, що королева Бона прагнула вічної молодості і краси, а для цього приймала душ з крові незайманих кременецьких дівчат. Нібито, була у неї така кімната, над якою були спеціальні металеві зубці. Бона стояла під цими зубцями, а на них кидали дівчину. Зубці пронизували тіло жертви, забезпечуючи королеві кривавий душ. Таким чином було вбито 300 дівчат.

При виборі об'єктів туристичного інтересу важливо, щоб DESTИНАЦІЇ мали містичну атмосферу, що створює таємничість та захоплює уяву туристів. Також, об'єкти повинні мати значущість в культурній історії регіону. Вони можуть бути пов'язані з місцевою міфологією, віруваннями, обрядами або історичними подіями, що створюють таємницю та цікавість серед споживачів туру.

Початок повномасштабного вторгнення змусив українців майже повністю забути про туризм. Але в літку 2022 року подорожі в країні почали продовжуватись й під час війни.

Наразі в ЗМІ можна зустріти чимало оптимістичних прогнозів щодо туристичної індустрії після перемоги в війні. Передумови для цього дійсно є: ми маємо багато туристичних атракцій, а світ зараз зацікавлений в Україні.

Програми майбутнього відновлення, про які зараз говорить Уряд, мають також охоплювати туризм.

Крім того, важливо вже сьогодні починати перемовини зі світовими готельними мережами й пропонувати їм виходити в Україну, розбудовувати стратегії розвитку після війни. Тільки за умови планування заздалегідь ми зможемо дійсно скористатись моментом, коли інтерес до нас ще буде високим, а бойові дії нарешті завершаться. [3]

Отже, розвиток містичного туризму в Україні має певні переваги: розширення туристичної привабливості, позитивний економічний вплив на регіони та місцеві громади та збереження культурної спадщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вплив туризму на економіку держави. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/222.pdf>. – Станом на 09.06.2023.

2. Містичні місця України, які варто відвідати. URL: [://veterdoit.com/mistychni-mistsia-ukrainy-iaki-varto-vidvidaty-khoch-raz/](http://veterdoit.com/mistychni-mistsia-ukrainy-iaki-varto-vidvidaty-khoch-raz/). Станом на 08.06.2023.

3. Подорожі та війна: якою буде туріндустрія після перемоги. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/21/689436/>. Станом на 09.06.2023.
4. Туризм як чинник економічного розвитку країни. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/myronov4.htm. Станом на 08.06.2023.
5. «Темний» туризм як новий вид туризму. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/moskalenko.htm. Станом на 09.06.2023.

Погоріла Л.В.,

здобувачка освіти,

наук. кер. – к.геогр.н., доцент

Яковчук О.В.,

Українська Інженерно-Педагогічна академія,

м. Харків, Україна

ІННОВАЦІЙНІ КІНО-ТУРИ В ЄВРОПУ З УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ МЕДІА-ФРАНШИЗИ «MCU»)

Кіно-туризм є специфічною туристською моделлю, яка дозволяє людям побачити процес або зйомки фільму або відвідати місця, де відбувалися події фільму. Це є відносно молода галузь туризму, яка активно розвивається швидкими темпами. Кожний рік туристів, які відвідують об'єкти пов'язані з улюбленим кіно, стає все більше, це і місця зйомок, і розважальні парки і квест-руми, і кінофестивалі.

Сучасний світ кіноіндустрії вирує безліччю кінокомпаній. Увімкнувши улюблене кіно важко його уявити без заставки великих кінокомпанії на початку фільму. Всі ці медіа-бренди є гігантами своєї справи, вони випускали, випускають і будуть випускати кіно-шедеври у міжнародний прокат. Проте тут ми детальніше поговоримо про кіновсесвіт компанії, фільми якої в прокаті є лідерами продажу і це – «Marvel».

«Marvel» – одна з небагатьох кінокомпаній, яка створила найбільшу тематичну сагу про супер-героїв і викликала шалене захоплення у глядачів. Кінематографічний всесвіт Marvel (MCU) – це комплексна медіа-франшиза та спільний всесвіт, зосереджений на серії кінофільмів, мультфільмів і серіалів. Фільми засновані на персонажах, які з'явилися в американських коміксах, виданих «Marvel Comics». Спільний всесвіт, як і оригінальний всесвіт у коміксах, був створений шляхом перетину загальних сюжетних елементів, перехресних сюжетних арок, єдиного акторського складу. Також «Marvel» співпрацю і пропагандує відомі бренди, зокрема такі як Audi, Coca-Cola, Mercedes-Benz, Microsoft та іншими.

Комікси та фільми «Marvel» мають величезний культурний вплив на світ. Вони надихають людей на створення нових творів мистецтва, а також на розвиток нових інформаційно-візуалізаційних технологій, допомогли повернути міфологічну свідомість у масову культуру, а фільми «Marvel»

стали справжніми блокбастерами і закрутили кіно-економіку до небачених до цього показників.

«Marvel Cinematic Universe» стає все більш важливим фактором формування споживчих уподобань туристів з усього світу. Наразі – це сегмент ринку медіа-послуг з мільярдними оборотами, який є найбільш прибутковою франшизою в історії кінематографу із загальними зборами майже 30 млрд. \$. Можна навести лише декілька прикладів фільмів «Marvel» з великими касовими зборами лише від прокату:

- «Месники: Фінал» (2,798 млрд. \$);
- «Месники: Війна нескінченності (2,041 млрд. \$);
- «Людина-Павук: Шляху додому нема» (1,901 млрд. \$);
- «Чорна Пантера» (1,347 млрд. \$);
- «Перший Месник: Протистояння» (1,152 млрд. \$) [5].

«Marvel» назавжди змінив кінематограф, він має багато лояльних шанувальників в Україні і по всьому світу, особливо тих, які ще 10-15 років тому були дітьми і підлітками, і хоч тепер стали дорослими і самостійними, проте зберегли захопленість супер-героями «Marvel» і стали потенційними споживачами даного бренду не лише як кіно-глядачі, а й як кіно-туристи. Шанувальники даної кіно-франшизи мріють потрапити в ті місця, що і їх улюблені супер-герої: Залізна Людина, Тор, Капітан Америка, Людина-Павук, Чорна Пантера, Доктор Стрендж, Людина-Мураха та інші.

Загальновідомо, що кіно-туризм являється інноваційним напрямком в туристичній індустрії. Важливішим фактором підвищення уваги до кіно-туризму є популяризація фільмами певних туристичних дестинацій, після чого багато хто з туристів хоче побачити ці місця і готовий витратити на це чималу суму коштів. Тому, з огляду на шалену популярність фільмів «Marvel» та в контексті аналізу пропозицій українських туроператорів, пропонується до вашої уваги проект інноваційного туру в Європу під назвою «Шляхами Марвелу» («Marvel's Way») по місцях зйомок найвідоміших кінокартин франшизи.

Даний тур проходитиме по таким країнам Європи, як Польща, Італія, Австрія, Чехія, Німеччина, Велика Британія. Міста, які відвідуються в основній тематичній програмі туру - це Лондон, Берлін, Прага, Відень, Венеція. Особливість цього турне полягає в його ексклюзивності, так як на туристичному ринку в Україні не має аналогів даному туру. Під час підготовки документів для подорожі можуть виникнути складнощі з оформленням додаткової візи до Великої Британії, проте це питання є цілком вирішуваним.

Враховуючи специфіку даної кіно-подорожі, варто зазначити, що коло потенційних споживачів обмежене як за віком, так і за соціальним статусом. Тому потенційними споживачами цієї туристичної подорожі будуть молоді особи з середнім економічним та соціальним рівнем

доходів. Тривалість подорожі складає 7 днів, з яких 5 днів – це подорожі по тематичним місцям та 2 дні на перельоти між маршрутними і транзитними destinations.

Маючи на увазі коло потенційних клієнтів, буде запропоновано такі рівні сервісу: економ, стандарт та люкс. Від рівня сервісу буде змінюватися кількість туристів: для економ – до 48 осіб, стандарту - 32 та люксу - 16. Вартість туру розрізняється за рівнем сервісу обслуговування. Для туристів економ класу ця подорож обійдеться в 357 євро, туристам стандарт класу прийдеться заплатити 710 євро, а класу люкс подорож обійдеться в 1 180 євро.

В даному турі різні категорії туристів будуть по різному добиратися до destinations. Туристи люкс категорії – переважно на літаку, стандарт – на літаках і автобусах, економ – на автобусі. Трансфер з аеропорту до готелю буде здійснюватись на автобусах або спеціальних автомобілях. В даному турі для проживання туристів будуть обрані готелі, які матимуть рівень сервісу не менше 3* зірок.

Перевезення між країнами ЄС буде здійснюватися за допомогою автобусу, але з Німеччини (Берлін) до Великої Британії (Лондон) туристи дістануться за допомогою авіа-перельоту. Маршрут матиме таку конфігурацію:

- 1) Початковий етап: Харків – Львів – Варшава (потяг + автобус).
- 2) Основний етап: Варшава – Венеція – Відень – Прага – Берлін – Лондон (літак + автобус).
- 3) Завершальний етап: Лондон – Варшава – Львів – Харків (літак + автобус + потяг).

Основний етап подорожі розпочинається з сонячної Італії. В цій країні ми відвідуємо загадкову Венецію. В цьому місті «Marvel» зібрав всі дивовижні об'єкти в одну картину «Людина павук: Далеко від дому (2019 р)». У Венеції ми відвідаємо такі об'єкти як готель «Де Маттіс», екскурсія «Венеція Марко Поло», Міст Ріальто.

На 2 день мандрів ми опинимося в елегантному та музичному Відні. В даному місті були відзняті такі картини: «Чорна Пантера (2018р)», «Людина павук: Далеко від дому (2019 р)», «Перший Месник: Протистояння (2016р)». Відень дивовижний, але, на жаль, в цьому місті для всіх картин задіяний тільки один об'єкт – це Віденський Міжнародний Центр, проте туристам пропонується ряд додаткових факультативних екскурсій по столиці Австрії.

На 3 день туру туристи відвідають Чехію, зокрема столицю країни – Прагу. Тут була знята художня лінія кінокартини «Людина павук: Далеко від дому (2019 р)». В об'єктиви камери потрапили такі місця: Празька державна опера, Карлов міст, Головний вокзал, Староміська площа. На цьому наша подорож закінчується і ми повертаємося до рідної України.

4 день подорожі туристи проведуть у країні різноманітних пейзажів – Німеччині, а саме в Берліні. Це місто з'являється в таких блокбастерах «Marvel» як: «Перший Месник: Протистояння (2016р)», «Людина павук: Далеко від дому (2019 р)». В місті сюрпризів ми оглянемо будівлю Спецвідділу боротьби з тероризмом та Міжнародний аеропорт, а також інші факультативні місця (за бажанням)..

На 5 день подорожі ми прибудемо до похмурого та по-своєму атмосферного Лондону. В цьому місті були відзняті картини: «Месники: Ера Альтрона (2015р)», «Перший Месник: Протистояння (2016р)», «Чорна Пантера» (2018р)», «Людина павук: Далеко від дому (2019 р) та «Тор-2: Царство темряви (2013)». Тут ми відвідаємо такі об'єкти, як Лондонський Університет, Тауерський міст, хмарочос The Shard, Британський музей, Собор Святого Луки, Грінвіцьку обсерваторію.

Отже підсумовуючи обґрунтування ідеї інноваційного туру з України до Європи на кіно-тематику «Марвел» необхідно зазначити, що такий тур буде і популярним і вигідним для туристичних підприємств не лише з огляду на заощадження на маркетингу і просуванні такого туру при його розробці і реалізації, а й з огляду на повну освоєність туристичного ринку і зручну транспортну доступність пропонованих маршрутних DESTINACIЙ, адже це й так, без «Marvel», одні із найбільш відвідуваних туристами міст світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Європа | Кінематографічний всесвіт Marvel. URL: <https://marvelcinematicuniverse.fandom.com/ru/wiki>
2. Аріон О. В. Географія туризму : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Аріон, С. І. Уліганець. – К. : ВГЛ «Обрії», 2009. – 172 с.
3. Атлас кіно туризму. URL: <http://road-movie.livejournal.com/1934.html>
4. Офіційний сайт Marvel. URL: <https://www.marvel.com/movies>.

Яковчук О. В.,

к. геогр. н., доцент,
доцент кафедри ресторанного, готельного та
туристичного бізнесу
Українська інженерно-педагогічна академія,
м. Харків, Україна

СТРАТЕГІЧНИЙ SWOT-АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У більшості цивілізованих і розвинутих країнах світу, особливо для окремих регіонів і міст, стратегічна пріоритетність розвитку туризму як ключової галузі сфери послуг, що генерує високі соціально-економічні

показники, є об'єктивною реальністю і актуально значимою. В Україні пріоритетність розвитку туризму теж усвідомлюють, проте відсутня стратегічна туристична політика, яка виражалась би не словами і намірами, а ділом і реальними справами.

Розвиток виїзного сегменту ринку туристичних послуг для туристичного підприємництва в Україні залишається комерційно вигіднішим, тоді як внутрішній сегмент розвивається ситуативно та ініціативно лише в окремих регіонах та окремими туроператорами. Інші представники туристичної індустрії України – заклади та установи сфери гостинності і транспорту, культури і дозвілля прагнуть функціонувати і розвиватись переважно в умовах «напівтіньового» формату та на звужених видових сегментах масового попиту, часто орієнтуючись на миттєві зиски ринкової кон'юнктури, ігноруючи стратегічні перспективи [1].

Харківська область є гіперболізованим уособленням зазначених вище проблем, оскільки володіючи значними соціально-економічними ресурсами формування стійкого попиту на туристичні послуги як на зовнішньому, так і на внутрішньому сегментах, на рівні чіткого обґрунтованого розуміння зі сторони органів місцевої влади спостерігається дисонанс між тим, *«що хотілось би?»* і тим, *«що можеться?»*.

Так, з боку органів влади постійно декларується популістська інформація про «дуже великий і значний» потенціал розвитку туризму в Харківській області, попри реально низький рівень забезпеченості дійсно актуальними і комерційно атрактивними туристичними ресурсами, навіть приймаються спеціальні галузеві програми, затверджуються бюджети, «присуються» «дорожні карти» тощо [2].

Досвід проведення ЄВРО-2012 у Харкові показав величезний розрив між розумінням того, що хочуть туристи із-за кордону і за що вони готові платити гроші, і тим що місцева влада та організатори їм пропонували задля додаткового забезпечення дозвілля, окрім відвідування футбольних матчів. Проте не те що туристи-іноземці, навіть туристи з інших регіонів України, не поспішають витратити свої кошти на подорож до Харківщини, віддаючи перевагу Львову і Карпатам, Дністру і Поділля, Одесі і Чорному морю чи іншим районам і DESTИНАЦІЯМ [1, 2].

Повномасштабна геноцидно-терористична війна пугінської росії проти України та її соціально-економічні, екологічні та політичні наслідки не те що оголили ці проблеми, вони вивели їх на ще більш негативний рівень, оскільки відсутність чіткого стратегічного бачення і, головне, науково обґрунтованого розуміння не стільки власних можливостей, а скільки саме неможливостей, забезпечити сталий розвиток туристичної галузі регіону в стратегічному контексті, і стає тим стримуючим фактором, що обмежує

інші фактори, ускладнює концентрацію уваги на головному, визначає неправильну оцінку інвестиційних перспектив.

Харківська область до активних воєнних дій як туристична дестинація регіонального рівня дійсно була мало цікава, якщо порівнювати її потенційну привабливість з іншими регіонами України [1]. Лише місто Харків за рахунок альтернативних маркетингових підходів, креативності місцевих підприємців і об'єктивності науковців, впровадження сміливих інвестиційних проєктів по реконструкції і розбудові соціально-урбанізаційного простору міста давали змогу не лише покращити рекреаційне дозвілля місцевих жителів, а й привабили гостей з інших міст України та з-за кордону [3].

У таблицях 1 і 2 подано критерії і результати балансового оцінювання факторів зовнішнього і внутрішнього середовища розвитку туристичної індустрії Харківського регіону, що визначають зараз і визначатимуть у наближеній перспективі особливості її функціонування, за умови оптимістичного сценарію закінчення війни: Перемога на умовах України.

Таблиця 1

Критерії оцінки зовнішніх і внутрішніх факторів перспективного розвитку туристичної індустрії

Стимулятори		Дестимулятори		Характер впливу
+5	Пріоритетний головний	-5	Лімітуючий головний	Найвищий рівень впливу (залежності)
+4	Пріоритетний вторинний	-4	Лімітуючий вторинний	Високий рівень впливу (залежності)
+3	Важливий головний	-3	Ризиковий головний	Значний рівень впливу (залежності)
+2	Важливий вторинний	-2	Ризиковий вторинний	Незначний рівень впливу (залежності)
+1	Потенційний позитивний	-1	Потенційний негативний	Низький рівень впливу (залежності)

Джерело: укладено автором

Використано загально відому методику SWOT-аналізу, де:

1) **S (Strength) & W (Weaknesses)** – аналіз сильних (S) і слабких (W) рис внутрішнього середовища, які є сприятливими або несприятливими для досягнення стратегічних цілей функціонування системи;

2) **O (Opportunities) & T (Threats)** – аналіз факторів зовнішнього впливу на систему, що визначають оцінку можливостей (O), що відкриваються для використання та оцінку загроз (T) успішному функціонуванню даної системи.

Як бачимо, перспективи доволі не втішні: за більшістю критеріїв оцінки рівень впливу негативних факторів або переважає, або нівелює позитивні риси. Лише транспортна система, орієнтована на транспортне

обслуговування, перш за все, військових та економічних потреб, а також туристична освіта, що реалізується у дистанційному форматі, все одно мають позитивно зважений баланс і є, все ж, перспективними векторами розвитку туристичної індустрії на Харківщині.

Відтік економічно активного населення, попри часткове повернення, не компенсує відновлення об'ємів споживчого попиту, а зниження платоспроможності населення мінімізує мотивацію до туризму.

Таблиця 2

Оцінка зовнішніх і внутрішніх факторів перспективного розвитку туристичної індустрії Харківського регіону

ФАКТОРИ			S	W	Різниця
ВНУТРІШНЄ середовище туристичної системи регіону	1	населення регіону	+3	-5	-2
	2	економічний розвиток	+3	-4	-1
	3	транспортна система	+3	-4	-1
	4	технологічний розвиток	+3	-3	0
	5	природні туристичні ресурси	+1	-5	-4
	6	антропогенні туристичні ресурси	+3	-4	-1
	7	індустрія гостинності	+3	-5	-2
	8	туристичне підприємництво	+3	-5	-2
	9	туристична освіта	+3	-2	+1
	10	регіональне управління	+2	-3	-1
Сумарно ВНУТРІШНЄ =			27	40	-13
			O	T	Різниця
ЗОВНІШНЄ середовище туристичної системи регіону	1	географічне положення	+3	-5	-2
	2	транспортне сполучення	+4	-3	+1
	3	демографічна ситуація	+3	-5	-2
	4	економічна ситуація	+3	-4	-1
	5	соціальна ситуація	+3	-4	-1
	6	політична ситуація	+3	-4	-1
	7	військова ситуація	+1	-5	-4
	8	туристичне законодавство	+3	-4	-1
	9	державне управління	+3	-3	0
	10	екологічна ситуація	+2	-2	0
Сумарно ЗОВНІШНЄ =			+28	-39	-11
Балансова ОЦІНКА факторів =			+55	-79	-24

Джерело: укладено автором

Відповідною є реакція туристичних підприємств, багато з яких або не працюють, або переїхали в інші міста. Зруйновані або пошкоджені готелі і ресторани, розбиті дороги і підірвані мости, не повністю розміновані поля, знищені об'єкти природоохоронного фонду і культурної спадщини, а також високий рівень небезпеки життю і здоров'я людей на даний момент явно не сприяють привабленню туристів та інвестицій тут і зараз,

визначають Харківський регіон як неперспективний для розвитку туризму в стратегічному контексті у найближчий час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Туристичний кластер Харківщини : монографія / Колектив авторів, гол. ред. О. В. Яковчук. – Харків: ФОП Панов А. М., 2019. – 432 с.
2. Туристичні об'єкти Харківської області.: Харківський обласний туристсько-інформаційний центр [офіційний сайт]. URL: <http://www.omctur.kh.ua>.
3. Яковчук О. В. Диверсифікація спеціалізації Харківської туристичної дестинації // Сучасні тенденції та інноваційні напрями розвитку туристичних дестинацій. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції / Гол. ред.. К.Д. Гурова. Х: «Цифра-Принт», 2019. 252 с. С. 7-11.

СЕКЦІЯ 7. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ ТА ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ

Алексюк К.Ю.,
здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти
кафедри географії і туризму,
Романів А.С.,
к.геогр. наук, доцент,
доцент кафедри географії і туризму
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ДОДАТКІВ GOOGLE НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ ЯК ЗАСОБУ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ

У сучасному світі, де технології все більше проникають у різні сфери життя, використання цифрових інструментів стає необхідністю і в освіті. Однією з найпоширеніших у світі є онлайн-платформа Google, що містить низку різноманітних додатків для прикладних цілей. Застосування окремих додатків на уроках географії, надає учням унікальні можливості для вивчення географічних об'єктів та розвитку важливих навичок.

Географія в шкільній програмі відіграє важливу роль у формуванні географічної грамотності учнів. Вона вивчає розташування, взаємозв'язки та вплив географічних об'єктів на суспільство і природне середовище. Традиційний підхід до викладання географії часто ґрунтується на використанні підручників та карт, але з появою додатків Google з'явилася можливість розширити методи навчання та зробити їх більш захоплюючими та ефективними.

Метою нашого дослідження є аналіз використання додатків Google, зокрема таких як: Google Earth, Google Maps, Google Street View, як засобу підвищення інтерактивності та ефективності навчання, залучення учнів до активного дослідження, розвитку навичок аналізу та критичного мислення.

Використання додатків Google дозволяє учням та вчителям в процесі вивчення географії:

1. ***Візуалізувати географічні об'єкти.*** Використання Google Earth і Google Maps дозволяє учням бачити географічні об'єкти у віртуальному середовищі, що допомагає їм краще розуміти їх розташування, структуру та взаємозв'язки. Це в свою чергу сприяє кращому розумінню та засвоєнню тем.

2. ***Аналізувати географічні дані.*** Додатки Google надають доступ до різноманітних географічних даних, таких як кліматичні умови, рельєф, населення тощо. Учні можуть аналізувати ці дані та робити висновки щодо взаємозв'язків і впливу факторів на географічний простір. Такі завдання спрямовані на розвиток аналітичних навичок та критичного мислення.

3. ***Створювати інтерактивні завдання.*** Вчителі мають можливості для створення завдань, в яких учні використовуючи додатки Google здійснюють пошук, планують маршрути, розв'язують географічні задачі та проекти. Вони можуть брати участь у віртуальних екскурсіях, спілкуватися та обмінюватися інформацією з однокласниками або учнями з інших країн, а також співпрацювати над груповими проектами. Це сприяє розвитку навичок комунікації, співпраці та соціальної взаємодії.

4. *Здійснювати самостійні дослідження.* Використання додатків Google надає учням можливість самостійно досліджувати географічні об'єкти, встановлювати координати, аналізувати зображення та взаємодіяти з віртуальним середовищем. Вони також можуть використовувати фотографії, відео та інші ресурси, щоб досліджувати географічний простір та розвивати свою творчість.

Результати наших досліджень та інших науковців показують, що використання додатків Google на уроках географії має позитивний вплив на ефективність навчання та розвиток учнів. Загалом ми можемо спостерігати підвищення академічної успішності та зростання географічної грамотності. Крім того, зростає зацікавленість і мотивація до вивчення предмету.

Захоплюючись позитивним ефектом від застосування тих чи інших додатків, варто розуміти і можливі проблеми з якими стикається сучасна географічна освіта в Україні, серед яких:

- Обмежена доступність до технічних засобів учнів в окремих навчальних закладах;
- Недостатня підготовка вчителів до використання додатків як в технічному, так і методичному аспектах. В першому випадку вчитель не вміє працювати з тим, чи іншим додатком через брак знань, в другому – неправильно методично застосовує на уроці, що може призводити до значних відхилень від результатів навчальних досягнень учнів передбачених навчальними програмами, відсутності чіткого контролю за самим процесом отримання знань тощо. В той же час кількість самих додатків постійно зростає, а їх функціональні можливості розширюються;
- Можливі проблеми з конфіденційністю та захистом особистих даних

Вирішення названих проблем можливе тільки через процедуру постійного підвищення кваліфікації педагогами, а також через впровадження низки методичних розробок, практичних прикладів, щодо можливостей застосування різноманітних додатків на уроці географії в цілому, чи на окремих етапах заняття. Це дозволить отримати максимальну користь від застосування самих додатків.

Використання додатків Google на уроках географії є ефективним інструментом для залучення учнів до активного навчання та підвищення їх мотивації. Ці додатки надають доступ до інтерактивних ресурсів та функцій, що допомагають учням розширити свої знання, розвивати критичне мислення та практичні навички. Використання додатків Google на уроках географії сприяє розвитку глобальної освіченості та формуванню свідомих громадян світового співтовариства. Незважаючи на

деякі виклики, з правильними стратегіями та підтримкою, використання додатків Google може покращити якість навчання географії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бурдик, Л. І., & Пилипенко, М. В. (2019). Використання мультимедійних засобів Google на уроках географії. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*, № 909, С. 99-104.
2. Головченко, Н. В., & Шинкаренко, О. В. (2020). Використання додатків Google у процесі вивчення географії в середній школі. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Географічні науки"*, 1(39). С. 60-66.
3. Козак, М. В., & Пархоменко, Н. О. (2021). Використання додатків Google на уроках географії як фактор активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія "Педагогіка"* № 64. С 101-108.
4. Лисенко, В. В. (2018). Використання геоінформаційних технологій на уроках географії. *Початкова школа, №5-6*. С.29-31.
5. Макачук, Н. В. (2017). Застосування Google Maps у навчанні географії. *Географія та екологія, №4*, С.70-73.
6. Мельничук, В. Г., Чопівська, О. Є. (2019). Використання додатків Google на уроках географії як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер.: Педагогічні науки*.

Барчук М.П.,
здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти
кафедри географії і туризму,
Яроменко О.В.,
к.геогр.н., доцент,
доцент кафедри географії і туризму,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені
академіка Степана Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

ПРИ ВИВЧЕННІ ГЕОГРАФІЇ

Концепцією Нової української школи (НУШ) передбачено оволодіння компетентностями XXI століття, серед яких творчість, розвиток критичного мислення, ініціативність, уміння вирішувати проблеми та приймати рішення, обґрунтовувати висновки тощо. У їх формуванні важлива роль належить такій технології навчання як дослідження.

Теоретичним підґрунтям вивчення організації дослідницької діяльності учнів старшої школи при вивченні географії є наукові праці Ю. Гринчишин, Г. Жирської, О. Топузова та ін.

Переорієнтація освіти зі знаннєвої на діяльнісну вимагає організації дослідницької роботи.

Дослідницька діяльність – це творчий процес взаємодії двох суб'єктів навального процесу. Компонентами навчально-дослідницької діяльності є: організаційний, процесуальний, комунікаційний, мотиваційний, змістовий, результативний [4].

Дослідницький процес на уроках географії передбачає застосування ряду методів, серед яких, логічні методи дослідницької діяльності, методи аналізу та синтезу, абстрагування та генералізації (узагальнення), метод аналогії, системно-структурний підхід, системно-числові методи та інші [2].

Дослідницька діяльність передбачає формування навчально-дослідницьких умінь, зокрема, вміння «бачити» проблему, структурувати матеріал, працювати з текстом, вміння ставити запитання, висувати гіпотези, давати визначення поняттям, класифікувати, здійснювати спостереження, експеримент, вміння висловувати ідеї та обґрунтовувати висновки.

При організації дослідницької діяльності учнів при вивченні географії, доцільним є з'ясувати сутність наступних понять:

Дослід – це спосіб вивчення або відтворення якого-небудь явища чи об'єкта природи в спеціально-створених умовах.

Моделювання – це вивчення об'єкта (явища, процесу) шляхом створення та дослідження його копії (моделі), яка за своїми властивостями відтворює властивості об'єкта, що вивчається.

Дослідження – це процес вивчення просторово-часових змін певного об'єкта (предмета або явища) за допомогою наукових методів, що має на меті встановлення закономірностей його виникнення, розвитку і перетворення в інтересах раціонального використання у практичній діяльності людей [3].

Включення у навчальний матеріал прийомів та форм дослідницької діяльності сприяє залученню учнів до процесу пізнання та самостійної творчої діяльності.

Організація дослідницької діяльності учнів при вивченні географії сприяє зацікавленості та високій активності учнів на уроці, залученню до практичної роботи, розвитку ініціативності та формування здатності до глобального мислення; розвиває креативність як спосіб буття в мінливому світі та сприяє формуванню рівня готовності й уміння діяти, створює ситуації успіху, де учні шляхом своєї роботи або споглядання роботи інших бачать підтвердження фактів.

До прикладу, при вивченні теми «Гідросфера» (6 клас), можна проводити наступні досліді: «Моделювання хвилі цунамі», «Рух води в океані», «Як відбувається кругообіг води в природі»; при вивченні теми «Літосфера» можна проводити досліді на тему: «Як утворюються гірські породи і мінерали», «Чому і як рухаються літосферні плити», «Моделювання вулкана» та ін.

При вивченні географії спостерігаємо науково-дослідницьку діяльність учнів старших класів, проте ця діяльність вимагає багато часу та роботи з учнями в позаурочний час. Найчастіше результатом дослідження є учнівська наукова робота та її презентація на конкурсах Малої академії наук учнівської молоді.

У новій навчальній програмі з географії, орієнтуються на науково-дослідну діяльність школярів [5]. Науково-дослідна робота – це процес вивчення об'єкта, його дослідження, спостереження за ним, проведення експерименту, щоб підтвердити певні гіпотези та зробити висновок від побаченого. Саме за новою програмою є більша можливість проводити дослідження під час уроку.

Розробка інструментарію для організації дослідницької роботи вимагає визначення тематики дослідів, відповідно до змісту навчального предмета та очікуваних результатів; розробки алгоритму проведення дослідів (моделювання) з використанням доступних матеріалів.

При організації дослідницької діяльності з географії найчастішими є проблеми з вибору теми для моделювання та проведення дослідів, визначення алгоритму проведення певного виду дослідження, відсутність належного матеріально-технічного оснащення для проведення дослідів та моделювання тощо.

Під час уроку географії з елементами STEM основна увага концентрується на отриманні нових знань шляхом дослідів. Сутність STEM-освіти полягає в тому, щоб зацікавити учнів, навчити їх вирішувати певні питання за допомогою експерименту та дослідження, вміти використати здобуті знання. В більшості країн Європи STEM-освіту

застосовують на практиці, для нашої країни ця програма є новинкою, але досить перспективною для розвитку [1].

За рекомендації НУШ, щоб створити хороший STEM-урок, варто залучати учнів до вирішення реальних проблем та ситуацій, сприяти продуктивній командній роботі та чітким завданням, використовувати елементи інженерного проєктування, визначати проблеми, досліджувати, пропонувати варіанти вирішення проблеми, перевіряти та тестувати продукт, аналізувати результати роботи, залучати учнів у відкрите та практичне дослідження.

Підвищення уваги сучасної географічної та педагогічної освіти до проблем дослідницького навчання та реалізації дослідницької діяльності в освітній процес спрямоване на формування в учнів готовності та здатності самостійно, творчо освоювати та окреслювати нові види діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Берека В. Є. Формування професійної майстерності педагога засобами STEM-освіти: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2019. С. 20–22.
2. Галалюк Н. Дослідницькі методи на уроках географії. Краєзнавство. Географія. Туризм. №5. 2007. С. 6–7.
3. Гільберг Т., Лис Ю., Совенко Валерій. Унікальні сторінки географії. Визначні географічні відкриття. 5-6 клас. 2019. 208 с.
4. Мороз П.В. Дослідницька діяльність учнів в процесі навчання: методичний посібник. К., Педагогічна думка, 2012. 128 с.
5. Навчальна програма для учнів 6-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Географія (Проект). URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-6-9.pdf> .

Марчук О.О.,

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти,

Дашук Л.С.,

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна

ЕТАПИ ЗАЛУЧЕННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ ДО НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ В ЗВО

У закладі вищої освіти повинні бути створені належні умови для розвитку у студентів навиків науково-дослідної роботи. У Законі України написано, що «метою вищої освіти є здобуття особою високого рівня наукових та/або творчих мистецьких, професійних і загальних компетентностей, необхідних для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань» [3]. Освітніми програмами підготовки фахівців передбачено «здатність доцільно і критично використовувати географічні поняття, концепції, парадигми, теорії, ідеї, принципи для пояснення явищ і процесів на різних просторових рівнях (глобальному, регіональному, державному, локальному)» [4], відтак викладачі ЗВО повинні активно залучати майбутніх вчителів географії до проведення різноманітних наукових заходів.

Сучасні науковці (Богущька К., Марцин В., Корбутяк В., Кушнарєнко Н., Крушельницька В., Палєха Ю., Шейко В.) дослідили специфіку формування у студентів навиків наукової роботи. Як пояснила науковець В. Войтко, «розвиток у молоді творчого мислення, спрямованого на здатність продукувати нові ідеї, гіпотези, пошук способів розв'язання проблемних задач постає актуальним питанням вищої школи у процесі підготовки ініціативних та кваліфікованих фахівців» [2].

Майбутні вчителі географії за час навчання в ЗВО повинні оволодіти не лише знаннями із різноманітних галузей, а й набути навиків наукової роботи та самостійної дослідницької діяльності. Це дасть змогу під час їх роботи в закладах середньої освіти стимулювати учнів до участі в предметних гуртках, написанні досліджень у МАН, участі у конференціях для учнівської молоді та загалом роботи із інтелектуально-обдарованими студентами.

Пропонуємо такий алгоритм підготовки майбутніх вчителів географії до наукової роботи, який апробовано викладачами ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»:

1. *Перший етап*: залучення студентів першого курсу природничо-географічних факультетів до загально- університетських та факультетських заходів. На цьому етапі студенти знайомляться із організацією наукової роботи, дізнаються про наукову стратегію розвитку ЗВО, діяльність відомих науково-педагогічних працівників тощо. Загалом цей етап має ознайомчо-пізнавальний характер. Однак інтелектуально-обдаровані студенти можуть долучатися до роботи СНТ.

2. *Основний (науково-пізнавальний)*: студенти-географи 2-3 курсу вивчають курси «Основи наукових досліджень», «Наукова робота в ЗВО та

зкладах середньої освіти», спецкурси «Написання наукових публікацій», «Наукова робота з обдарованими дітьми» та стають активними учасниками студентських конференцій, СНТ. На цьому етапі студенти опановують знання про особливості написання тез, дізнаються відмінності між тезами та статтями. Під час вивчення спецкурсів отримують відомості про принципи академічної доброчесності, структуру монографій, рефератів, посібників, вимоги до публічних виступів, створення презентацій до наукових доповідей тощо.

3. Завершальний (*науково-діяльнісний*): майбутні вчителі географії беруть участь в студентських конференціях, подають публікації до збірників тез. Як правило, студенти 3-4 курсів очолюють СНТ, є секретарями наукових секцій, членами предметних гуртків, географічних товариств, краєзнавчих екскурсій та експедицій. Студенти 4 курсу рівня вищої освіти «бакалавр» можуть представляти результати своїх наукових пошуків в кваліфікаційній роботі.

Додатково зазначимо, що залучення студентів до наукової роботи є основною складовою підготовки здобувачів рівня вищої освіти «магістр» ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука». Вивчення курсу «Методологія наукових досліджень» спрямоване на оволодіння магістрами знань про написання наукових кваліфікаційних робіт та тез (статей). Викладачі роблять акцент на представлення магістерських робіт до захисту.

Формування науково-дослідницьких навиків активно відбувається при залучення студентів до різноманітних наукових заходів. Наприклад, 11 травня 2023 р. здобувачі магістерського рівня вищої освіти, що навчаються за освітньою програмою Середня освіта (Географія) відвідали лекцію Лиса Ю.В., методиста лабораторії природничо-математичної освіти та технологій Рівненського ОІППО на тему: «Дослідницька робота як важливий складник діяльнісної компоненти змісту шкільної географічної освіти».

Позитивним є той факт, що на факультеті географії, історії та туризму ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» щороку проводять розширене засідання Студентського наукового товариства, до якого долучаються здобувачі освіти інших факультетів. Зазначимо, що 6 листопада 2022 р. в університеті відбулася Міжнародна науково-практична конференція «Дослідження інновацій та перспектив розвитку науки і техніки у XXI столітті» за участю представників українських та зарубіжних ЗВО; в рамках конференції відбулося засідання секції «Природничо-географічні дослідження». де майбутні вчителі географії продемонстрували свої наукові доробки. У 2019 р. здобувачі освіти долучилися до науково-методичного семінару «Освітньо-виховні виміри сучасної географічної

науки», що був присвячений 15-річчю кафедри географії і туризму. У рамках заходу відбулося засідання Вченої ради Українського Географічного товариства під головуванням президента УГТ проф. Я.Б. Олійника. За особливі успіхи у навчанні та активну наукову діяльність майбутні вчителі географії та викладачі кафедри географії і туризму систематично отримують Почесні грамоти не лише від керівництва університету, а й міського та обласного управління освіти.

Залучення майбутніх вчителів до наукової роботи в ЗВО є важливим напрямом роботи університету, адже Україна повинна належно демонструвати освітній потенціал на науковій світовій арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бхаттачарджи А., Ситник Н.І. Методологія і організація наукових досліджень: дослідження в соціально-економічних науках: навчальний посібник. К., 2016. 155 с.
2. Войтко В. Аналіз шляхів активізації науково-дослідної роботи студентів у вищій школі. URL: 4975.pdf (vntu.edu.ua) (дата звернення: 12.06.2023).
3. Закон України «Про освіту» URL: <https://base.kristti.com.ua/?p=5895> (дата звернення: 07.05.2023).
4. Освітньо-професійна програма «Географія та біологія» URL: https://www.megu.edu.ua/sites/default/files/2021-07/OPP_014_SO_Neohrafiia_bakalavr.pdf (дата звернення: 27.05.2023).
5. Яроменко О. В. Шкіринець В.М. Інновації у методичній підготовці майбутніх учителів-географів. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ: збірник наукових праць*. Рівне : ПВНЗ МЕНУ ім. акад. С. Дем'янчука. 2019. № 1 (21). С. 174–181.

Петрик К.А.,

здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти
кафедри географії і туризму,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

2019 -2023 роки для освітньої галузі стали роками неочікуваних та серйозних випробувань. Адже, у 2019 році пандемія COVID-19 змусила самоізолюватись, за для збереження здоров'я, а 2022 рік вніс свої корективи у навчальний процес через збройну агресію Російської Федерації та оголошенням в Україні воєнного стану згідно з Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022.

Вище перелічені події призвели до необхідності організації дистанційної форми у закладах загальної середньої освіти (лист Міністерства освіти і науки України від 06.03.2022 № 1/3371-22 «Про організацію освітнього процесу»). Був виданий відповідний наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30 квітня 2013 р. за № 703/23235: «дистанційне навчання – це індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, що відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» .

Організація дистанційного навчання в освітніх закладах на сьогоднішній день регламентується Положенням про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України «Деякі питання організації дистанційного навчання» від 08.09.2020 №1115, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 28 вересня 2020 р. за № 941/35224. У Положенні визначається механізм здобуття повної загальної середньої освіти за дистанційною формою, а також використання технологій дистанційного навчання під час організації здобуття освіти за різними формами в закладі загальної середньої освіти.

Але не дивлячись на зміну очної форми навчання , дистанційне навчання повинно здійснюватись відповідно до освітньої програми закладу освіти та має забезпечувати виконання суб'єктами дистанційного навчання державних стандартів освіти.

Кожен навчальний заклад в перші тижні пандемії зіткнулись із проблемами проведення освітнього процесу в умовах самоізоляції.

Для організації навчального процесу та єдиних підходів для створення електронного освітнього середовища педагогічна рада затверджує перелік інформаційно-комунікаційних систем, онлайн-платформ, онлайн-сервісів та інструментів за допомогою організовувався освітній процес під час дистанційного навчання.

Протягом трьох років дистанційного навчання створено та модернізовано багато різних освітніх платформ серед яких: сервіси Google

Meet, Zoom, Google Classroom. Moodle які допомагають проводити онлайн-заходи, записувати їх та розмішувати матеріали на YouTube-каналі. Велика кількість онлайн-сервісів сьогодні існує і для перевірки знань та проведення практичних завдань на уроках географії, зокрема Google Maps Street View, Arts&Culture – використовуємо для закріплення знань; Seterra Online – вікторина, що допомагає запам'ятати та вивчити теми від материків до окремих географічних об'єктів. Користуючись сервісом Earthpulse діти можуть ознайомитись з проблемами населення різних куточків світу.

Працюючи не один рік у сільській школі, маю можливість порівняти навчальний процес в очному та дистанційному режимах на уроках географії. Звичайно, що є відмінності як у проведенні уроків, так і в оцінюванні знань учнів.

В нашому закладі навчається 428 дітей із 200 сімей села. Серед них 133 сім'ї багатодітні, тобто сім'ї, що мають більше трьох дітей. І однією із проблем першого року дистанційного навчання була створення розкладу уроків, адже не кожна сім'я мала можливість забезпечити всіх дітей гаджетами одночасно. Адміністрацією закладу було проведено аналіз багатодітних сімей та створення розкладу, в якому було враховано всі нюанси. Частина уроків проводилась чергуючись в синхронному режимі, два тижні, інша - в асинхронному.

Звичайно, гарний результат роботи в дистанційному навчанні показують діти, в яких батьки приділяють увагу та допомагають у навчанні. Навіть консультації батьків із вчителями, щодо підтримки дітей позитивно впливає на знання дітей.

Наш заклад обрав для роботи платформу Zoom. Викладаючи уроки географії в дистанційному режимі я використовувала різні освітні платформи ознайомлення учнів із новими матеріалами та контрольних перевірок знань. Найактивніше використовувались такі платформи, як «НАУРОК», «ВСЕОСВІТА» та різні сервіси, що були вище перелічені.

Для перевірки домашнього завдання та проведення контрольних робіт для себе я обрала сайт [Online Test Pad](#). Під час складання тестових запитань вчитель самотійно створює тестові завдання визначаючи кількість відповідей, оцінювання у відсотках чи балах, дає можливість учню прокоментувати тести.

Знову ж таки, для реального оцінювання знань учнів потрібно індивідуально підходити до складання онлайн завдань та надання дітям часу для їх виконання. Та все таки найкращим способом перевірки знань лишається написання контрольних робіт під час очного режиму навчання.

3 вересня 2023 року наш навчальному закладі працює змішана форма навчання. 70 % уроків проходить в очному режимі. Також проводяться додаткові онлайн уроки, графік яких був затверджений на педраді. Долучатись до цих уроків можуть усі бажаючі учні. Перед уроком

обговорюється тема, яку потрібно краще пояснити. Вчитель додатково ще готує матеріал та пояснення для дитини. Це може бути як колективний урок так і індивідуальний, адже дата та час уроку попередньо розміщено на сайті у папці кожного класу.

Із організацією дистанційного навчання ви можете ознайомитись на нашому сайті дистанційного навчання Довговільського ЗЗСО [2]

Звичайно, що організація і проведення уроків географії у дистанційному форматі потребує корегування у календарно-тематичному плані, також очікувані результати будуть змінюватись, обсяг домашніх завдань також може корегуватись, зважаючи емоційний стан учнів та час роботи за комп'ютером.

Варто зауважити і те, що поряд із багатьма плюсами дистанційного навчання (гнучкий графік занять, зменшення психологічного навантаження, економія часу, можливість застосування різноманітних інтернет-засобів навчання, можливості застосування засобів наочності, постійний доступ до матеріалів навчання) є і певні проблеми (нерозуміння дітьми нового матеріалу, неповне забезпечення дітей гаджетами, проблеми із інтернетом, світлом, велика кількість завдань, відсутність навиків самостійного опрацювання навчального матеріалу, недостатній рівень батьківського контролю за освітньою діяльністю дітей, несприйняття дистанційного навчання взагалі, відсутність самостійності та низьку вмотивованість учнів).

А тому, нам як вчителям потрібно ще більше працювати над тим, щоб зацікавити дітей у навчанні та стимулювати їх до саморозвитку та самоосвіти, адже саме вони і є майбутнє нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України “Про освіту” (№ 2145-VIII), прийнятий Верховною Радою України 05.09.2017 і підписаний Президентом України 25 вересня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

2. Сайт дистанційного навчання Довговільського ЗЗСО URL: <https://sites.google.com/view/dndovgnvk/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0>

Романів А.С.,

к. геогр. наук, доцент,
доцент кафедри географії і туризму

Чуманевич Я.С.,

здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти
кафедри географії і туризму,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна

ВИКОРИСТАННЯ STEM ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Роль географічних знань у формуванні світогляду особистості та набутті компетентностей пов'язаних з її орієнтацією та вмінням вирішувати практичні завдання просторового характеру в умовах сучасного глобалізованого суспільства є незаперечною. В той же час якість цих знань, як і мотиваційна складова навчально-виховного процесу, часто залежать від сучасного інструментарію, які використовує педагог на уроці географії. Таким інструментом є STEM технології, які дозволяють зробити навчання більш ефективним не тільки через можливість поєднання традиційних засобів візуалізації, що використовуються в географії (карти, атласи, фотографії географічних об'єктів, схеми) із сучасними технологіями (3-D друк, голографічні фото-відео, спеціалізовані комп'ютерні програми тощо), але дозволяють змістити акцент із особистості вчителя на поставлене завдання. Це в свою чергу розвиває креативність, пізнавальний інтерес учнів, формує технологічні навички, а отже підносить процес засвоєння знань на якісно новий рівень.

У пункті 10 статті 18 Закону України «Про освіту» вказано, що професійний розвиток – це безперервний процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей фахівців після здобуття вищої та/або післядипломної освіти, що дає змогу фахівцю підтримувати або покращувати стандарти професійної діяльності і триває впродовж усього періоду його професійної діяльності [1]

Метою нашої статті є демонстрація можливостей використання STEM технологій на уроках географії, як засобу формування компетентностей природничо-наукової картини світу, світоглядних позицій і життєвих цінностей особистості готової до самореалізації в соціумі й особистому житті.

Термін STEM аббревіатура від чотирьох слів англійською мовою: S-science (наука), T – technology (технології), E – engineering (інженерія), M – mathematics (математика). Інколи використовується паралельно аббревіатура STEAM, де є п'ятий елемент – A-art (мистецтво).

Головна ідея впровадження STEAM-технологій полягає в тому, що практика така ж важлива, як і теоретичні знання. Тобто, навчаючись діти використовують свій розум, і свої руки для успішного засвоєння навчального матеріалу. При такому підході проектна діяльність школярів ставить ряд задач, які необхідно розв'язувати. Єдиного вірного рішення немає, учню дається повна свобода творчості. З допомогою подібних завдань дитина вчиться планувати свою діяльність, виходячи з поставленої задачі і наявних ресурсів, що обов'язково знадобиться йому в реальному

житті. STEAM-освіта є одним із елементів, яка дозволяє інтегрувати природничі науки та мистецтво і має перспективи використовувати свої прийоми для здоров'язбережувальної діяльності, як професійної, так і особистісної [6].

В Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти), затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 року № 960-р. зазначено, що метою розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) є комплексне поширення інноваційних методик викладання та об'єднання зусиль учасників освітнього процесу і соціальних партнерів у формуванні необхідних компетентностей здобувачів освіти, які дадуть можливість запропонувати розв'язання проблем суспільства, поєднавши природничі науки, технології, інженерію та математику [2].

Оскільки технології швидко розвиваються, гостро постають наступні питання «Чи готовий та наскільки готовий вчитель географії впроваджувати в освітній процес STEAM освіту, якщо він не розбирається в інженерній справі? Чи можливо працювати вчителю «сьогодні» без використання STEAM технологій? Чи актуальний, цікавий на сьогодні працівник, який не використовує, не застосовує сучасні електронні застосунки?...І таких питань постає багато. Звичайно відповідь одна – ні! Зі значними змінами у житті суспільства можна спостерігати досить стрімкий і цілеспрямований розвиток нанотехнологій, біотехнологій, інформаційних технологій, тому на часі є велика необхідність підготувати підростаюче покоління, яке володітиме навичками вирішення нестандартних завдань, які постануть перед ними.

Втіленню цього інноваційного підходу для майбутнього вчителя географії може допомогти робота з інтерактивним контентом mozaBook та mozaWeb (<https://ua.mozaweb.com>). Вільний доступ до електронних підручників, інноваційні цифрові освітні рішення, сучасні навчальні інструменти та мультимедійні можливості цієї платформи дозволяють використовувати їх при проведенні різних типів уроків для унаочнення та моделювання фізичних явищ, процесів під час фронтального та демонстраційного експерименту, під час проведення лабораторних робіт як супровід лекційного матеріалу, як засіб моделювання, під час розв'язку задач, комп'ютеризованих практикумів тощо.

MozaBook урізноманітнює інструментарій уроків за рахунок численних ілюстраційних, анімаційних і творчих презентаційних можливостей. Видовищні інтерактивні елементи і вбудовані додатки, призначені для розвитку навичок, проведення дослідів та ілюстрування, пробуджують зацікавленість учнів і допомагають в більш легкому засвоєнні навчального матеріалу (Рис.1).

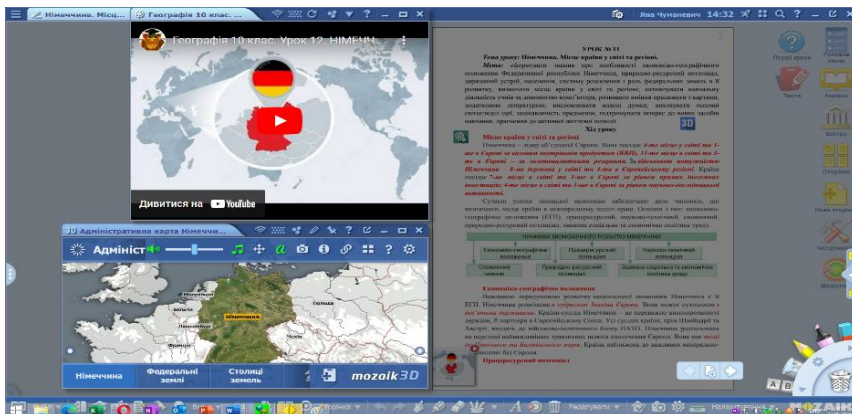

Рис. 1. Урок географії з анімаційними елементами, ілюстраціями

На сучасному етапі є ряд компаній, що допомагають вчителям освоїти ті чи інші технології STEM освіти за допомогою спеціалізованих сертифікованих курсів, семінарів. Зокрема компанія EdPro з центром у Львові, є офіційним партнером компанії Mozaik в Україні і навчає створювати цифрові контенти для різних типів уроків. Вчителям пропонуються методичні рекомендації та вебінари, після проходження яких видається сертифікат.

Щоб урізноманітнити та зацікавити учнів географією, можна залучати широкий спектр інструментів mozaBook: 3D – сцени, панорамні зображення, відео, портретну галерею, галерею зображень, LabCamery тощо (Рис 2.).

Видовищні інтерактивні елементи, а також вбудовані ілюстрації, експериментальні та програми, що розвивають й пробуджують інтерес учнів, допомагають легше засвоїти навчальний матеріал.

Наприклад, на уроках географії в 6 класі використання моделювання руху літосферних плит Землі значно спрощує роботу вчителя при поясненні досить складної теми «Літосфера», допомагає учням краще зрозуміти глобальні масштаби геологічних процесів, еволюцію розвитку нашої планети тощо (Рис 3.).

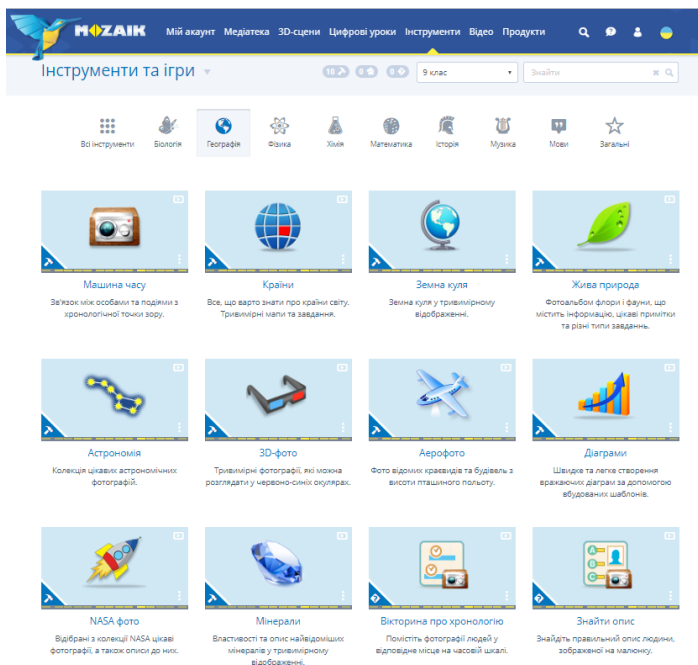

Рис. 2. Приклади можливих інструментів mozaBook, що можуть бути використані на уроці географії [5]

Здобутий нами досвід в процесі використання STEM технологій на уроках географії показує, що кожен урок є індивідуальним і неповторним, постійно виникає необхідність щось змінити чи удосконалити. Використання інтерактивних моделей на заняттях, засвідчує зростання інтересу до набуття учнями географічних знань, допомагає концентрації уваги під час уроку, сприяє в бажанні самостійному розвитку та навчанні за допомогою сучасних технологій навчання.

Ключовим питанням в застосуванні STEM освіти залишається як підготовка та постійний розвиток і удосконалення вмінь і навичок самих педагогів, так і наявність спеціалізованих STEM лабораторій. Наразі у Квасилівському професійному ліцеї є дві локації, де ми маємо змогу проводити географічні заняття з використанням STEM технологій [9], [10].

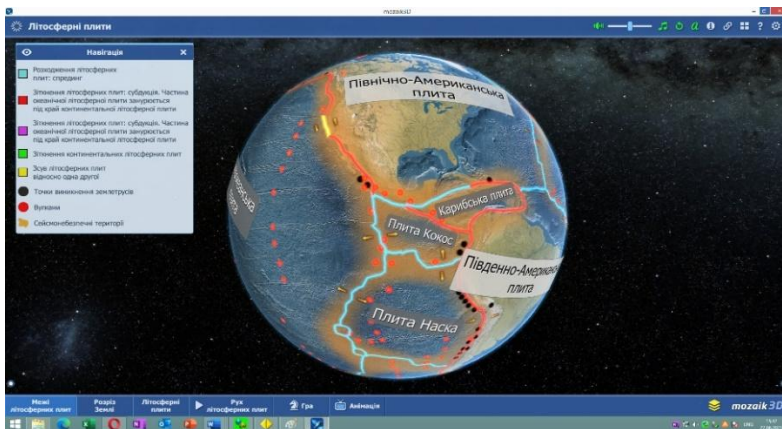

Рис. 3. Моделювання руху літосферних плит за допомогою програми mozaBook

Як показує практика, у сучасному закладі освіти, жоден географ не повинен проводити урок без використання інтерактивних комп'ютерних технологій, ГІС технологій, майстер-класів, малюнків, конкурсів з використанням конструктора LEGO, турнірів з географії, використанням віртуальних лабораторій, конкурсів, знайомства з технологіями, мейкерства, популяризації STEM-професій. Активне впровадження STEM технологій на уроках географії не тільки сприятиме рівню географічних знань учнів, але й підвищить інтерес до предмету в цілому, зробить нашу освіту більш конкурентоспроможною в сучасному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України “Про освіту” (№ 2145-VIII), прийнятий Верховною Радою України 05.09.2017 і підписаний Президентом України 25 вересня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 року № 960-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text>
3. Офіційний сайт компанії EdPro. URL: <https://edpro.ua>
4. Навчальна програма з фізики для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (авторський колектив під керівництвом Локтева В.М.) затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 24.11.2017 №1539 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/fizika-10-11-avtorskij-kolektiv-pid-kerivnicztvom-lokteva-vm.pdf>
<https://ua.mozaweb.com/uk>
5. Природнича арт-терапія та арт-педагогіка URL: <https://www.facebook.com/groups/671354683694936/Y3Tw>

6. Baysha, K., & Omelchenko, N. (2020). Environmental research and natural education priorities: Challenges of globalization and educational reforms in Ukraine. *Paper presented at the International Multidisciplinary Scientific GeoConference Surveying Geology and Mining Ecology Management*. SGEM, 2020-August(5.2) 725-732. doi:10.5593/sgem2020/5.2/s22.089

7. Журавель Т.О., Соколова Н.О. (2016) Інтегроване навчання – основний складник STEM освіти. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. № 12. С.32-34

8. «STEM-лабораторія математики Квасиліського професійного ліцею URL:https://drive.google.com/file/d/1X_15Ve2j1LdmTBJ45P8AYxdhmefo0NUA/view?usp=sharing

9. STEM-лабораторія фізики Квасиліського професійного ліцею URL:https://drive.google.com/file/d/1eSX9b_xBJZMu4o3mgwSt-wofzxHnLJBj/view?usp=drive_link

Чекан М.А.,

здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти
кафедри географії і туризму,

Яроменко О.В.,

к.геогр.н., доцент,

доцент кафедри географії і туризму

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука»,

м. Рівне, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

В умовах онлайн-, дистанційного та змішаного форматів навчання на уроках географії доцільним у використанні є можливості низки онлайн-застосунків, сервісів і програм для використання в освітньому процесі. Серед інформаційних технологій практичними у використанні на уроках географії можуть бути: тести, ігри, вікторини, опитування, відеозавдання, інтерактивні презентації, книжки, плакати, робочі аркуші, віртуальні платформи, онлайн-дошки, вебсторінки тощо.

У загальному розумінні інформаційні (інформаційно-комунікаційні) технології (ІКТ) розглядають, як систему методів, процесів та способів обчислювальної техніки і систем зв'язку для створення, збору, передачі, пошуку, оброблення та поширення інформації з метою ефективної організації діяльності людей [3].

Інформаційні технології класифікують за різними ознаками [1]:

- за способом реалізації в інформаційних системах;
- за ступенем охоплення завдань управління;

- за класом реалізованих технологічних операцій;
- за типом користувацького інтерфейсу;
- за способом побудови мережі;
- за предметними областями обслуговування.

У складі інформаційних технологій виділяють різноманітне апаратне (hardware) та програмне (software) забезпечення. До апаратного забезпечення входять різні сервери, комп'ютери, смартфони, планшети тощо. Програмне забезпечення включає різні браузеры, пошукові системи, операційні системи, графічний інтерфейс, різноманітні редактори, прикладне програмне забезпечення тощо [2].

Система дистанційного навчання базується на телекомунікаційних технологіях, Інтернет-ресурсах і послугах.

Поширеними веб-ресурсами для дистанційного навчання є: платформа Moodle – відкрита система управління дистанційним навчанням, що має у своєму інструментарії можливість завантаження та здачі завдань, календар подій, журнал оцінювання тощо; сервіс Google Classroom, який дозволяє організувати онлайн-навчання, використовуючи відео-, текстову та графічну інформацію; Google Meet, як сервіс відеотелефонного зв'язку; Zoom – сервіс для проведення відео-конференцій та онлайн-зустрічей, що вимагає створення облікового запису.

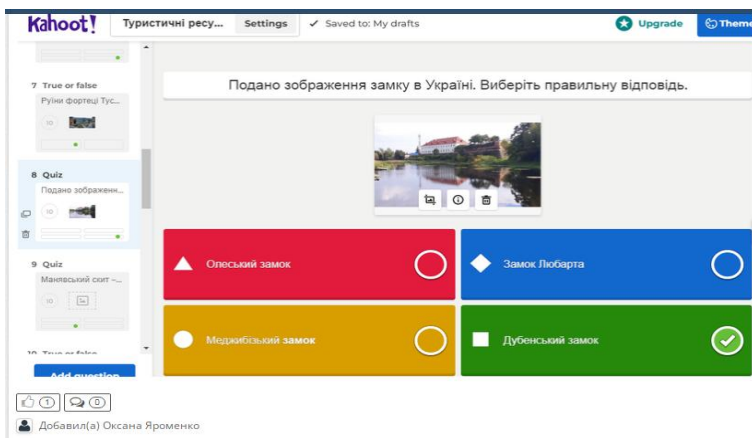

Рис. 1. Приклад застосування вікторини Kahoot при вивченні історико-культурних об'єктів

Серед інформаційних сервісів, які вчителі географії можуть використовувати під час подачі навчального матеріалу та застосовувати для просторової комунікації є цифрові застосунки, безкоштовні додатки.

Серед яких: Flubaroo – інструмент Google, що автоматично перевіряє тест, який пройшов учень і сам ставить оцінку; Kahoot – ігрова навчальна платформа, вікторина, що містить питання з декількома варіантами відповідей (Рис.1); Ethermap – інструмент, для створення онлайн-карт з можливістю обміну ними один з одним, внесення доповнень, редагування за посиланням); QUIZZZ – програма для створення онлайн тестування; LearningApps.org – сервіс для створення інтерактивних вправ); Jigsaw Planet – сервіс для створення пазлів, наприклад пазла «Карта України»; Classtime – помічник вчителя, що збагачує урок миттєвою візуалізацією [2]

В умовах дистанційного навчання практичним при викладі матеріалу є застосування онлайн-дошок, які мають великий функціонал. Адже на дошці можна розмістити попередньо підготовлені матеріали (тексти, зображення, відео, аудіо), робити записи шляхом друкування тексту або створення малюнків. Вагомим є те, що онлайн-дошки дають можливість використовувати додаткові інструменти побудови фігур, готові шаблони організаційних діаграм (карти понять, мозковий штурм, алгоритм тощо). З дошкою можна організувати спільну роботу.

Серед онлайн-дошок зручною у застосуванні є Lino. Віртуальна дошка призначена для навчальних матеріалів та зворотнього зв'язку. Універсальним для роботи з нотатками, стікерами, фото, відео, організованими в один віртуальний стіл є онлайн сервіс «Lino it». При застосуванні Lino є можливість працювати над полотном (canvas) спільно, здійснюючи проектну діяльність. Приклад застосування онлайн-дошок є Lino (Рис. 2).

Окрім Lino, зручними під час уроку є застосування онлайн-дошок Miro та Milanote. Цікавим є сервіс Ourboox, як новий формат подачі навчального матеріалу.

Широкі можливості у використанні для вчителя географії надає сервіс Google Maps, завдяки якому можна створити картосхеми чи організувати віртуальну подорож, забезпечити спільну діяльність учнів у процесі навчання географії.

В умовах дистанційного навчання для подачі матеріалу вчителі-географії часто застосовують мультимедійні презентації. Окрім традиційних програм MS PowerPoint, MS Office все частіше застосовують «нові» сервіси для створення мультимедійних презентацій: Canva, Prezi, ThingLink, Nearpod, динамічної презентації Emaze, а також Soutori – презентації для аудиторії в унікальному форматі шкали часу, де вчителі та учні мають можливість створювати різноманітні проекти, завдання та

портфоліо. Soutori ідеально підходить для роботи моделі «перевернутого класу» та спільної роботи учнів.

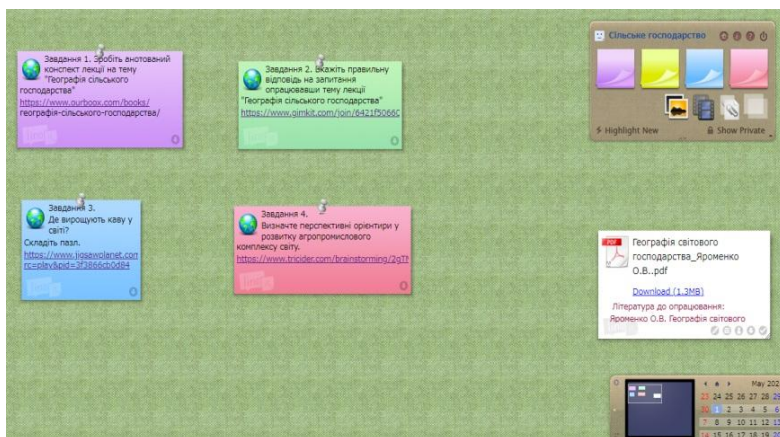

Рис. 2. Приклад застосування онлайн-дошки Lino при вивченні світового господарства

Варто зауважити, що дистанційне навчання може здійснюватися у синхронному режимі, коли всі учасники освітнього процесу одночасно перебувають у веб-середовищі чи асинхронному, коли освітній процес здійснюється за зручним для вчителів та учнів графіком. Синхронний зв'язок на відміну від асинхронного передбачає можливості миттєвого повідомлення та зворотний зв'язок.

Отже, існує цілий спектр інформаційно-комп'ютерних технологій, які дозволяють створювати інформаційні продукти для організації та підтримки освітнього процесу, що особливо важливо в умовах дистанційної та змішаної форм навчання. Застосування цифрових інструментів на уроках географії сприяє його наочності та динамічності, урізноманітнює освітній процес та стимулює зацікавленість в учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Данильчук Л. Сутність і зміст поняття «Інформаційно-комунікаційні технології». *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2011. №4. 123–130.
2. Король О.М., Корнус О.Г., Корнус А.О., Данильченко О.С. Використання інформаційно-комунікативних технологій на уроках географії в умовах дистанційного навчання. *Актуальні питання природничо-математичної освіти*. 2021. Випуск 1 (17). С. 177–188.
3. Плєскач В.Л., Затонацька Т.Г. Інформаційні системи і технології на підприємствах: підручник. К. : Знання, 2011. 718 с.

Яроменко О.В.,
к.геогр.н., доцент,
доцент кафедри географії і туризму,
Баланович Т.Б.,
здобувач освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ KEYС-ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Викладання географії при підготовці майбутніх вчителів для реалізації інноваційно-професійної діяльності повинно бути практично-орієнтованим та націленим на застосування інноваційних технологій і методик навчання. Однією із інноваційних технологій є кейс-технології.

Кейс-технології як сучасний тренд в освіті передбачають впровадження інтегрального підходу до навчання, конструювання знань за рахунок інноваційного підходу та розвитку необхідних для життя практичних компетентностей.

Такі вчені, як К. Герасименко, О. Сидоренко, Ю. Сурмін, О., Пометун, В. Чуба, П. Шеремета, Л. Штефан та ін. розвинули теоретичні засади кейс-методу як інноваційного способу, який сприяє розвитку критичного мислення, вчить системно в тісному взаємозв'язку теорії та практики розв'язувати актуальні проблеми навчання та майбутньої професійної діяльності.

Відповідно до класичного визначення метод кейсів (англ. case method, кейс-метод, кейс-стаді, case-study, метод конкретних ситуацій) – це метод навчання, заснований на вирішенні конкретних проблемних ситуацій. В перекладі з англійської: кейс – «випадок», кейс-стаді – «повчальний випадок». З методичної точки зору кейс – це спеціально підготовлений навчальний матеріал, що містить структурований опис ситуації, що запозичена з реальної практики [2]. Кейси занурюють здобувача освіти в проблему, змушують шукати рішення конкретного завдання.

Сутність кейс-методу полягає в самостійній підготовці учня в штучно створеному професійному середовищі, яке дає можливість поєднати теоретичну підготовку і практичні вміння, необхідні для творчої діяльності. За методичною сутністю кейс-метод має багато спільного з методами проблемного навчання.

Серед основних ознак дозволяють відрізнити метод кейсу від інших методів [2]:

- наявність моделі соціально-економічної системи, стан якої розглядається в певний момент часу;
- колективне напрацювання рішень;

- багатоальтернативність рішень;
- принципова відсутність єдиного рішення;
- єдина мета в процесі напрацювання рішень;
- наявність системи колективного оцінювання діяльності;
- наявність керованої емоційної напруги серед здобувачів освіти.

Шимутіна О. при застосуванні кейс-технологій у навчальному процесі виділяє п'ять етапів [3]:

- 1) ознайомлення із ситуацією;
- 2) виокремлення основної проблеми, виділення факторів і персоналій, які можуть реально впливати;
- 3) пропозиція концепцій або тем для «мозкового штурму»;
- 4) аналіз наслідків прийняття рішення;
- 5) вирішення кейса – пропонування одного або декількох варіантів, вказування на можливі проблеми, механізми їх запобігання [3].

Заслугує на увагу класифікація кейсів, наведена у працях О. Долгорукова, С. Ковальової, О. Шимутіної [1]:

- структурований «кейс», в якому дається мінімальна кількість додаткової інформації (у завдань цього типу наявне оптимальне рішення);
- «маленькі нариси», що містять, як правило, від однієї до десяти сторінок тексту і одну-дві сторінки додатків (ознайомлюють тільки з ключовими поняттями);
- великі неструктуровані «кейси» обсягом до 50 сторінок – найскладніші з усіх видів; інформацію в них подано дуже докладну, зокрема й абсолютно непотрібну; найнеобхідніші відомості, навпаки, можуть не бути надані.
- нестандартні кейси або «кейси»-першовідкриття, під час розбирання яких потрібно застосувати вже засвоєні теоретичні знання і практичні навички, запропонувати щось нове, відчувати себе в ролі дослідників.

Кейси мають чітко визначений характер і мету. Як правило, вони пов'язані з ситуаціями, що виникають у реальному житті та практичне вирішення яких є необхідним. Вибір кращого рішення в контексті поставленої проблеми відбувається через аналіз ситуації та оцінку вироблених пропозицій.

В теорії застосування кейс-технологій прописані три основні варіанти використання методу: діагностика проблеми і вироблення методів її вирішення; прогнозування ситуації (головне завдання – розробка проєкту у формі прогнозу «розвитку навчального закладу» та ін.); оцінювання ситуацій із запропонованими варіантами вирішення (і проблема, і її розв'язання можуть бути описані в інструкції) [2].

Структура кейсу з географії може включати наступні частини:

1. Сюжетна частина: ситуація-випадок, проблема, історія з реального життя; контекст ситуації: хронологічний, історичний, особливості дії або учасників ситуації; коментарі до ситуації.

2. Методична частина: запитання та завдання для роботи з кейсом.

3. Інформаційна частина: додатки.

Основним завданням практичного кейсу є застосування учнями набутих знань для розв'язання життєвої ситуації, формування навичок поведінки в даній ситуації та розвитку здатності до реальної професійної діяльності.

Найчастіше кейс-технології застосовують при вивченні тем з соціально-економічної географії. До прикладу, при вивченні господарства країни.

Приклад практичного кейсу на уроці географії при вивченні теми «Сільське господарство»: плануєте вирощувати сільськогосподарські культури в одній із територій країни, але знаєте, що умови для ведення сільського господарства в ній різні: на півночі України, зволоження надмірне. Далі на південь і схід поширюється слабо посушлива і посушлива зони, де для одержання високих врожаїв сільськогосподарських культур необхідне зрошування земель. Постають необхідні завдання: проаналізувати коефіцієнт зволоження, встановивши який тип зволоження характерний для визначеної території; назвати, які сільськогосподарські культури можна вирощувати на певних територіях, враховуючи коефіцієнт зволоження.

Наведемо приклад, створення кейсу-уроку на тему «Чорне море» при вивченні фізичної географії України, який передбачає розв'язання наступних завдань: про особливості розташування, розміри, основні гідрографічні характеристики, природно-ресурсний потенціал Чорного моря, порівняння його з Азовським; важливо акцентувати увагу на екологічних проблемах Азовсько-Чорноморського регіону та продовжити навички роботи з тематичними картами.

Таким чином, застосування кейс-технологій при викладанні географії, дозволить застосувати теоретичні знання до вирішення практичних завдань, сприятиме розвитку самостійного мислення, уміння вислуховувати, і найважливіше, аргументовано висловлювати свою думку. Кейс активізує навчально-пізнавальну діяльність здобувача освіти, сприяє розвитку інформаційних та комунікативних компетентностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грицай Н.Б. Інноваційні технології навчання біології: навчальний посібник. Львів: «Новий світ – 2000», 2019. 176 с.
2. Козак Л.В. Кейс-метод у підготовці майбутніх викладачів до інноваційної професійної діяльності. *Освітнологічний дискурс*. 2015, № 3 (11). С. 153–162.
3. Яроменко О. В., Шкіринець В. М. Інновації у методичній підготовці майбутніх учителів-географів. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*: збірник наукових праць. Рівне : ПВНЗ МЕНУ ім. акад. С. Дем'янчука. 2019. № 1 (21). С. 174–181.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ»**

*Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції
(Рівне, 23 червня 2023 року)*

*Відповідальні за випуск:
Ліщук Н.В., Яроменко О.В.*

Матеріали подано в авторській редакції

Редакційно-видавничий центр
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
33027, м. Рівне, вул. ім. академіка Степана Дем'янчука, 4